

DE INVULLING VAN VOORBEDACHTHEID IN RECHTSLEER EN RECHTSPRAAK

EEN EVOLUTIE VANAF 1867 TOT 2024.

Aantal woorden: 39.259 (excl. samenvatting, inhoudstafel en bibliografie).

Charlotte Van der veken

Studentennummer: 01908346

Promotor: Prof. dr. Philip Traest

Commissaris: Maja De Cort

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de rechten.

Academiejaar: 2024 – 2025

Deze masterproef is een examendocument waarvan de inhoud niet werd gecorrigeerd.

VERTROUWELIJKHEIDSCLAUSULE

Ondergetekende verklaart dat de inhoud van deze masterscriptie mag worden geraadpleegd en gereproduceerd voor persoonlijk gebruik. Het gebruik van deze masterscriptie valt onder de bepalingen van het auteursrecht en bronvermelding is steeds noodzakelijk.

SAMENVATTING

De voorbedachtheid is een strafverzwarende omstandigheid bij verscheidene misdrijven, waaronder doodslag. Door de aanname van voorbedachtheid treden verschillende gevolgen in werking. Zo verhoogt de maximum gevangenisstraf van dertig jaar voor doodslag naar levenslang voor moord. Ook de verjaringstermijn is verschillend. De voorbedachtheid is dus een begrip dat belangrijk is voor zowel actoren in de strafrechtsketen als de persoon die wordt beschuldigd van doodslag met voorbedachten rade of moord, een van de zwaarste misdrijven. Ondanks het grote belang ervan, bevat het huidige Strafwetboek echter geen definitie of duidelijke omlijning, waardoor de term riskeert op subjectieve en willekeurige wijze te worden ingevuld.

Tijdens de parlementaire discussies voor het Strafwetboek van 1867 werden evenwel enkele handvaten aangereikt omtrent de invulling van het begrip, waaruit een basisstelling is gevloeid: voorbedachtheid bestaat uit het weloverwogen besluit, genomen voorafgaand aan de daad. Deze basisstelling is doorheen de jaren uitgebreid met verschillende voorwaarden.

Door middel van een uitgebreid literatuuronderzoek, rechtspraakanalyse van arresten van het hof van assisen en een rechtsvergelijkend luik, poogde deze masterthesis een antwoord te bieden op de volgende vragen: is de basisstelling verder aangevuld en geëxpliciteerd in de rechtsleer en rechtspraak? Zo ja, hoe ver reiken deze aanvullingen en welke bijkomende voorwaarden werden toegevoegd? Vervolgens werd een synthese opgemaakt, opdat uiteindelijk een omvattende invulling aan de voorbedachtheid kon worden gegeven die rekening hield met zowel doctrinale vereisten als de praktijk.

Ook het ruimere kader werd geschetst. De voorbedachtheid werd benaderd vanuit een psychologische invalshoek, gezien de raakpunten met de menselijke psyche. Ten slotte werd eveneens een blik geworpen op de invulling ervan in Nederland en de Verenigde Staten.

Het nieuwe Strafwetboek, dat in werking zal treden in april 2026, bevat opnieuw een definitie van de voorbedachtheid. Deze werd vergeleken met de invulling die voortkwam uit dit onderzoek, waarbij enkele opmerkingen naar voren kwamen. Ter conclusie kan gesteld worden dat de definitie uit het nieuwe Strafwetboek op sommige punten verschilt. De voorwaarde van planmatigheid is een twistpunt en zal ongetwijfeld een interessante tendens op gang trekken de jaren na inwerkingtreding.

DANKWOORD

“Een masterthesis over voorbedachtheid, dat zou interessant zijn.”

Ergens in september 2023 werd een zaadje geplant bij mij. Wat nu voorligt is de vrucht die daaruit is gegroeid. Na maanden aan opzoeken in de boeken van de Faculteitsbibliotheek Rechten, grasduinen tussen de rekken vol kennis en uren van schrijven en herschrijven, lezen en herlezen, ben ik verheugd dat het schrijven van dit dankwoord het slotstuk is van een leerrijk proces. Ik zou liegen als ik zou zeggen dat ik er niet ongeloofelijk veel plezier en voldoening uit heb gehaald.

Mijn meest oprechte dank gaat uit naar Prof. Dr. Traest, de promotor van deze masterthesis. Bedankt om mij in de eerste plaats de vrijheid te geven dit zelfgekozen onderwerp te onderzoeken en vorm te geven. Uw aansturingen, suggesties en feedback waren constructief en waardevol. Ik kon mijn interesse en enthousiasme ten volle in deze masterproef steken en dat heb ik volledig aan u te danken.

Ik zou ook Maja De Cort willen bedanken voor haar kritische maar constructieve feedback. Hierdoor kon ik nog bijsturen waar nodig, en verder gaan met wat goed was.

Daarnaast wil ik ook de personen bedanken die de tijd namen om deze thesis grondig na te lezen. Jullie opmerkingen en nuances zorgden ervoor dat ik de laatste nodige verfijningen kon aanbrengen.

Ook mijn familie verdient een plaatsje, voor hun bemoedigende en liefdevolle woorden, niet alleen tijdens het schrijven van deze thesis maar doorheen mijn hele traject aan de UGent. Ik wil vooral mijn ouders in het bijzonder bedanken. Zonder jullie was het niet mogelijk om de studies Rechten in de eerste plaats aan te vatten, maar ook doorheen de jaren erna heb ik grote steun ontvangen. Bedankt voor alle aanmoedigingen, de goede zorgen tijdens de examenperiodes en vooral jullie onvoorwaardelijke geloof in mijn kunnen, dat betekende het allermeeeste voor mij.

Mijn vrienden verdienen ook een eervolle vermelding. Jullie zorgden voor de nodige ontspanning en door jullie vriendschap en steun genoot ik extra hard van elke dag.

Ten slotte wil ik ook mijn vriendin bedanken, in de eerste plaats om mij haar laptop te lenen toen de mijne het begaf in het heetst van de strijd, maar vooral voor het luisteren, ondersteunen, nalezen en nog zoveel meer.

Een oprechte dankjewel,
Charlotte Van der veken

INHOUD

Samenvatting	III
Dankwoord.....	V
Inhoud	VII
Inleiding.....	7
1. <i>Situering in de strafrechtsleer</i>	7
1.1 Een vorm van opzet	7
1.2 Een strafverzwarende omstandigheid	9
2. <i>Probleemstelling</i>	15
3. <i>Onderzoeksvragen</i>	15
4. <i>Onderzoeksmethoden</i>	16
4.1 Methoden met betrekking tot onderzoeksvraag 1	16
4.1.1 Literatuurstudie	16
4.2 Methoden met betrekking tot onderzoeksvraag 2	17
4.2.1 Rechtspraakanalyse.....	17
4.2.2 Interview.....	18
4.3 Methoden met betrekking tot onderzoeksvraag 3	19
4.3.1 Literatuurstudie en rechtspraakanalyse.....	19
4.3.2 Gefundeerde theoriebenadering	19
4.4 Methode met betrekking tot onderzoeksvraag 4	20
5. <i>Doel en relevantie van het onderzoek</i>	21
Een korte historiek: van de oudheid tot 1867.	22
1. <i>De oudheid</i>	22
2. <i>De middeleeuwen</i>	22
3. <i>1810: de Franse code pénal en een definitie.....</i>	22
4. <i>1867: een vernieuwd strafwetboek, zonder definitie</i>	23
5. <i>De basisstelling: anterioriteit en reflectie</i>	29
De invulling van voorbedachtheid in de rechtsleer (1867 - 2024)	30
1. <i>De basisstelling.....</i>	30
1.1 De vereiste van anterioriteit	30
1.2 De vereiste van reflectie	31
2. <i>Bijkomende voorwaarden</i>	32
2.1 Een zeker tijdsverloop of voldoende lang tijdsinterval	32
2.2 Een definitief besluit	35
2.3 De gemoedstoestand van de dader.....	37
a. Kalmte of in koelen bloede.....	37

b.	Voldoende stabiele gemoedstoestand	38
c.	De impact van schulduitsluitingsgronden en gronden van niet-toerekenbaarheid.....	39
d.	Dronkenschap en andere vormen van intoxicatie.....	39
2.4	Planmatig karakter van het besluit.....	40
De invulling van voorbedachtheid in de rechtspraak (2010 – 2024).....		41
1.	Aanvulling van de basisstelling.....	41
1.1	Anterioriteit en een zeker tijdsverloop.....	41
1.2	Reflectie.....	45
A.	Een overdacht besluit.....	46
B.	Een overdachte uitvoering	47
C.	Een overdacht besluit én overdachte uitvoering	48
2.	Bijkomende voorwaarden	48
2.1	Een definitief besluit	48
2.2	De gemoedstoestand van de dader	51
a.	Kalme gemoedstoestand bij het vormen van het voornemen	51
b.	Kalme gemoedstoestand bij de uitvoering van het voornemen	52
c.	Het gedrag van de beschuldigde na de feiten	53
2.3	Planmatig karakter van het besluit.....	54
A.	Opeenvolging van diverse handelingen	55
B.	Handelingen na de feiten	57
C.	Afwezigheid van voorbedachtheid wegens afwezigheid van een plan	58
3.	Louter jurisprudentiële vereisten.....	59
3.1	Een motief	60
3.2	Verwondingen en de wijze van toebrengen	61
3.3	Uitlatingen voorafgaand aan de feiten	63
4.	Definities van het Hof van Cassatie	64
Een psychologische benadering.....		67
1.	Affectief en predatorisch geweld	67
1.1	Minimale of afwezigheid van autonome ‘arousal’	68
1.2	Intentioneel en gepland.....	68
1.3	Primair cognitief	69
1.4	Vergelijking met voorbedachtheid	69
2.	Psychopathologie van moordenaars	70
3.	Verantwoording als verzwarende omstandigheid	71
4.	De definitie vanuit psychologische invalshoek	72
Voorbedachtheid in Nederland en de Verenigde Staten		75
1.	Nederland.....	75
1.1	Korte geschiedenis en situering.....	75
1.2	Invulling in de rechtsleer	76
a.	Verscheidene definities.....	76
b.	Vergelijking met de Belgische rechtsleer	79
1.3	Rechtspraak	80
a.	Invulling voor 2012.....	80

b.	Invulling na 2012	82
c.	Vergelijking met de Belgische rechtspraak	84
2.	Verenigde Staten	85
1.1	Wettelijke voorschriften	86
1.2	Twee benaderingen	88
a.	Commonwealth v. Carroll.....	88
b.	People v. Anderson	89
3.	Vergelijking met België	91
Het nieuwe Strafwetboek: opnieuw een definitie		94
Besluit		98
Bibliografie		105

INLEIDING

1. SITUERING IN DE STRAFRECHTSLEER

1.1 Een vorm van opzet

1. De kern van ons strafrecht bestaat uit misdrijven. Dit zijn gedragingen die strafbaar zijn gesteld in wettelijke bepalingen en waaraan een straf wordt gekoppeld. Elk misdrijf bestaat enerzijds uit een materieel element en anderzijds een moreel element.
2. Het materiële element is de uiterlijke verschijningsvorm van het misdrijf, meer bepaald de uitwendige waarneembare gedraging. Het omvat alle fysieke en materiële voorwaarden die de wet vereist opdat het misdrijf zou bestaan. Door het stellen van het materiële element wordt een bepaling van de (straf)wet overtreden.¹
3. Het morele element staat gelijk aan de schuld en is, in navolging van het adagium *nullum crimen sine culpa*, een essentieel element dat voorhanden moet zijn voor het bestaan van een misdrijf. Het kan gelijkgesteld worden aan (morele) toerekenbaarheid en doet de strafrechtelijke aansprakelijkheid ontstaan.²
Het morele element kan verder onderverdeeld worden in opzet (*dolus*) en onachtzaamheid (*culpa*). Opzet betekent dat de dader weet dat een bepaalde handeling of onthouding strafbaar is, maar stelt deze niettemin gewild. Opzet vereist dus een kennis- en wilselement met betrekking tot de constitutieve bestanddelen van het misdrijf. Bij onachtzaamheid is er sprake van een gebrek aan voorzorg of voorzichtigheid. De dader begaat een fout waarbij hij het potentieel schadeverwekkende karakter kende of had moeten kennen, maar nam vervolgens onvoldoende voorzorgen om deze schade te vermijden.³ In het kader van dit onderzoek is echter enkel opzet van belang.
4. Opzet kent een verdere onderverdeling in algemeen (*dolus generalis*) en bijzonder opzet (*dolus specialis*). Het algemeen opzet is het wetens en willens stellen van een gedraging die de wet strafbaar stelt. Voor het bijzonder opzet wordt echter meer vereist. De dader moet namelijk met kwaadwillig of bedrieglijk opzet gehandeld hebben, of met het oogmerk om te schaden.⁴

¹ VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2007, 32.

² *Ibid.*

³ *Ibid.*, 50.

⁴ VAN DEN WYNGAERT C., DE SMET B. en VANDROMME S., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Maklu, 2011, 311.

5. Sommige auteurs maken eveneens een verder onderscheid met gans bijzonder opzet, waarbij de dader met een specifieke beweegreden handelt. Een voorbeeld is terrorisme (art. 137 Sw.), waarbij de dader een misdrijf pleegt met het oogmerk om een bevolking ernstige vrees aan te jagen. Deze aparte categorie wordt echter bekritiseerd aangezien het eerder een variant is van bijzonder opzet waardoor een onderscheid zich niet opdringt.⁵

6. Opzet staat niet gelijk aan de beweegredenen of motieven van de dader.⁶ Een drijfveer of motief is namelijk een subjectief element. Het is de individuele en persoonlijke beweegreden van de dader om het misdrijf te plegen. Dit hoeft niet steeds verwerpelijk te zijn. Ook iemand om het leven brengen met als motief deze sneller uit het lijden te verlossen, is strafbaar hoewel moreel enigszins eervol.⁷ Opzet is echter een constant element van het concrete misdrijf dat gepleegd is, en moet aanwezig zijn bij elke dader opdat deze veroordeeld kan worden.

Bij bijzonder opzet kan het lijken alsof de wetgever een motief vereist opdat voldaan is aan de constitutieve bestanddelen van het misdrijf. Zo vereist artikel 193 Sw. dat valsheid in geschrifte met bedrieglijk opzet of met het oogmerk om te schaden wordt uitgevoerd. Dit kan echter niet worden gelijkgesteld aan het subjectieve en persoonlijke motief van de dader (bijvoorbeeld rancune), waardoor de persoonlijke beweegredenen van de dader ook bij bijzonder opzet geen rol spelen.⁸

7. De voorbedachtheid situeert zich binnen het morele element, meer bepaald onder opzet. Volgens sommige auteurs kan voorbedachtheid gezien worden als een vorm van bijzonder opzet of, sterker nog, gans bijzonder opzet.⁹ Andere rechtsgeleerden zijn van mening dat voorbedachtheid deze opzetvormen overstijgt en een eigen categorie in beslag neemt.¹⁰ Zo is J.

⁵ *Ibid.*, 312.

⁶ RUBBRECHT J., *Inleiding tot het Belgisch strafrecht*, Wouters, 1958, 125 en DE NAUW A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Die Keure, 2008, 43; SPEECKE J., *Fiscaal straf- en strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2024, 22. en DELVAUX A., RIGO B., VANDER BEKEN T. en CLAEYS I., *Het voorstel tot invoering van een nieuw strafwetboek. Een (eerste) sprong vooruit*, Kluwer, 2021, 79.

⁷ VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2011, 50.

⁸ *Ibid.* en DUPONT L., *Beginnelen van strafrecht*, Acco, 1995, 120.

⁹ VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2011, 50.; VANDERHEIDEN K., 'Misdrijf' in X., *Postal Memorialis – Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2017, (321) 347, [https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1268112.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal](https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1268112.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-)

[al+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=VANDERHEIDEN,%20K.,%20Misdrijf%20&sourceid=dn300085395&version=0#search=%20voorbedachtheid%20](https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1268112.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=VANDERHEIDEN,%20K.,%20Misdrijf%20&sourceid=dn300085395&version=0#search=%20voorbedachtheid%20).

¹⁰ DE NAUW A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Die Keure, 2008, 43.; DE NAUW A. en DERUYCK F., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2015, 42.

Speeckaert bijvoorbeeld de mening toegedaan dat er drie opzetvormen bestaan: algemeen en bijzonder opzet en voorbedachtheid.¹¹

1.2 Een strafverzwarende omstandigheid

8. Verzwarende omstandigheden zijn in de wet omschreven omstandigheden die, wanneer voldaan, een misdrijf ernstiger maken.¹² Zij hebben een bijkomstig karakter, wat betekent dat zij louter een toevoeging vormen bij reeds bestaande misdrijven.¹³ Als een verzwarende omstandigheid zich niet voordoet, blijft niettemin het basismisdrijf bestaan.¹⁴

9. Voor het hof van assisen maken verzwarende omstandigheden steeds een afzonderlijke vraag uit waarover de jury dient te oordelen. Zo moet zij eerst een oordeel vellen over de schuld van de beschuldigde(n) aan het hoofdfeit, en vervolgens over de toepassing van de verzwarende omstandigheden.¹⁵

10. Het toepassen van een strafverzwarende omstandigheid heeft tot gevolg dat de strafmaat verhoogd wordt voor het gepleegde misdrijf.¹⁶ De minimum- of maximumstraf kan dan hoger worden, maar dat kan ook voor beide het geval zijn. Ook de aard van het misdrijf kan veranderen door de toepassing van een strafverzwarende omstandigheid: zo is diefstal normaliter een wanbedrijf, maar als de strafverzwarende omstandigheid geweld wordt toegepast, verandert de aard naar een misdaad.

¹¹ SPEECKE J., *Fiscaal straf- en strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2024, 22.

¹² VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2011, 377.

¹³ DUPONT L., *Beginnels van strafrecht*, Acco, 1983, 334.; DERUYCK F. en VAN LANDEGHEM Y., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2021, 63.

¹⁴ VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2011, 377.; DERUYCK F. en VAN LANDEGHEM Y., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2021, 63.

¹⁵ COLLIN F., *Strafrecht*, Larcier, 1948, 266 ; BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge*, Bruylant, 1901, 484. ; CONSTANT J., *La loi pénale, l'infraction, le délinquant*, Impr. Nationales, 1965, 921.; MEGANCK B., 'Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel' in X., *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2013, (1) 20, [https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1672002.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourceid=MEGANCK,%20B.,%20Opzettelijk%20doden%20en%20opzettelijk%20toebrengen%20van%20lichamelijk%20letsel%20&sourceid=dn300143423&version=0#search=%20voorbedachtheid%20.](https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1672002.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourceid=MEGANCK,%20B.,%20Opzettelijk%20doden%20en%20opzettelijk%20toebrengen%20van%20lichamelijk%20letsel%20&sourceid=dn300143423&version=0#search=%20voorbedachtheid%20.;); DECLERCQ R., *Beginnels van strafrechtspleging*, Kluwer, 2014, 1120.

¹⁶ VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2011, 378.

11. Voorbedachtheid is volgens de meerderheidsvisie in de rechtsleer een verzwarende omstandigheid, wat eveneens bevestigd werd in een arrest van het Hof van Cassatie.¹⁷ Het kan samengaan met verschillende graden van opzet en tevens toegepast worden op verschillende misdrijven.¹⁸ In het kader van deze masterproef wordt voorbedachtheid bekeken als verzwarende omstandigheid bij het misdrijf doodslag (art. 393 Sw.).¹⁹ Doodslag betekent doden met het oogmerk om te doden. Hierbij moet dus zowel een handeling worden gesteld die de dood van een persoon veroorzaakt, samen met de intentie om deze te doden.

12. Doodslag wordt gestraft met opsluiting van twintig tot dertig jaar. Is de doodslag gepleegd met voorbedachte rade, dan kan de straf opgetrokken worden tot levenslange opsluiting.²⁰

13. De ratio voor strafverzwaring bij voorbedachtheid is dat de persoon die op voorhand nadacht over het misdrijf en het in zekere zin zelfs kon voorbereiden, van een gevaarlijke ingesteldheid getuigt. Deze kon de ernst van en de sociale verstoring door de voorgenomen handelingen inschatten, maar besloot niettemin om de feiten toch te plegen.²¹

14. Een minderheidsvisie is echter van oordeel dat voorbedachte rade niet louter een strafverzwarende omstandigheid, maar een constitutief bestanddeel is van het misdrijf moord.²² Verzwarende omstandigheden kunnen soms zo nauw gelinkt worden aan een misdrijf dat ze er de aard van bepalen. Aangezien de verzwarende omstandigheid voor het misdrijf een zodanig

¹⁷ Cass. 25 september 1879 en Cass. 15 november 1948. DUPONT L., *Beginnelsen van strafrecht*, Acco, 1983, 183, MARCHAL A. en JASPAR J., *Droit criminel, traité théorique et pratique*, Larcier, 1965, 5, SIMON J., *Handboek van het Belgisch strafrecht*, Bruylant, 1948, 113, VANHOUDT C. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, 1968, 346 ; COLLIN F., *Strafrecht*, Larcier, 1948, 266 ; BEKAERT H., *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, 1965, 209.; TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE M., *Introduction au droit pénal. Aspects juridiques et criminologiques*, Story-Scientia, 1991, 322.; VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Intersentia, 2022, 399.; BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge*, Bruylant, 1901, 484.; NYPELS J. en SERVAIS J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique*, Bruylant, 1938, 10. ; BODSON P., *Manuel de droit pénal : principes généraux de la répression : commentaire du livre I du Code Pénal et des lois complémentaires*, Faculté de droit d'économie et de sciences sociales de Liège, 1986, 187. ; HENNAU C. en VERHAEGEN J., *Droit pénal général*, Bruylant, 1991, 48. ; DE CLERCK D., *Beginnelsen van strafrecht en strafvordering*, Acco, 1995, 86. ; DE NAUW A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Die Keure, 2008, 43. ; DE NAUW A. en DERUYCK F., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2015, 42. ; BEERNAERT M.-A., BOSLY H.-D., CLESSE C.-E., DELANNAY A., DE LA SERNA I., DE RUE M., DE VALKENNEER C., LUGENTZ F., MAGNIEN P., VAN DER EECKEN N., VANDERMEERSCH D. en WATTIER I., *Les infractions*, Larcier, 2010, 134 en DE HERDT J., en DE HERDT J., *Fysiek interpersoonlijk geweld*, Intersentia, 2014, 473.

¹⁸ DUPONT L., *Beginnelsen van strafrecht*, Acco, 1983, 183.

¹⁹ Doodslag betekent doden met het oogmerk om te doden.

²⁰ Art. 393 en 394 Sw.

²¹ BRAAS A., *Traité élémentaire de droit pénal*, Bruylant, 1928, 216.

²² Onder andere CONSTANT J., *Manuel de droit pénal*, Impr. des Invalides, 1949, 81.

groot belang heeft, zouden ze kunnen worden gezien als een quasi-autonome classificatie van het oorspronkelijke misdrijf (*supra* 9, nr. 10).²³

15. J. Nypels en J. Servais trekken eerder vernoemd arrest van het Hof van Cassatie in twijfel. Zij zien de doodslagen die op verschillende manieren gekwalificeerd worden, als bijzondere misdrijven *sui generis*.²⁴ Ook J. Constant is van mening dat voorbedachtheid een constitutieve omstandigheid is bij het misdrijf moord.²⁵ A. Marchal en J. Jaspar geven hetzelfde letterlijk weer in hun boek *Droit criminel, traité théorique et pratique*: de constitutieve bestanddelen van moord zijn namelijk de elementen die vereist zijn voor doodslag, en de voorbedachte rade.²⁶ F. Deruyck wijst er eveneens op dat, hoewel voorbedachte rade bij opzettelijke slagen en verwondingen een verzwarende omstandigheid is, het bij moord een constitutief bestanddeel van het misdrijf uitmaakt.²⁷ Ook A. De Nauw beschreef in zijn boek *Inleiding tot het bijzonder strafrecht* dat de bestanddelen van moord zijn, die van doodslag en de voorbedachtheid.²⁸ Door deze formulering lijkt voorbedachtheid dus een constitutief bestanddeel van moord te zijn.²⁹

16. Onder de strafverzwarende omstandigheden wordt een onderscheid gemaakt tussen objectieve en subjectieve verzwarende omstandigheden. Subjectieve verzwarende omstandigheden zijn omstandigheden die louter op de persoon van de dader betrekking hebben.³⁰ Een voorbeeld is de hoedanigheid van werknemer bij diefstal van een werkgever (art. 464 Sw.). Waar subjectieve verzwarende omstandigheden dus als het ware kleven aan de dader, hangen objectieve verzwarende omstandigheden daarentegen vast aan de feiten. Voorbeeld is de verzwarende omstandigheid 'nacht', bijvoorbeeld bij diefstal bij nacht, of het gebruik van een voertuig om het plegen van de diefstal te vergemakkelijken of de vlucht te verzekeren (art. 471 Sw.).

17. Het belang van het onderscheid tussen subjectieve en objectieve verzwarende omstandigheden speelt onder andere door op het vlak van de strafbare deelneming. Aangezien subjectieve omstandigheden aan de persoon van de dader kleven, werken zij enkel door naar de

²³ VANDERMEERSCH, D., *Éléments de droit pénal et de procédure pénale*, 3e édition, La Charte, 2009, 80.

²⁴ DE NAUW, A., *Initiation au droit pénal spécial*, Kluwer, 2008, 268.

²⁵ CONSTANT, J., *Manuel de Droit Pénal, première partie. Les principes généraux, livre premier du code pénal*, Impr. Des Invalides, 1943, 45.

²⁶ MARCHAL A. en JASPAR J., *Droit criminel, traité théorique et pratique*, Larcier, 1965, 54.

²⁷ DERUYCK, F. en VAN LANDEGHEM, Y., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2021, 63.

²⁸ DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Kluwer, 1998, 137. Ook in navolgende uitgaves van dit boek behoudt hij zijn standpunt: DE RUYCK F. en DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Wolters Kluwer, 2020, 266.

²⁹ Waarschijnlijk was dit echter een ongelukkige formulering, want in navolgende werken behandelt hij de voorbedachtheid wel als verzwarende omstandigheid.²⁹

³⁰ VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Intersentia, 2022, 399.

deelnemers die eveneens voldoen aan deze subjectieve toestand. Wanneer werknemer A bijvoorbeeld goederen steelt van diens werkgever C, en B, eveneens werknemer, verleent daarbij hulp, zal op B ook de subjectieve verzwarende omstandigheid van de hoedanigheid van werknemer kunnen worden toegepast. Wanneer B daarentegen geen werknemer is van C, dan zal op A wel de strafverzwarende omstandigheid toegepast worden, maar niet op B.

18. In het verlengde hiervan is het onderscheid tussen de objectieve en subjectieve verzwarende omstandigheden eveneens van belang voor het hof van assisen. De objectieve omstandigheden werden voor een lange tijd enigszins ruimer toegepast dan de subjectieve: er gold als het ware een automatische doorwerking op deelnemers van een misdrijf. Een voorbeeld: A en B gaan samen naar de woning van C met de bedoeling er een diefstal te plegen. A en B treffen in de woning C aan. Het komt tot een schermutseling tussen louter A en C, waarbij A deze laatste om het leven brengt. De objectieve strafverzwarende omstandigheid van doodslag bij de diefstal werd hierbij ook automatisch toegepast op B, ook al nam deze enkel deel aan de diefstal en niet aan de doodslag. Dit geldt zelfs in het geval dat B bijvoorbeeld buitenshuis de wacht hield en dus helemaal geen kennis kon nemen van het ontstaan van de verzwarende omstandigheid.³¹ Dit heeft als gevolg dat voor het hof van assisen, er slechts één vraag zal zijn over het bestaan van de objectieve verzwarende omstandigheden voor alle beschuldigten samen. Wat betreft de subjectieve verzwarende omstandigheden is individualisering echter wel mogelijk: deze zullen een aparte vraag betreffen voor elke beschuldigde, en louter toegepast worden op de personen waarbij de verzwarende omstandigheid aanwezig is.³²

19. Het Göktepe-arrest van het Europees Hof van de Rechten van de Mens (hierna EHRM) heeft verandering gebracht in deze situatie. Ook hier betrof het een roofmoord, waarvoor drie personen waren veroordeeld. Één van de beklaagden meende geen aandeel te hebben gehad bij het gebruik van het (dodelijke) geweld, enkel bij de diefstal. In de vragen waarop de assisenjury een antwoord moest geven, werd echter geen onderscheid gemaakt tussen de beklaagden inzake deze objectieve verzwarende omstandigheid.³³ Deze hangen immers, zoals reeds gesteld, vast aan de feiten en niet aan de individuele daders. De jury moest dus voor alle drie de beklaagden beoordelen of de verzwarende omstandigheid toepassing vond, aangezien individualisering niet

³¹ TRAEST P., *Ontwikkeling van nieuwe deelnemingsvormen*, Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, 2006, 8-9.

³² DUPONT L., *Beginnelen van strafrecht*, Acco, 1983, 338 en VANHOUDT C. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, 1968, 571.

³³ BREMS E., 'Objectieve verzwarende omstandigheden in Straatsburg. Rechter moet verzwarende omstandigheden individueel toepassen', *Juristenkrant* 2005/112, (1) 1-2, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspbe?id=dx838369.pdf&originatingpage=documentview&title=De+Juristenkrant+2005%2c+afl.+112%2c+1+en+16&sourcetitel=BREMS,%20E.,%20Objectieve%20verzwarende%20omstandigheden%20afgeschoten%20in%20Straatsburg.%20Rechter%20moet%20verzwarende%20omstandigheden%20individueel%20toepassen%20Juristenkrant%202005,%20afl.%20112,%201%20en%202016.&sourceid=dn300038195&version=0#search=%20goktepe%20>.

mogelijk was. Het EHRM heeft in dit arrest echter geoordeeld dat het recht op een eerlijk proces in het gedrang kwam door deze automatische doorwerking van objectieve verzwarende omstandigheden.³⁴

20. In navolging van deze uitspraak van het EHRM is er nu geen automatische doorwerking meer van de objectieve verzwarende omstandigheden. Zij worden enkel toegepast indien voldaan is aan twee voorwaarden: de deelnemer had kennis van de omstandigheid, en heeft deze vervolgens aanvaard.³⁵

21. In het nieuwe Belgische Strafwetboek staat er nu tevens een expliciete bepaling die deze nieuwe leer omvat. Artikel 20, lid 2 Nieuw Sw. bepaalt dat: “De dader in de zin van artikel 17, 3°, of de deelnemer die kennis had of kennis had moeten hebben van het bestaan van een objectief verzwarend bestanddeel of een objectieve verzwarende factor bij het misdrijf of die wist of had moeten weten dat de verwezenlijking van dat bestanddeel of die factor in de lijn lag van het normale of voorzienbare verloop van de gebeurtenissen en die, met kennis van zaken, heeft volhard in zijn wil om mee te werken aan het plegen van dat misdrijf, wordt gestraft als dader of deelnemer van het verzwaarde misdrijf.” Lid 3 behandelt verder nog de subjectieve verzwarende bestanddelen, die enkel toepassing vinden voor de dader of deelnemer die voldoet aan de toepassingsvoorwaarden van het verzwarende bestanddeel.

22. Het nieuwe Strafwetboek heeft dus gezorgd voor een wettelijke regeling van de nieuwe leer in navolging van het Göktepe-arrest. De term ‘omstandigheid’ is daarnaast ook verdwenen; voortaan zal gesproken worden over verzwarende bestanddelen. Een andere nieuwigheid is het onderscheid tussen verzwarende bestanddelen (art. 8 nieuw Sw.) en verzwarende factoren (art 28 nieuw Sw.). Bij de eerste wordt de straf met één of meer niveaus verhoogd en is de rechter tevens verplicht om deze in aanmerking te nemen, aangezien deze bestanddelen bij wet zijn bepaald en het legaliteitsbeginsel de rechter daar aldus toe verplicht. Verzwarende factoren daarentegen (art. 28 nieuw Sw.) zorgen er niet voor dat er een straf van een hoger niveau kan worden opgelegd, maar de rechter is wel verplicht ze in rekening te nemen bij de straftoemeting.

23. Volgens de meeste auteurs maakt voorbedachtheid een subjectieve verzwarende omstandigheid uit, aangezien deze wijst op de persoonlijke betrokkenheid van de dader op de gepleegde handelingen.³⁶ Voor elke dader zou dan dus de afzonderlijke vraag aan de jury moeten worden gesteld, of deze met voorbedachte rade handelde of niet.

³⁴ EHRM 2 juni 2005, 50372/99, ‘Göktepe/België’.

³⁵ Cass. 20 oktober 2020, P.20.0781.N.

³⁶ VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors deel 1*, Maklu-Uitgevers, 2011, 378; VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Intersentia, 2022, 399.; VANHOUDT C. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, 1968, 568.;

24. J.-P. Doucet en P. Bodson daarentegen lijken ervan uit te gaan dat de voorbedachtheid een objectieve verzwarende omstandigheid is. Doucet meent dat psychologische waardeoordelen zoveel mogelijk gemeden moeten worden en de focus voornamelijk op de feiten moet liggen. Zo wordt voorbedachtheid geen onderwerp van een subjectief waardeoordeel van de rechter maar zou het op een objectieve wijze kunnen worden vastgesteld. Volgens Doucet en Bodson vormt het bewijs van de voorbedachtheid niet meer dan het bewijs van een volledige *iter criminis* (*'iter criminis complet'*), die zich uitstrekt van de vorming van een crimineel plan tot de uiteindelijke uitvoering ervan. Voor de voorbedachtheid is dus geen bewijs van een persoonlijke toestand van de dader vereist, waardoor het veeleer als een objectieve omstandigheid kan worden gezien.³⁷ Deze twee rechtsgeleerden zijn dan ook van mening dat de voorbedachtheid automatisch toegepast moet worden op alle deelnemers.

25. Ook P. Trousse lijkt de mening te zijn toegedaan dat voorbedachtheid een objectieve verzwarende omstandigheid uitmaakt. Hij stelt namelijk dat wanneer een dader niet met voorbedachtheid handelde, maar de medeplichtige wel, deze laatste evenwel niet kan beschuldigd worden van moord aangezien hem 'hoogstens' doodslag kan worden opgelegd, zijnde het misdrijf waarvan de dader wordt beschuldigd.³⁸ Ten slotte wordt de voorbedachtheid eveneens gecategoriseerd onder de objectieve verzwarende omstandigheden in het *Zakboekje strafrecht*.³⁹

BEKAERT H., *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, 1965, 209.; TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE M., *Introduction au droit pénal. Aspects juridiques et criminologiques*, Story-Scientia, 1991, 322 en TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE M., *Introduction au droit pénal. Aspects juridiques et criminologiques*, Story-Scientia, 1999, 452. ; BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge*, Bruylant, 1901, 484. ; HENNAU C. en VERHAEGEN J., *Droit pénal général*, Bruylant, 1991, 48. ; DE NAUW A., *Initiation au droit pénal spécial*, Kluwer, 2008, 268. ; BEERNAERT M.-A., BOSLY H.-D., CLESSE C.-E., DELANNAY A., DE LA SERNA I., DE RUE M., DE VALKENNEER C., LUGENTZ F., MAGNIEN P., VAN DER EECKEN N., VANDERMEERSCH D. en WATTIER I., *Les infractions*, Larcier, 2010, 134. ; MEGANCK B., 'Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel' in X., *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2013, (1) 20, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1672002.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=MEGANCK,%20B.,%20Opzettelijk%20doden%20en%20opzettelijk%20toebrengen%20van%20lichamelijk%20letsel%20&sourceid=dn300143423&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>; DECLERCQ R., *Beginnelsen van strafrechtspleging*, Kluwer, 2014, 1120.

³⁷ DOUCET J.-P., *Précis de droit pénal général*, Université de Liège, 1976, 88. en BODSON P., *Manuel de droit pénal : principes généraux de la répression : commentaire du livre I du Code Pénal et des lois complémentaires*, Faculté de droit d'économie et de sciences sociales de Liège, 1986, 187.

³⁸ TROUSSE P.-E., *Les principes généraux du droit pénal positif Belge*, Larcier, 1956, 140.

³⁹ DE SCHRYVER L., DENENBOURG K., DILLEN M. en VAN VOLSEM F., *Zakboekje strafrecht*, Wolters Kluwer, 2024., 220.

26. Het Hof van Cassatie heeft echter in een arrest van 15 november 1948 geoordeeld dat de voorbedachte rade effectief een subjectieve verzwarende omstandigheid is. De jury moet aldus voor elke verdachte afzonderlijk beoordelen of er sprake was van voorbedachtheid.⁴⁰

2. PROBLEEMSTELLING

27. De voorbedachtheid lijkt op het eerste zicht een eenvoudig en vanzelfsprekend begrip, maar wanneer er dieper wordt nagedacht over de werkelijke inhoud en de voorwaarden ervan, blijft een sluitend antwoord vaak schuldig. Dit maakt het dan ook tot een begrip dat vaak wordt bediscussieerd. Er bestaat tevens geen wettelijke definitie van de voorbedachtheid, waardoor de invulling ervan gezocht moet worden in parlementaire voorbereidingen, rechtsleer en rechtspraak. De definities onder rechtsgeleerden zijn uiteenlopend en in de rechtspraak riskeert het op subjectieve en willekeurige wijze te worden ingevuld. Een duidelijke omlijning van dit begrip dringt zich dus op, wat de rechtszekerheid ten goede zou komen.

28. Binnen het kader van dit onderzoek zal de invulling van voorbedachtheid bekeken worden als strafverzwarende omstandigheid bij doodslag. Andere misdrijven worden buiten het bestek van dit onderzoek gehouden. De reden voor deze keuze is omdat voorbedachtheid bij doodslag door een jury wordt gemotiveerd en daardoor dus een interessante component krijgt. Bovendien zou een diepgaande analyse van het begrip in het algemeen, voor alle verscheidene misdrijven, niet mogelijk zijn binnen het bestek van een masterproef.

3. ONDERZOEKSVRAGEN

29. Deze masterthesis behandelt de volgende vier hoofdvragen, met aanvullende bijvragen:

1. Is de basisstelling van anterioriteit en reflectie aangevuld en geëxpliciteerd in de rechtsleer?
 - a. Zo ja, hoe ver reiken deze aanvullingen?
 - b. Welke bijkomende elementen worden er gesteld als voorwaarde(n) voor de voorbedachtheid en hoe worden zij ingevuld?
2. Is de basisstelling van anterioriteit en reflectie aangevuld en geëxpliciteerd in de rechtspraak?
 - a. Zo ja, hoe ver reiken deze aanvullingen?

⁴⁰ Cass, 15 november 1948, Pas, 1948, I, 635 en VANHOUDT C. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, 1968, 571.; BEKAERT H., *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, 1965, 209.; DE NAUW A., *Initiation au droit pénal spécial*, Story-Scientia, 1987, 437.

- b. Welke bijkomende elementen waren er aanwezig in de motiveringen van de arresten met een veroordeling voor doodslag met voorbedachte rade?
- 3. Op welke manier loopt de invulling van voorbedachtheid in rechtsleer en rechtspraak naast elkaar?
 - a. Wat zijn de gelijkenissen?
 - b. Wat zijn de tegenstrijdigheden en hoe zouden deze kunnen verzoend worden met elkaar?
 - c. Hoe zou de invulling van voorbedachtheid eruit moeten zien opdat rechtsleer en rechtspraak gesynthetiseerd zouden zijn?
- 4. Hoe verhoudt de invulling van voorbedachtheid in België zich ten opzichte van de invulling in andere landen?

4. ONDERZOEKSMETHODEN

30. Deze masterthesis kwam grotendeels tot stand door theoriegericht onderzoek. Hiermee wordt kennisvorming beoogd binnen een specifiek vakgebied, wat in dit geval het strafrecht is.⁴¹ Met het resultaat van dit onderzoek wou ik vooral een coherente beschrijving geven van het begrip voorbedachtheid. Dit concept werd systematisch geanalyseerd in al haar elementen om het uiteindelijk op een meer nauwkeurige, samenhangende en betekenisvolle manier te kunnen beschrijven. De aparte elementen werden eveneens inhoudelijk ontleed, waarna een synthese mogelijk was.

31. Om dit omvattende onderzoek nauwgezet te kunnen uitvoeren, was het vereist de onderzoeksmethoden op elkaar af te stemmen opdat het begrip voorbedachte rade in al haar facetten kan bekeken en gesynthetiseerd worden. Om een antwoord op de bovenvermelde onderzoeksvragen te vinden, werden verscheidene onderzoeksmethoden gebruikt, dewelke verschillen per onderzoeksvraag.

4.1 Methoden met betrekking tot onderzoeksvraag 1

4.1.1 Literatuurstudie

32. Ik vatte dit onderzoek aan met een bureaustudie. Dit is een onderzoeksstrategie waarbij materiaal, door anderen geproduceerd, bestudeerd wordt.⁴² Drie categorieën van bestaand materiaal zijn daarbij te onderscheiden, namelijk literatuur, secundaire data en ambtelijk statistisch materiaal. Enkel de literatuur was nuttig voor het beantwoorden van deze

⁴¹ HARDYNS W. en PEERAER F., *Onderzoeksmethoden*, X, 2022, 69.

⁴² *Ibid.*, 259.

onderzoeksvraag. De gebruikte literatuurvormen waren boeken, tijdschriftartikels en wetenschappelijke papers. In een eerste fase raadpleegde ik de basiswerken, die aanwezig zijn in de bibliotheek van de Faculteit Rechten aan de Universiteit Gent. Vervolgens zocht ik specifiek in de online databanken van de Universiteitsbibliotheek, Jura en Strada lex.

33. Met deze literatuurstudie beoogde ik in de eerste plaats een brede algemene kennis op te bouwen rond het begrip voorbedachtheid. Vervolgens keek ik meer gericht welke bijkomende elementen de rechtsleer vereist. Ook minderheidsvisies vonden een plaats in deze bijdrage, waarna werd bekeken of zij misschien bevestiging vonden in de jurisprudentie. Uiteindelijk maakte ik een schematisch overzicht van welke auteurs welke vereisten stelden aan de invulling van voorbedachtheid, opdat ik de verzamelde informatie op kwalitatieve en kwantitatieve kon synthetiseren. Op deze manier werd het brede literatuuronderzoek uiteindelijk gekanaliseerd, opdat er een samenvattende inhoud aan het begrip voorbedachtheid kon gegeven worden.

34. Rechtsgeleerden zijn productief in het schrijven van bijdrages. Daarom was deze literatuurstudie noodzakelijkerwijze beperkt, zowel op inhoudelijk als geografisch vlak. De bestudering van de invulling van voorbedachtheid werd beperkt tot situaties waarin deze werd toegepast als verzwarende omstandigheid bij het misdrijf doodslag. Het literatuuronderzoek werd daarnaast eveneens geografisch beperkt tot het Belgische grondgebied.

4.2 Methoden met betrekking tot onderzoeksvraag 2

4.2.1 Rechtspraakanalyse

35. Een analyse van de bestaande rechtspraak is uiteraard cruciaal om een antwoord te bieden op de tweede onderzoeksvraag. Rechtspraakanalyse is een vorm van *case study*, een onderzoek naar een smal domein, dat bestaat uit een relatief klein aantal onderzoekseenheden.⁴³ Voor dit onderzoek lag de focus dan ook louter op de invulling van voorbedachtheid binnen de onderzochte uitspraken.

36. Om het onderzoek enigszins kwalitatief te houden, werden geografische en temporele beperkingen opgesteld. Voornamelijk uitspraken van het hof van assisen Oost-Vlaanderen en West-Vlaanderen werden bekeken. De geselecteerde arresten betroffen zaken waarin een persoon beschuldigd was van moord. Hierbij werden gifmoorden, roofmoorden en doodslag op een ouder of kind buiten beschouwing gelaten, vermits voorbedachtheid daarbij niet gemotiveerd moet worden. Qua temporele beperking zijn enkel arresten geveld tussen 2010 en

⁴³ *Ibid.*

2024 bestudeerd. De keuze voor 2010 als beginjaar voor de onderzochte tijdsperiode is omdat België toen veroordeeld is door het EHRM, wegens onvoldoende motivering van een arrest van het hof van assisen (*infra* 41, nr. 121).

37. Na het verkrijgen van toestemming van de Gentse Procureur-Generaal, werden de uitgekozen arresten ingekeken op de bevoegde griffies in Oost- en West-Vlaanderen. Vervolgens werd een schematisch overzicht gemaakt van de verschillende elementen ter motivering van de voorbedachtheid, om ook hier het grotere geheel te kunnen samenbrengen en duidelijk een rode draad in de rechtspraak te vinden over hoe voorbedachtheid wordt ingevuld.

38. Ook enkele arresten van het Hof van Cassatie werden bekeken, aangezien tegen arresten van het hof van assisen enkel nog een voorziening in cassatie openstaat.⁴⁴

4.2.2 Interview

39. De invulling van voorbedachtheid in de rechtspraak is feitelijk, context gebonden en soms zelfs subjectief. In sommige gevallen is het relatief eenvoudig te motiveren, bijvoorbeeld wanneer de beschuldigde op voorhand een wapen aankocht of diens voornemen mondeling uitte tegen andere personen, etc. In andere zaken, zonder dergelijke materiële bewijzen van voorbedachtheid, oordeelt de jury soms echter op zeer subjectieve wijze dat er voorbedachtheid aanwezig was. Het is dan in zekere zin iets wat enkel ‘in het hoofd’ van de beschuldigde bestaat. Een gesprek met een gerechtropsychiater kan daarom een waardevolle bijdrage leveren, niet alleen voor de tweede onderzoeksvraag, maar voor het onderzoek in het algemeen.

40. De procedure voor een hof van assisen verloopt grotendeels mondeling. Diverse getuigen en deskundigen worden opgeroepen, waaronder steeds een gerechtropsychiater. Deze mag zich echter niet uitspreken over juridische vragen zoals voorbedachtheid, vanwege het techniciteitsbeginsel. Dergelijke uitspraken houden namelijk een schending in van het vermoeden van onschuld, vervat in art. 6, §2 EVRM, en het verbod om rechterlijke opdrachten te delegeren (art. 11 Ger.W.).⁴⁵ Toch spelen psychiatrische inzichten een belangrijke rol in de beoordeling van een zaak door de rechter of jury. Een gesprek met een gerechtropsychiater was opportuun aangezien de voorbedachtheid zich, zoals reeds gesteld, soms louter kan afspelen ‘in het hoofd’ van de beschuldigde. Inzicht in de persoonlijkheid en het karakter zeggen an sich

⁴⁴ Art. 359 Sv.

⁴⁵ SMET B., ‘Deskundigenonderzoek in strafzaken’, in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Wolters Kluwer, 2023, (19) 54, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1455361.pdf&originatingpage=documentview&title=Strafrecht+en+strafvordering+-Artikelsgewijze+commentaren&sourcetitel=DE%20SMET,%20B.,%20Deskundigenonderzoek%20in%20strafzaken%20&sourceid=dn300109577&version=0#search=%20deskundigenonderzoek%20strafzaken%20>.

misschien niets over de voorbedachtheid, maar zouden wel elementen kunnen zijn die worden meegenomen in de beoordeling van voorbedachtheid wanneer deze met andere elementen een samenhangend verhaal vormen.

41. Voor dit onderzoek ben ik in gesprek gegaan met prof. Dr. Frédéric Declercq. De inzichten die uit dit gesprek voortkwamen zijn tevens gestaafd met een aantal bijdragen van hem. Prof. dr. Declercq heeft evenwel het hoofdstuk over de psychologische benadering van voorbedachtheid niet nagelezen, maar de inzichten uit dit gesprek zijn met de nodige ethiek en na uitgebreid literatuuronderzoek neergeschreven in dit onderzoek. Er kon bovendien geen transcriptie van dit gesprek bijgevoegd worden, aangezien het gesprek niet werd opgenomen.

4.3 Methoden met betrekking tot onderzoeksvraag 3

4.3.1 Literatuurstudie en rechtspraakanalyse

42. Na het uitvoeren van de literatuurstudie en rechtspraakanalyse voor het beantwoorden van zowel de eerste als tweede onderzoeksvraag, werd een omvattend beeld gecreëerd over de invulling van voorbedachtheid in de theorie en praktijk.

4.3.2 Gefundeerde theoriebenadering

43. Om een adequaat antwoord te bieden op de derde onderzoeksvraag werd in zekere zin ook de gefundeerde theoriebenadering gebruikt. Dit is een alternatieve methode die vertrekt vanuit data, in dit geval elementen uit literatuur en jurisprudentie over voorbedachtheid, om via inductie een nieuwe theorie te ontwikkelen.⁴⁶ Tijdens het toepassen van deze onderzoeksmethode, werden de verschillende elementen voortdurend inhoudelijk vergeleken, waardoor onderlinge verbanden zichtbaar werden en stapsgewijs een nieuw theoretisch begrip van voorbedachtheid ontstond. Het voordeel van deze methode is dat de ontwikkelde theorie fundamenteën vindt in de empirie en zo beter aansluit met de sociale en juridische werkelijkheid.⁴⁷

⁴⁶ KARSTEN N. en TUMMERS L., 'To read or not to read: over de waarde van vakliteratuur in kwalitatief onderzoek', Tijdschrift voor Kwalitatief Onderzoek 2008, (5) 6, https://www.aup-online.com/docserver/fulltext/18757324/13/3/KW_2008_013_003_002.pdf?expires=1743685972&id=id&acname=guest&checksum=989E3727AAF21B966C3A928C5A14906A.

⁴⁷ *Ibid.*

4.4 Methode met betrekking tot onderzoeksvraag 4

44. Voor dit onderzoek werd tevens een blik geworpen op andere landen, om voorbedachtheid te framen in een ander juridisch kader dan het Belgische. Zo worden bepaalde inhoudelijke nuances blootgelegd en kan het tevens inspirerend werken.

45. Voor de vierde onderzoeksvraag werd dan ook rechtsvergelijking toegepast, meer bepaald micro-rechtsvergelijking, waarbij een specifieke rechtstak, regel of concept (*in casu* de voorbedachtheid) wordt vergeleken met hetzelfde uit een ander rechtsgeheel.⁴⁸ Zodra een duidelijk beeld werd gevormd van hoe voorbedachtheid in België wordt toegepast in rechtspraak en rechtsleer, laat een vergelijking met andere landen toe om verschillen en gelijkenissen bloot te leggen. Dit leidde tot nieuwe, waardevolle inzichten en zet aan tot kritische reflectie over de Belgische invulling.

46. In het onderzoek werd zowel contrastieve als integratieve vergelijking gebruikt. Het eerste focust op de verschillen tussen rechtstelsels en wilt een antwoord bieden op, onder andere, de vraag waarom de juridische aanpak in het ene stelsel beter is dan in het andere. De integratieve benadering legt daarentegen gelijkenissen of gemeenschappelijke elementen bloot.

47. Er is gekozen om de Belgische invulling te vergelijken met die in Nederland en de Verenigde Staten. Nederland heeft, net als België, een continentale traditie, maar er zijn belangrijke verschillen, zoals het feit dat in Nederland beroepsrechters, en geen jury, oordelen over voorbedachtheid. Dit maakt het interessant om de Belgische en Nederlandse rechtspraak naast elkaar te leggen.

48. Aangezien het Belgische rechtssysteem behoort tot de continentale traditie, werd ook een common law-systeem betrokken. Voor deze masterproef is gekozen voor de Verenigde Staten, aangezien de meeste staten een onderscheid maken tussen *first* en *second degree murder*, en waarbij dat eerste onder andere met voorbedachtheid kan gepleegd zijn. Dit in tegenstelling tot het Verenigd Koninkrijk, waar men enkel '*malice aforethought*' kent, wat niet hetzelfde is als voorbedachtheid.

⁴⁸ Dit in tegenstelling tot macro-rechtsvergelijking, waarbij typerende kenmerken van een volledig rechtstelsel word vergeleken met een ander geheel rechtstelsel.

5. DOEL EN RELEVANTIE VAN HET ONDERZOEK

Met enige overdrijving kan worden gesteld dat het gehele strafrecht en vooral het strafprocesrecht hun ontstaan te danken hebben aan de noodzakelijkheid om de overledene, die op onbegrijpelijke wijze of gewelddadig was gestorven, te verzoenen.

J. Van Bemmelen, 1965.⁴⁹

49. Wanneer iemand wordt beschuldigd van moord, zijnde doodslag met voorbedachte rade, zijn de belangen hoog: de straf kan oplopen tot een levenslange gevangenisstraf, terwijl dat twintig tot dertig jaar is bij doodslag, verzachtende omstandigheden buiten beschouwing gelaten.⁵⁰ De mogelijke strafmaat verhoogt dus aanzienlijk wanneer voorbedachtheid bewezen wordt geacht. Ook voor actoren in de strafrechtsketen speelt de voorbedachtheid een grote rol. Zo is de verjaringstermijn van de strafvordering voor moord dertig jaar en voor doodslag slechts twintig.⁵¹

50. De voorbedachtheid is aldus een verzwarende omstandigheid die, wanneer toegepast, een grote invloed kan hebben. Moord is een van de, als niet dé, zwaarste beschuldiging die iemand kan treffen. Toch gebeurt de beoordeling ervan vaak op subjectieve en willekeurige wijze, wat de rechtszekerheid teniet doet. Het op een objectieve en mechanische manier vaststellen, is echter een utopische situatie die nooit zal kunnen bereikt worden. Het antwoord zal namelijk zelden zwart op wit een ja of een nee betreffen. Het doel van deze masterthesis is dan ook niet om zekerheid te bieden.

51. Wat ik wel beoog, is om een rode draad en meer houvast te bieden aan de rechtspraktijk. Ik zal trachten de meest gangbare invulling van voorbedachtheid te achterhalen. In de rechtsleer wordt deze veelal op een vrij theoretische en technische manier beschreven. In de rechtspraak daarentegen krijgt het veeleer een praktische en context gebonden invulling. Door beide te analyseren hoop ik een synthese te kunnen maken van alle elementen die zouden kunnen wijzen op de aanwezigheid van voorbedachtheid. Ik zal bepaalde patronen in de literatuur en rechtspraak blootleggen. Door gemeenschappelijke delers te vinden kan ik een zekere basis leggen voor de voorbedachtheid, aangevuld met eigen bevindingen. Ten slotte zal ik concluderen met samenhangende handvaten voor rechtspractici die toelaten de voorbedachtheid op een samenvattende en coherente manier te benaderen en dit op een manier die rekening houdt met de tendensen van de laatste jaren, zonder de echte kern van het begrip uit het oog te verliezen.

⁴⁹ VAN BEMMELEN J., *Het materiële strafrecht*, Tjeenk Willink, 1965, 223.

⁵⁰ Art. 393 Sw. en art. 394 Sw.

⁵¹ Art. 21 V.T.Sv., zoals gewijzigd door de wet van 9 april 2024.

EEN KORTE HISTORIEK: VAN DE OUDHEID TOT 1867.

1. DE OUDHEID

52. De oorsprong van strafverzwaring voor ernstige misdrijven gaat terug tot het Romeins recht. De persoon die een crimineel besluit neemt na beraad en het vervolgens koelbloedig uitvoert en de gevolgen kon inschatten, is namelijk moreel verwerpelijker dan de persoon die in een opwelling handelt en de gevolgen slechts onder invloed van hevige hartstocht kon berekenen.⁵²

2. DE MIDDELEEUWEN

53. In de 14e eeuw omvatte het strafrecht reeds de voorbedachte rade als een vorm van bijzonder opzet bij geweldsmisdrijven.⁵³ Het begrip eiste een zeker tijdsverloop tussen het vormen en uitvoeren van dit bijzonder opzet, wat tot op vandaag het geval is. Door dit tijdsverloop zou de dader de mogelijkheid hebben om zich te onthouden van zijn misdadig voornemen. Indien hij niettemin het voorgenomen misdrijf pleegde, leverde dit een strafverzwaring op.⁵⁴

54. Filips Wielant en Joos de Damhouder hadden een zeer exemplarische voorstelling van voorbedachtheid. Zij meenden dat iemand een moordenaar is wanneer deze zijn slachtoffer doodde “buiten publieke wegen, in bossen en achter hagen of ver van de mensen”.⁵⁵ Daarnaast handelde ook met voorbedachtheid, diegene die “iemand dood sloeg vanuit een hinderlaag, in de rug, bij nacht zonder roepen of waarschuwing, evenals diegene die iemand doodde en het verzweg”.⁵⁶

3. 1810: DE FRANSE CODE PÉNAL EN EEN DEFINITIE

55. In 1810 voerde Napoleon zijn Code pénal in, die eveneens gold in België. Artikel 297 definieerde voorbedachte rade (*préméditation*) als “*le dessein formé, avant l'action, d'attenter à*

⁵² BEERNAERT M.-A., BOSLY H.-D., CLESSE C.-E., DELANNAY A., DE LA SERNA I., DE RUE M., DE VALKENEER C., LUGENTZ F., MAGNIEN P., VAN DER EECKEN N., VANDERMEERSCH D. en WATTIER I., *Les infractions*, Larcier, 2010, 134.

⁵³ MONBALLYU, J., *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Acco, 2006, 92.

⁵⁴ *Ibid.*

⁵⁵ *Ibid.*

⁵⁶ *Ibid.*

la personne d'un individu déterminé, ou même de celui qui sera trouvé ou rencontré, quand même ce dessein serait dépendant de quelque circonstance ou quelque condition."

56. Volgens deze definitie moet er een intentie of beslissing zijn die voorafgaat aan de actie, wat wijst op een noodzakelijk tijdsverloop tussen beslissing en uitvoering.⁵⁷ Deze intentie mag afhangen van een bepaalde voorwaarde of omstandigheid. De vermeende dader heeft tevens ofwel een specifiek individu op het oog, of iemand die nog aangetroffen zal worden. De beslissing moest niet overdacht zijn of in dezelfde emotionele toestand zijn genomen als de toestand tijdens het uitvoeren van het misdrijf.⁵⁸

57. Deze definitie kan in zekere mate bekritiseerd worden door middel van voorbeelden. Bij een letterlijke opvatting is er zodoende voorbedachtheid aanwezig bij de persoon die in een passionele toestand beslist iemand te doden en even later dat voornemen effectief uitvoert door het misdrijf te plegen, in diezelfde passionele toestand en zonder even tot nadenken te zijn overgegaan.⁵⁹ Bovendien beweert J. Nypels zeer extreem dat, door het zo te definiëren, elke doodslag een moord zou zijn. Een wil ontstaat namelijk altijd vóór de handeling, al is het maar even.⁶⁰ Deze hiaten dienden opgelost te worden, en wel in een nieuw (Belgisch) strafwetboek, dat tot stand kwam in 1867.

4. 1867: EEN VERNIEUWD STRAFWETBOEK, ZONDER DEFINITIE

58. Uit de parlementaire discussies ter voorbereiding van het nieuwe strafwetboek ontstond de vraag of voorbedachte rade wel opnieuw moest worden gedefinieerd. Na de kritiek op de definitie van de Code pénal uit 1810 zou de wetgever het niet meer aangedurfd hebben dit begrip opnieuw te definiëren.⁶¹ Dit belette echter niet dat het veelbesproken was tijdens de parlementaire voorbereidingen van het wetboek.

59. J. Haus, auteur van de memorie van toelichting van het nieuwe strafwetboek, reikte een aantal handgrepen aan in diens oorspronkelijk verslag om de betekenis van voorbedachtheid bij

⁵⁷ ARNOU, P., 'voorbedachten rade' in ARNOU, P., DE HERDT, J., VANDROMME, S. en VAN OVERBEKE, S., *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Wolters Kluwer, 1990, 1-20, <https://jura.kluwer.be/secure/DocumentView.aspx?id=dn10910&bron=doc&state=changed>.

⁵⁸ SCREVEN R. en MEEUS A., *Les infractions*, Larcier, 1989, 19.

⁵⁹ ARNOU, P., 'voorbedachten rade' in ARNOU, P., DE HERDT, J., VANDROMME, S. en VAN OVERBEKE, S., *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Wolters Kluwer, 1990, 1-20, <https://jura.kluwer.be/secure/DocumentView.aspx?id=dn10910&bron=doc&state=changed>.

⁶⁰ NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 601.

⁶¹ ROZIE, J., VANDERMEERSCH, D. en DE HERDT, J., *Naar een nieuw strafwetboek? Het voorstel van de commissie tot hervorming van het strafrecht*, Die Keure, 2019, 204.

het nieuwe artikel 394 Sw. vast te leggen. Volgens hem onderscheidt moord zich van doodslag doordat ofwel het besluit daartoe, ofwel de uitvoering ervan (of beide) bedachtzaam ('nadenkend en overdacht') en in koelen bloede gebeuren.⁶² Zo kan de dader in een kalme toestand besloten hebben iemand van het leven te beroven, om deze daad dan uit te voeren in een toestand waarbij diens vermogen is verstoord (bijvoorbeeld door dronkenschap of een toestand van hartstocht). Omgekeerd kan de dader ook in een staat van emotionele vervoering besloten hebben over te gaan tot schadelijke handelingen, maar dit uiteindelijk in een kalme toestand effectief hebben uitgevoerd.⁶³

60. Het begrip voorbedachtheid lijkt volgens hem dus een synoniem te zijn voor reflectie, beraadslaging en meditatie (ofwel tijdens het besluiten, ofwel tijdens de uitvoering van de handeling), maar de ware interpretatie van artikel 297 C.P. 1810 sluit uit dat voorbedachtheid enkel en alleen wijst op reflectie.⁶⁴ Wat Haus uit het oog lijkt te verliezen, is de vereiste van een anterioriteit tussen het besluit om het misdrijf te plegen en de werkelijke uitvoering ervan, waardoor zijn mening over de inhoud van voorbedachte rade op kritiek wordt onthaald. Hij haalt het tijdsverloop wel aan in zijn visie over voorbedachtheid, dit echter niet als voorwaarde maar louter als voorbeeld wanneer er sprake is van reflectie. Zo meent hij dat het bewezen is dat het misdrijf het gevolg is van reflectie, als er een voldoende lange tijd is verlopen tussen het besluit tot het criminele gedrag de uitvoering om zeker te zijn dat de daad niet in een vlaag van woede is besloten én uitgevoerd.⁶⁵ Hij vervolgt dat men echter niet automatisch tot reflectie mag besluiten als dergelijk tijdsverloop aanwezig is. Daarnaast mag men ook niet beweren dat het misdrijf ondoordacht is wanneer er geen tijdsinterval is tussen het besluit en de uitvoering.⁶⁶

61. Als voorbeeld geeft Haus aan dat iemand in een staat van woede kan besluiten tot het plegen van het misdrijf. Deze toestand houdt enkele uren aan, waarna de criminele handeling in deze zelfde woede-toestand wordt uitgevoerd, wat zou resulteren in doodslag en geen moord.⁶⁷ Een ander aangegeven voorbeeld: het criminele besluit en de effectieve uitvoering ervan kunnen beide bijna op hetzelfde moment gebeuren. Hoewel beide doordacht en in koelen bloede kunnen gebeuren, volgt de handeling zo snel op het besluit dat het onmogelijk is om een tijdsinterval tussen deze twee elementen vast te stellen, maar kan toch besloten worden tot moord en niet slechts doodslag.⁶⁸

⁶² NYPELS J., *Législation criminelle de la Belgique ou Commentaire et complément du Code Pénal belge*, Bruylant, 1872, 48. en DE PEUTER, J., ARNOU, P., VANDEPLAS, A., HUTSEBAUT, F., DUPONT, L., DECLERCQ, R., *Bijzonder strafrecht voor rechtspractici*, Acco, 1990, 237.

⁶³ NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 602.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ *Ibid.*

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ *Ibid.*

⁶⁸ *Ibid.*, 603.

62. Zodoende lijkt de voorbedachtheid vanuit het perspectief van Haus louter te wijzen op ‘overdenking, meditatie en beraadslaging’, waardoor het niet meer dezelfde betekenis heeft als in de Code pénal van 1810. De vraag die men stelde tijdens de debatten was dan ook waarom moord niet werd gedefinieerd als ‘doodslag gepleegd met overdenking’ en doodslag als ‘doden met de bedoeling te doden, maar zonder overdenking’.

In de memorie van toelichting werd geantwoord dat de oude betekenis van voorbedachtheid op een lange praktijk gestoeld is en over het algemeen door de Franse strafrechtsadvocaten wordt gehanteerd. Hoewel deze nieuwe verstandhouding over de inhoud van het begrip dichter aanleunt bij de ware betekenis, zo stelde men, dient de wetgever toch op te passen om veelgebruikte termen niet te vervangen door nieuwe.⁶⁹ Zodoende kwam er geen definitie van voorbedachtheid in het nieuwe Strafwetboek van 1867 terecht.

63. M. De Muelenaere was niettemin voorstander van een bepaling die de betekenis van voorbedachtheid vastlegt.⁷⁰ Hij bekeek de toepassing van het begrip vanuit een praktische visie. De vraag naar voorbedachtheid wordt voornamelijk voorgelegd aan een jury. Als de wetgever geen definitie opneemt in het nieuwe strafwetboek, dan zal de jury altijd ad hoc moeten beslissen of de misdaad al dan niet met voorbedachte rade wordt gepleegd. Hij stelt: “Het resultaat zal zijn dat we evenveel definities van voorbedachte rade zullen hebben als er assisenrechtbanken zijn”.⁷¹ En meer nog, het zal uiteindelijk niet de jury zijn die de inhoud van voorbedachtheid vastlegt in de rechtspraak, maar het ‘arbitraire oordeel’ van de voorzitter van het hof van assisen, een advocaat of een officier van justitie. Want, zo stelt hij, een van deze actoren zal telkens aan de jury moeten uitleggen wat de inhoud van het begrip voorbedachtheid is. Zo gaan zij met de invulling van het begrip door deze actor binnen in de beraadslagingskamer, waar zij helemaal niet zelf de inhoud van het begrip vastleggen maar louter de visie volgen die hen is aangereikt.⁷²

64. E. Pirmez was uiteindelijk de jurist die de debatten zo heeft gestuurd dat hij een richtinggevende inhoud aan de voorbedachtheid kon geven en die verschilt van de Code pénal van 1810 en de visie van Haus voor de nieuwe Strafwet. Om hiertoe te komen is het vereist eerst het verdere verloop van de parlementaire debatten te schetsen.

65. Pirmez ging akkoord met de visie van De Muelenaere; ook hij wou een definitie in het nieuwe Strafwetboek. Als Haus’ definitie zou worden aangenomen, zou het woord voorbedachte rade beter vervangen worden door ‘overdacht’: “We stellen voor om doodslag die koelbloedig en weloverwogen is gepleegd, strenger te bestraffen; we zouden het woord voorbedachte rade moeten vervangen door een ander woord dat het uit te drukken idee beter weergeeft, namelijk

⁶⁹ *Ibid.*, 604.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Ibid.*

dat van reflectie als we geen beter woord kunnen vinden, of, als we de term voorbedachte rade willen behouden, een definitie moeten geven die verschilt van die in het huidige wetboek, maar die het een onbetwistbare reikwijdte geeft, die in overeenstemming is met de beginselen van het strafrecht.”⁷³

66. Na deze tussenkomst van Pirmez werd het artikel terug naar de Commissie Hervorming Strafwetboek gestuurd. Op een navolgende vergadering op 11 mei 1859 kwam rapporteur M. Lelièvre met de melding dat de Commissie van mening is het begrip voorbedachte rade niet verder te definiëren en dus niet specifiek af te bakenen. De gewoonlijke betekenis van het begrip zou zodoende dus behouden blijven. Het al dan niet aanwezig zijn van voorbedachte rade blijft een feitenkwestie waarover de jury dient te oordelen. Verder kwam de Commissie met een verduidelijking van het begrip, namelijk dat “voorbedachte rade veronderstelt dat de ‘agent’ in staat was om de volledige reikwijdte te berekenen van de criminele handeling die hij van plan was te plegen.” Aangezien dit van geval tot geval verschilt, kan dit begrip niet verder worden gespecificeerd. Een definitie zou dan ook niet alle gevallen kunnen omvatten en zodoende te onnauwkeurig zijn.⁷⁴

67. Pirmez kwam opnieuw tussen en benadrukte wederom het belang van een definitie van het begrip. Aangezien artikel 394 Sw., zo oordeelt hij, een van de belangrijkste of misschien wel het belangrijkste artikel van het Strafwetboek is (omdat op grond daarvan de doodstraf het vaakst wordt uitgesproken), is het noodzakelijk dat men bij de toepassing ervan op geen enkele twijfel kan stuiten.⁷⁵

68. Pirmez gaat verder met het geven van twee voorbeelden, waarvan een onder doodslag valt en de andere onder moord. Het eerste voorbeeld gaat over een man die, in een vlaag van woede, een ander persoon doodt met een instrument dat toevallig onder zijn hand ligt. Hier is ‘slechts’ sprake van doodslag.⁷⁶ Het tweede voorbeeld gaat over een rover in het bos die op een reiziger wacht van welke hij weet dat hij zal langskomen. Zodra deze verschijnt, doodt de rover hem met wapens die hij van tevoren heeft klaargelegd. Deze feiten maken moord uit.

De onderscheidende elementen in deze twee zaken zijn ‘de gelijktijdigheid van de beslissing met de daad en de drang van passie’ enerzijds, en ‘anterioriteit’ en ‘bezinning en kalmte’ anderzijds.⁷⁷

⁷³ Vertaling van: “*Nous voulons punir d’une peine plus sévère le meurtre commis avec sang-froid et délibération; il faut remplacer le mot préméditation par un autre que rende mieux l’idée à exprimer, celui de réflexion, si l’on n’en trouve pas de meilleur, ou, si l’on veut conserver le terme préméditation, donner une définition qui, différente de celle du code actuel, lui donne une portée incontestable et en rapport avec les principes du droit criminel*”, Séance du 31 mars 1859 (Nypels, Législ. Crim. T III, p298 et 299)

⁷⁴ *Ibid.*, 605.

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*, 606.

⁷⁷ *Ibid.*

Voorbedachtheid omvat volgens Pirmez perfect deze laatste twee elementen, namelijk het idee van reflectie en beraadslaging, voorafgaand aan de daad.

69. Hij verduidelijkt verder dat zowel de Code pénal van 1810 als het voorliggend ontwerp van nieuw strafwetboek volledig voorbijgaan aan deze twee elementen. De Code pénal 1810 bevat de vereiste van de anterioriteit. Uit art. 297 C.P. 1810 wordt namelijk begrepen dat voorbedachte rade bestaat uit “[...] *le dessein formé avant l’action d’attenter à la personne d’une individu* [...]”, wat zich vertaalt als het plan of voornemen dat gevormd wordt voor de actie om de persoon van een bepaald individu aan te vallen.⁷⁸ Hierbij ontbreekt dus het essentiële element van de reflectie. De opstellers van het ontwerp hadden dan ook kritiek op deze definitie en haalden in het ontwerp een voorbeeld aan van een geval dat voor het hof van assisen is gekomen en waar de beschuldigde werd veroordeeld voor moord, ondanks dat het besluit én de dodende handeling in dezelfde gemoedstoestand van woede en alcoholintoxicatie was genomen, waardoor de vereiste van reflectie ontbreekt.⁷⁹

70. Pirmez gaat verder dat de opstellers van het ontwerp op hun beurt nog verder zijn gegaan: zij beweren nu dat voorbedachtheid alleen reflectie uitmaakt, of deze nu van tevoren aanwezig was of niet. Vanaf het moment dat iemand een dodelijke handeling stelt in koelen bloede en na reflectie, is er sprake van moord. In het verslag van de ontwerpers wordt een voorbeeld aangehaald om hun visie op moord (en dus voorbedachtheid) verder te verduidelijken.

71. Het voorbeeld gaat over een voddenraper die door het land reist. Hij komt aan bij een op het eerste zicht onbewoond landhuis. Hij treedt binnen en gaat op zoek naar geld, wanneer een dame de trap af komt. De voddenraper eist haar geld, maar wanneer zij weigert slaat hij haar met een ijzeren stok waarna zij sterft. Het besluit tot handelen en de handeling zelf waren dus op hetzelfde moment gesteld, waardoor de vereiste van anterioriteit *in casu* ontbreekt.⁸⁰ Gelijktijdigheid van besluit en uitvoering sluiten voorbedachtheid nochtans uit volgens Pirmez. Als de opstellers van het ontwerp menen dat voorbedachtheid slechts reflectie omvat, dan is het vereist om de term te wijzigen in het voorliggende artikel, zo stelt hij, aangezien voorbedachtheid

⁷⁸ Vertaald vanuit: “*le dessein formé avant l’action d’attenter à la personne d’une individu*”, in NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 607.

⁷⁹ Een boer bevond zich met verschillende personen in een herberg en benaderde een van hen om een achterstallige betaling te eisen. De schuldenaar weigerde en er ontstond een geschil. De boer, onder invloed van hevige opwindning en versterkt door alcohol, dreigde met wraak. Hij verliet de herberg en zocht in zijn aanpalende huis naar een vuurwapen. Terug in de herberg doodde hij zijn schuldenaar in dezelfde onstuimige gemoedstoestand die aanleiding had gegeven tot de beslissing hem te doden. De boer werd veroordeeld door het hof van assisen wegens moord. In NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 602.

⁸⁰ NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 608.

dus verder gaat dan slechts reflectie, waardoor de term niet meer juist wordt gebruikt. Het is daarom dat Pirmez eiste om de term voorbedachtheid te veranderen in een ander woord.

72. De betekenis die de opstellers van het ontwerp vooropstellen is een definitie die wil ingaan tegen de foutieve betekenis die wordt gegeven in de Code Pénal 1810. De definitie uit de Code Pénal 1810 was namelijk foutief omdat ze enkel focuste op de anterioriteit. Het wetsontwerp is op haar beurt echter ook foutief aangezien zij de anterioriteit vergeet en enkel focust op de reflectie.⁸¹

73. De loutere vereiste van reflectie is niet voldoende opdat er voorbedachtheid is. Pirmez verduidelijkt dat de handeling waarover gedacht is en die wordt uitgevoerd op hetzelfde moment, niet lang genoeg in de geest van de dader heeft kunnen 'rijpen' opdat voorbedachtheid aanwezig zou zijn. Moord is volgens hem doodslag gepleegd als gevolg van een voorafgaand en weloverwogen besluit.⁸² Het voorbeeld van de voddenraper is in zijn visie dan ook geen moord maar louter doodslag.

74. De Senaat heeft artikel 394 van het (toenmalige) nieuwe Strafwetboek uiteindelijk aangenomen zonder voorbehoud. De rapporteur zei: "Doodslag vereist het voornemen om de dood te veroorzaken, maar dit voornemen kan meer of minder misdadig zijn. Als de dader het misdrijf in alle rust geeft gepleegd, is hij ongetwijfeld schuldiger dan degene in wiens hoofd het idee om te doden enigszins spontaan en misschien onder externe invloed is opgekomen. Welnu, het is deze koelbloedigheid, waarmee de misdaad werd begaan, die moord kenmerkt. Het maakt niet uit of het misdrijf meer of minder lang van tevoren was beraamd (wat strikt genomen voorbedachte rade is). Het maakt zelfs niet uit of de dader meer of minder voorbereid was en zelfs zijn slachtoffer ging opwachten. Het is genoeg, maar het is essentieel dat de dader na reflectie en met voorbedachten rade handelde."⁸³

75. De rapporteur gaat vervolgens verder dat het wetsontwerp dus niet de definitie van voorbedachtheid van art. 297 C.P. 1810 heeft overgenomen, aangezien dat enkel op de

⁸¹ *Ibid.*, 607.

⁸² "L'assassinat est le meurtre commis par suite d'une résolution antérieure et réfléchie" in NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 608.

⁸³ Origineel: "le meurtre exige l'intention de donner la mort; mais cette intention peut être plus ou moins criminelle. Si l'auteur de l'attentat a exécuté son forfait dans le calme de la réflexion, il est incontestablement plus coupable que celui dans l'esprit duquel l'idée de tuer a germé en quelque sorte spontanément et peut-être sous l'empire d'influences extérieures. En bien, c'est cette réflexion, ce sang-froid dans lequel le crime a été arrêté qui caractérisent l'assassinat. Peu importe que le crime ait été médité plus ou moins longtemps avant l'exécution (ce qui constitue à proprement parler la préméditation); peu importe même que l'auteur de l'attentat q'y voit plus ou moins préparé et soit même allé attendre sa victime (cas de guet-apens); il suffit, mais il est indispensable que le coupable ait agi après réflexion et de propos délibéré." In NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 609.

anterioriteit focuste. Het plan kan namelijk gevormd zijn voor de actie, maar zonder dat het resultaat is van reflectie. De schuldige kan het idee hebben gevormd onder invloed van een gewelddadige passie en later de dodende handeling hebben uitgevoerd zonder terug te zijn gevallen in een koelbloedige gemoedstoestand.⁸⁴ De Senaat lijkt dus toch eerder de visie van Haus aan te hangen, namelijk de loutere vereiste van reflectie.

5. DE BASISSTELLING: ANTERIORITEIT EN REFLECTIE

76. Hoewel er uiteindelijk geen definitie is aangenomen over de voorbedachte rade in het Strafwetboek van 1867, lijkt Pirmez evenwel duidelijke handvaten te hebben aangereikt, die het dichtst aanleunen bij hoe voorbedachtheid werkelijk dient te worden ingevuld: (1) De beslissing is de daad voorafgegaan, (vereiste van de anterioriteit), en (2) De beslissing is overwogen (vereiste van de reflectie).

77. Zodoende kan de aanwezigheid van anterioriteit en reflectie de ‘basisstelling’ van voorbedachtheid genoemd worden, zoals die geldt sinds de inwerkingtreding van het Belgische Strafwetboek in 1867. In de decennia erna hebben auteurs deze stelling onder de loep genomen en aangevuld met andere elementen, wat in de navolgende hoofdstukken aan bod zal komen.

⁸⁴ NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896, 609 en NYPELS J.S.G., *Législation criminelle de la Belgique ou commentaire et complément du Code Pénal Belge*, Bruylant, 1868, 382.

DE INVULLING VAN VOORBEDACHTHEID IN DE RECHTSLEER (1867 - 2024)

1. DE BASISSTELLING

1.1 De vereiste van anterioriteit

78. Hoewel Haus, als auteur van de memorie van toelichting bij het Strafwetboek van 1867, anterioriteit niet als absolute vereiste naar voren schuift, lijkt er in navolging van de visie van Pirmez toch consensus te bestaan onder rechtsgeleerden over deze voorwaarde. Vrijwel elke auteur vermeldt, bij diens visie over de inhoud van het begrip, dat de beslissing vóór de daad moet genomen zijn.⁸⁵

79. A. Prins is echter een groot tegenstander van de vereiste van anterioriteit. Zo haalt hij in zijn boek *Science pénale et droit positif* het Franse strafwetboek aan, waarin staat dat de intentie vóór de handeling moet gevormd worden. Dit gaat volgens Prins te ver en zou tevens het begrip voorbedachte rade te veel veralgemenen.⁸⁶ Hij geeft als voorbeeld aan dat bij veel hartstochtelijke misdrijven het plan voorafgaat aan de handeling zonder dat de dader een moment van kalmte of bezinning heeft gehad. Het lijkt hier dus alsof hij de reflectie een meer essentiële voorwaarde van voorbedachttheid vindt dan anterioriteit. Hij hangt met andere woorden een gelijkaardige visie aan als Haus.

80. Ook A. Delannay ziet anterioriteit niet als een voorwaarde voor voorbedachttheid. De intensiteit van de wil van de dader is een kenmerkend element voor misdrijven tegen het leven en de lichamelijke integriteit van personen, waarbij deze intensiteit kan verschillen en de ernst van het misdrijf kan beïnvloeden. De intentie om een persoon schade toe te brengen kan namelijk

⁸⁵ BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge*, Bruylant, 1901, 484 ; BRAAS A., *Traité élémentaire de droit pénal*, Bruylant, 1928, 216 ; SCHUIND G., *Traité pratique de droit criminel*, Bruylant, 1942, 281 ; CONSTANT J., *Manuel de droit pénal*, Impr. Des Invalides, 1949, 173 ; SIMON J., *Handboek van het Belgisch strafrecht*, Bruylant, 1948, 112; COLLIN F., *Strafrecht*, Larcier, 1948, 266; RUBBRECHT J., *Inleiding tot het Belgisch strafrecht*, Wouters, 1958, 131; MARCHAL A. en JASPAR J., *Droit criminel. Traité théorique et pratique*, Larcier, 1965, 54; VANHOUDT C. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, Story-Scientia, 1968, 346 ; SCREVEN R. en MEEUS A., *Les infractions*, Larcier, 1989, 19 ; TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE M., *Introduction au droit pénal, aspects juridiques et criminologiques*, Story-Scientia, 1991, 322 ; DE CLERCK D., *Beginnelsen van strafrecht en van strafvordering*, Acco, 1995, 86; DE NAUW A. en DE RUYCK F., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2015, 42; VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Maklu-Uitgevers, 32; COLETTE-BASECQZ N. en BLAISE N., *Manuel de droit pénal général*, Anthemis, 282. ARNOU P., 'Voorbedachten rade', *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11.

⁸⁶ PRINS A., *Science pénale et droit positif*, Bruylant, 1899, 175.

het resultaat zijn van reflectie, wat hij verstaat als voorbedachte rade, of als een ogenblikkelijke ‘uitbarsting’.⁸⁷ Het eerste verdient een grotere straf volgens Delannay.

1.2 De vereiste van reflectie

81. Zoals reeds aangegeven, was er in art. 297 C.P. 1810 geen sprake van de vereiste van reflectie. Deze werd pas toegevoegd door Haus, die dan weer volledig gefocust was op de reflectie en de anterioriteitsvereiste uit het oog verloor.

82. Net zoals bij de anterioriteitsvereiste is er consensus onder rechtsgeleerden over het feit dat er een zekere reflectie moet geweest zijn, ofwel tijdens het besluit om het misdrijf te plegen, ofwel tijdens de uitvoering ervan (of beide). De gebruikte terminologie om naar deze voorwaarde te verwijzen lijkt evenwel verschillend onder sommige rechtsgeleerden.

83. Een veelvoorkomende term die verwijst naar reflectie is ‘beramen’.⁸⁸ Ook ‘weloverwogen’ komt vaak voor.⁸⁹ N. Colette-Basecqz en N. Blaise speciëren dat het plan ‘zorgvuldig overwogen’ moet zijn, wat erop wijst dat een zeer korte bedenktijd, zelfs enkele seconden, niet volstaat om van voorbedachtheid te spreken.⁹⁰ Het moet volgens deze twee auteurs meer zijn dan dat. ‘Zorgvuldig’ vereist namelijk dat iets nauwkeurig, precies en grondig gebeurt, waardoor de lat hoger ligt voordat aan de vereiste van reflectie is voldaan.

84. Beltjens stelt dat de dader, bij moord, het misdrijf heeft gepleegd ‘na er goed over nagedacht te hebben’.⁹¹ Schuind heeft het dan weer over ‘beraadslagen’.⁹² Vliebergh beschrijft de voorwaarde als ‘het opzet gevormd na de overweging van de daad en haar gevolgen’.⁹³ Dit

⁸⁷BEERNAERT M.-A., BOSLY H.-D., CLESSE C.-E., DELANNAY A., DE LA SERNA I., DE RUE M., DE VALKENEER C., LUGENTZ F., MAGNIEN P., VAN DER ECKEN N., VANDERMEERSCH D. en WATTIER I., *Les infractions*, Larcier, 2010, 134.

⁸⁸ COLLIN F., *Strafrecht*, Larcier, 1948, 266 en VANHOUDT C.J. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, Story-Scientia, 1968, 346, DE CLERCK D., *Beginnelsen van strafrecht en van strafvordering*, Acco, 1995, 86.

⁸⁹ MARCHAL A. en JASPAR J.P., *Droit criminel, traité théorique et pratique*, Larcier, 1965, 54, SCREVEENS R. en MEEUS A., *Les infractions*, Larcier, 1989, 19. en DE SCHRYVER L., DENENBOURG K., DILLEN M. en VAN VOLSEM F., *Zakboekje strafrecht*, 2024, Wolters Kluwer, 424.; MEGANCK B., ‘Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel’ in X., *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2013, (1) 20, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1672002.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=MEGANCK,%20B.,%20Opzettelijk%20doden%20en%20opzettelijk%20toebrengen%20van%20lichamelijk%20letsel%20&sourceid=dn300143423&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>.

⁹⁰ COLETTE-BASECQZ N. en BLAISE N., *Manuel de droit pénal général*, Anthemis, 2016, 282.

⁹¹ BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge. Première partie: le Code Pénal et les lois pénales spéciale*, Bruylant, 1901, 484.

⁹² SCHUIND G., *Traité pratique de droit criminel*, Bruylant, 1942, 281.

⁹³ VLIEBERGH E., *Beginnelsen van strafrecht*, De Vlaamsche Boekenhalle, 1921, 102.

ligt in lijn met wat Constant ziet onder deze vereiste, namelijk dat de dader 'zijn daad heeft overwogen en de draagwijdte en onwettigheid ervan heeft kunnen inschatten'.⁹⁴

85. A. Braas heeft het over het voornemen om het slachtoffer schade te berokkenen, dat is berekend ('*calculé*') vóór de handeling. De dader heeft over zijn daad nagedacht en was in staat om een inschatting te maken van de reikwijdte van diens daad en de onrechtmatigheid ervan.⁹⁵

86. J. Rubbrecht beschrijft voorbedachtheid als 'het verloop van een zekere tijd tussen het vormen van het opzet en de handeling, en het koelbloedig handelen'. De reflectie lijkt hier dus gelijk te staan aan het vormen van een opzet. Hij verduidelijkt verder dat de voorbedachtheid een bijzonder intense opzetvorm is, die met enig welke andere vorm van opzet gepaard kan gaan.⁹⁶ Voorbedachtheid zou dus ook kunnen samenvallen met algemeen opzet, wat het wetens en willens stellen van een handeling is. Vermoedelijk slaat de vereiste van reflectie dan op het vormen van het voornemen van de effectieve handeling die wetens en willens gesteld zal worden.

87. F. Tulkens en M. Van de kerckhove beschrijven het als '*un dessein réfléchi, méditer à l'avance*', wat wijst op een weloverwogen en op voorhand bedacht plan of voornemen.⁹⁷

88. De Nauw heeft verschillende boeken uitgebracht waarin hij reflectie soms wat anders invult. In zijn boek *Inleiding tot het bijzonder strafrecht* van 1998 schrijft hij 'overwogen', zoals vele andere rechtsgeleerden doen (*supra* 31, nr. 83).⁹⁸ In zijn boeken *Inleiding tot het algemeen strafrecht* van 2008 en *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht* van 2015 heeft hij het over 'beraamd'.⁹⁹

2. BIJKOMENDE VOORWAARDEN

2.1 Een zeker tijdsverloop of voldoende lang tijdsinterval

89. Deze voorwaarde is een afgeleide van de voorwaarde van anterioriteit. Deze basisvoorwaarde stelt namelijk al dat het besluit tot het plegen van het misdrijf voor de handeling

⁹⁴ CONSTANT J., *Traité élémentaire de droit pénal, principes généraux du droit pénal positif Belge; Tome premier: la loi pénale, l'infraction, le délinquant*, Impr. Nationales, 1965, 188.

⁹⁵ BRAAS A., *Traité élémentaire de droit pénal*, Bruylant, 1928, 216.

⁹⁶ RUBBRECHT J., *Inleiding tot het Belgisch strafrecht*, Wouters, 1958, 131.

⁹⁷ TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE, M., *Introduction au droit pénal: aspects juridiques et criminologiques*, Story Scientia, 1999, 452.

⁹⁸ DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Kluwer, 1998, 137.

⁹⁹ DE NAUW A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, die Keure, 2008, 46. en DE NAUW A. en DERUYCK F., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, die Keure, 2015, 42.

moet gebeuren. Gelijktijdigheid van besluiten en handelen sluit voorbedachtheid uit. De voorwaarde van een zeker tijdsverloop of voldoende lang tijdsinterval is een element dat geïntroduceerd is in de rechtsleer en verder gaat dan de loutere anterioriteit van het besluit: deze nieuwe voorwaarde eist dat het besluit niet louter voor het handelen kwam, maar dat er toch zeker enige tijd tussen moet zitten.

90. G. Beltjens maakte reeds melding van deze vereiste in 1901. Hij stelt dat “wil er sprake zijn van voorbedachten rade, dan moet niet alleen het criminele oogmerk aan de handeling zijn voorafgegaan, maar moeten ze ook voldoende lang van elkaar zijn gescheiden door een interval dat voldoende lang is om met zekerheid aan te nemen dat de dader de daad pleegde na er goed over nagedacht te hebben. Het is onmogelijk om de lengte van dit interval met een algemene regel vast te stellen. Het is aan de jury om hierover te oordelen.”¹⁰⁰

Naast de anterioriteit vereist Beltjens dus een voldoende lang tijdsinterval, wat een specifieke finaliteit dient hier. Dit interval laat namelijk toe te weten of de dader goed nadacht over zijn beslissing het misdrijf te plegen, wat dus de vereiste van reflectie omvat. Mijns inziens is voor Beltjens dit tijdsinterval geen echte voorwaarde opdat er sprake is van voorbedachtheid, maar is het louter een handvat om te bepalen of de basisvoorwaarde van reflectie voorhanden is.

91. A. Braas en J. Constant hebben dezelfde redeneerwijze, aangezien ook zij een zeker tijdsinterval vereisen.¹⁰¹ Zo stelt Braas over het interval: “dat voldoende groot is om ons te laten geloven dat de crimineel over zijn daad heeft nagedacht en in staat is geweest de reikwijdte en onrechtmatigheid ervan in te schatten”.¹⁰² Dit interval is volgens hem oneindig variabel, waardoor het een feitenkwestie is waarover de jury of rechter moet oordelen. Ook hier vereist de auteur dus de twee basisvereisten van reflectie en anterioriteit, waarbij de aanwezigheid van het voldoende lang tijdsinterval een extra argument is om de aanwezigheid van reflectie te bewijzen.

92. F. Collin lijkt dit tijdsverloop dan weer aan deels een andere voorwaarde te koppelen. Hij omschrijft het namelijk als het ‘voorafgaand met kalmte en overleg beraamd hebben.’¹⁰³ Dit veronderstelt volgens hem een ‘zeker tijdsverloop tussen het besluit en de uitvoering’. Het tijdsverloop lijkt dus een essentiële voorwaarde te zijn om zowel de reflectie als de gemoedstoestand van de dader te bewijzen. Zo heeft hij dus een unieke visie op voorbedachtheid, waarbij een tijdsverloop vereist is om onder meer te bewijzen dat de beslissing in kalmte is genomen.

¹⁰⁰ BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge; première partie: le code pénal et les lois pénales spéciales*, Bruylant, 1901, 484.

¹⁰¹ CONSTANT J., *Traité élémentaire de Droit Pénal, principes généraux du droit positif belge, I*, Impr. Nationales, 1965, 188; BRAAS A., *Traité élémentaire de droit pénal*, Bruylant, 1928, 216.

¹⁰² BRAAS A., *Traité élémentaire de droit pénal*, Bruylant, 1928, 216.

¹⁰³ COLLIN F., *Strafrecht*, Larcier, 1848, 266.

93. Daarnaast zijn er heel wat auteurs die dit tijdsverloop niet koppelen aan een andere voorwaarde, maar het gewoon op zichzelf vereisen.¹⁰⁴ G. Schuind stelt bijvoorbeeld enkel dat “het criminele voornemen [...] enige tijd voor de handeling [moet] zijn beraadslaagd [...]”¹⁰⁵ Ook J. Rubbrecht is van deze mening: “Het verloop van een zekere tijd, tussen het vormen van het opzet en de handeling [...]”.¹⁰⁶ L. Dupont beschrijft voorbedachtheid dan weer als: “Het veronderstelt dat er een zekere tijd is verlopen tussen het ogenblik waarop de dader zich heeft voorgenoemen om een bepaald misdrijf te plegen, en het ogenblik waarop hij dit voornemen veruitwendigd heeft door over te gaan tot de uitvoering ervan.”¹⁰⁷

94. J. Simon vereist ook een zeker tijdsinterval opdat er sprake is van voorbedachte rade. In zijn *Handboek van het Belgisch strafrecht* geeft hij zelfs een verduidelijking hoelang de dader zich zou moeten bedacht hebben voordat hij de handeling stelde. Hij maakt hierbij een onderscheid tussen de theorie en de praktijk. In theorie zouden enkele ogenblikken van bezinning voldoende zijn, maar in de praktijk is dat niet zo. In de praktijk zouden er enkele uren tot enkele dagen moeten verstrijken tussen het besluit en de effectieve uitvoering. Door dit lange tijdsinterval zou alle twijfel over het bestaan van de voorbedachtheid weggenomen worden.¹⁰⁸

95. In het *Zakboekje strafrecht* wordt beschreven dat het crimineel besluit om iemand te doden, het doden vooraf moet gaan, en dat er tevens een zekere tijd moet verlopen tussen de vorming van het opzet en de criminele handeling. Er wordt niet verduidelijkt hoelang deze tijdsperiode moet zijn.¹⁰⁹

96. K. Vanderheiden gaat nog verder en lijkt voorbedachtheid gelijk te stellen aan de loutere aanwezigheid van een tijdsverloop: “[voorbedachtheid] impliceert dat de dader zijn daad vooraf heeft beraamd, m.a.w. de voorbedachtheid veronderstelt een zeker tijdsverloop tussen het vormen van het opzet en de tenuitvoerlegging.”¹¹⁰

¹⁰⁴ VANHOUDT C.J. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht, li*, Story-Scientia, 1968, 346.; VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors, I*, Maklu-Uitgevers, 2007, 52.; DE NAUW A., *Inleiding tot het Algemeen Strafrecht, 2e*, die Keure, 2008, 43. En DE NAUW A. en DERUYCK F., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die keure, 2015, 42.; DUPONT L., *Beginnelen van strafrecht*, Acco, 1995, 120.

¹⁰⁵ SCHUIND G., *Traité pratique de droit criminel*, 3e ed., Bruylant, 1942, 281.

¹⁰⁶ RUBBRECHT J., *Inleiding tot het Belgisch strafrecht*, Wouters, 1958, 131.

¹⁰⁷ DUPONT L., *Beginnelen van strafrecht*, Acco, 1995, 120.

¹⁰⁸ SIMON J., *Handboek van het Belgisch strafrecht*, Bruylant, 1948, 112.

¹⁰⁹ DE SCHRYVER L., DENENBOURG K., DILLEN M. en VAN VOLSEM F., *Zakboekje strafrecht*, Wolters Kluwer, 2024, 424.

¹¹⁰ VANDERHEIDEN K., ‘Misdrijf’ in X., *Postal Memorialis – Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2017, (321) 347, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1268112.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=VANDERHEIDEN,%20K.,%20Misdrijf%20&sourceid=dn300085395&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>.

97. D. De Clerck vindt dan weer dat het bestaan van een tijdsverloop geen noodzakelijke voorwaarde is van voorbedachte rade, maar dat dit wel kan afgeleid worden uit, onder andere, het verloop van de tijd tussen het vormen van het opzet en de effectieve handeling.¹¹¹

98. J. De Herdt beschrijft op zijn beurt dat dit tijdsverloop niet noodzakelijk tussen het overwegen en het uitvoeren van het misdrijf aanwezig moet zijn, maar tussen het definitieve besluit en de uitvoering.¹¹² Zodoende moet de dader, nadat die definitief heeft besloten het misdrijf te plegen, de tijd hebben gehad om alle overwegingen en argumenten te overlopen die hem op dit besluit kunnen doen terugkomen. Het is echter niet vereist dat de dader dit tijdsverloop effectief heeft gebruikt om deze afweging van argumenten te maken en uiteindelijk toch heeft volhardt in diens besluit.¹¹³ Het volstaat dat de dader, door de aanwezigheid van dit tijdsverloop, de *mogelijkheid* heeft gehad om die afweging te doen.

99. Ten slotte dient de opmerkelijke visie van E. De Greef over het tijdsverloop nog vermeld te worden. De meeste auteurs gebruiken de aanwezigheid van een tijdsverloop als argument om te duiden dat er geen twijfel mogelijk is over het bestaan van de voorbedachtheid. De Greef daarentegen vindt dat een misdrijf minder zwaar moet worden gestraft als het tijdsverloop lang is: “[...] de prognose des te gunstiger zal zijn, het onderwerp des te minder gevaarlijk, naarmate de morele strijd van het individu langer heeft geduurd, des te groter de weerstand die overwonnen moet worden”.¹¹⁴

2.2 Een definitief besluit

100. In een uitspraak van het Hof van Beroep Luik *de dato* 13 juli 1949, werd beschreven dat er sprake is van voorbedachtheid als en slechts als de wil tot de daad is vastgesteld en de beslissing bovendien definitief is. A. Marchal en J. Jaspar verduidelijken hierbij dat het besluit die voorafgaat aan de handeling, dus niet meer gewijzigd mag zijn.¹¹⁵ De vereiste van een definitief besluit is een logische voorwaarde. Indien het besluit niet definitief was, dan zou de dader zich nog bedacht hebben en aldus uiteindelijk de strafbare gedraging niet gesteld hebben. Evenwel lijkt het hier pas voor het eerst letterlijk te zijn beschreven, waardoor kan vermoed worden dat er misschien nood was aan een zekere verduidelijking hieromtrent in de rechtspraak. Ook R.

¹¹¹ DE CLERCK D., *Beginselen van strafrecht en strafvordering*, Acco, 1995, 86.

¹¹² DE HERDT J., X, in DE BUSSCHER M., MEESE J., VAN DER KELEN, D. en VERBIST J., *Duiding strafrecht*, Larcier, 2018, (489), 490-491 en ARNOU P., ‘Voorbedachten rade’, *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11.

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ YAMARELLOS E. en KELLENS G., *La crime et la criminologie*, Gérard & Co, 1970, 212.

¹¹⁵ MARCHAL A. en JASPAR J.P., *Droit criminel, traité theorique et pratique*, Larcier, 1965, 54.

Screvens en A. Meeus hebben beschreven dat er louter voorbedachtheid is wanneer het besluit definitief is, en verwijzen hierbij naar bovengenoemd arrest.¹¹⁶

101. C. Vanhoudt en W. Calewaert vermelden eveneens deze vereiste van een definitief besluit: voorbedachtheid bestaat volgens hen uit het beramen van een misdrijf alvorens het voltrekken van de vereiste handelingen, en waarbij tijdens dat beramen bij de dader een definitief voornemen tot stand is gekomen.¹¹⁷

102. A. De Nauw beschrijft in zijn handboek *Inleiding tot het bijzonder strafrecht* de basisvoorwaarden van Pirmez. Waar de meerderheid van mening is dat louter de anterioriteit en reflectie Pirmez' voorwaarden waren, schrijft De Nauw het definitieve karakter van het besluit ook aan hem toe. De beraadslaging van de dader moet afgerond zijn en het besluit definitief, wil er sprake zijn van voorbedachtheid. De dader moet zich dus ook aan zijn beslissing gehouden hebben en mag zijn mening niet meer gewijzigd hebben.¹¹⁸

103. P. Arnou meent echter dat deze interpretatie van De Nauw te ruim is.¹¹⁹ De dader moet dan wel bij zijn besluit gebleven zijn, dit betekent nog niet dat hij zich volledig moet houden aan de elementen in dat eerder ontworpen besluit of plan.¹²⁰ In zijn bijdrage geeft hij een voorbeeld ter verduidelijking: een dader heeft het besluit genomen om een ander persoon om het leven te brengen en daarbij alle uitvoeringselementen zorgvuldig bedacht, waaronder de identiteit van het slachtoffer, het tijdstip van handelen, de plaats en de wijze waarop. Door een plotse gebeurtenis kan hij zijn vooraf beraamd plan echter niet meer uitvoeren, waardoor hij de persoon op een andere manier dient om te brengen. Indien de redenering van A. De Nauw wordt doorgetrokken, zou hier geen sprake zijn van voorbedachtheid aangezien het genomen besluit niet definitief was: door de plotse gebeurtenis moest de dader zijn initiële plan terugtrekken en een andere werkwijze hanteren. Arnou meent dat deze redeneerwijze foutief is. Ook al dient de dader zijn initieel plan te wijzigen (en is het besluit dus niet meer definitief), toch blijft er sprake van voorbedachtheid als de dader nog steeds uitvoering geeft aan zijn voorafgaande besluit.¹²¹

104. Arnou verduidelijkt verder dat een persoon van zijn besluit tot het plegen van het misdrijf kan afzien, om dan vervolgens een nieuw besluit te nemen en dit dan uit te voeren. Er is dan (opnieuw) sprake van voorbedachtheid.¹²²

¹¹⁶ SCREVEN R. en MEEUS A., *Les infractions*, Larcier, 1989, 19.

¹¹⁷ VANHOUDT C.J. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, Story-Scientia, 1968, 346.

¹¹⁸ DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Kluwer, 1998, 137 en DE NAUW, A., *Initiation au droit pénal spécial*, Kluwer, 2008, 268.

¹¹⁹ ARNOU P., 'Voorbedachten rade', *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11.

¹²⁰ Over de vereiste van een plan in het kader van de voorbedachtheid, zie pagina 38.

¹²¹ ARNOU P., 'Voorbedachten rade', *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11.

¹²² *Ibid.*

105. De voorwaarde van een definitief besluit lijkt aldus een eerder nieuwe voorwaarde te zijn, die nog niet veel auteurs omschreven hebben.

2.3 De gemoedstoestand van de dader

106. Haus had reeds gesteld dat er sprake is van voorbedachtheid als ofwel het nemen van het besluit, ofwel het plegen van het misdrijf, in koelen bloede is gebeurd.

In de rechtsleer lijkt er een tweespoor te zijn, waarbij sommige auteurs verdergaan op Haus en zeggen dat het misdrijf in kalmte of koelen bloede moet besloten of uitgevoerd zijn. Een meer recente visie is echter dat de dader een voldoende stabiele gemoedstoestand moet gehad hebben.

a. Kalmte of in koelen bloede

107. Een aantal rechtsgeleerden menen dat ofwel het besluit om het misdrijf te plegen in kalmte moet genomen zijn, ofwel dat het misdrijf zelf kalm en in koelen bloede is uitgevoerd.

108. Volgens F. Collin is er sprake van voorbedachtheid wanneer ‘de dader het vooraf met kalmte en overleg beraamd heeft’.¹²³ E. Vliebergh is dezelfde mening toegedaan want ook hij stelt dat de dader ‘kalm, met overleg het feit dat hij wilde begaan heeft ingezien’. Wanneer de daders’ geest beneveld was door hartstocht, kan er daarenboven volgens hem ook nooit sprake zijn van voorbedachtheid.¹²⁴ Ook G. Schuind stelt dat de dader niet onder invloed van hartstocht mag zijn bij het vormen van zijn criminele voornemen. Dit voornemen moet dus zijn beraadslaagd in koelen bloede, wat volgens hem voldoende is voor voorbedachtheid. Het doet er vervolgens niet toe in welke toestand de dader het misdrijf heeft uitgevoerd. Ook al was hij op dat moment in een benevelde staat (door bijvoorbeeld alcohol of andere verdovende middelen), het feit dat het voornemen in een kalme toestand is genomen, is noodzakelijk maar voldoende opdat er sprake is van voorbedachtheid.¹²⁵

109. J. Rubbrecht is daarentegen van mening dat de dader in koelen bloede moet gehandeld hebben, dit in tegenstelling tot bovenstaande auteurs die stelden dat louter het voornemen in koelen bloede moet besloten zijn.¹²⁶ Naar analogie met Schuind zou Rubbrecht dus waarschijnlijk het tegenovergestelde besluiten: het voornemen kan gevormd zijn in een emotionele staat, maar er is niettemin sprake van voorbedachte rade wanneer het misdrijf zelf in een kalme toestand, in koelen bloede is uitgevoerd.

¹²³ COLLIN F., *Strafrecht*, Larcier, 1848, 266.

¹²⁴ VLIEBERGH E., *Beginselen van strafrecht*, De Vlaamsche Boekenhalle, 1921, 102.

¹²⁵ SCHUIND G., *Traité pratique de droit criminel*, 3e ed., Bruylant, 1942, 281.

¹²⁶ RUBBRECHT J., *Inleiding tot het Belgisch strafrecht*, Wouters, 1958, 131.

b. Voldoende stabiele gemoedstoestand

110. Het is pas in recente rechtsleer dat er gesproken wordt van een voldoende stabiele gemoedstoestand. Het lijkt minder ver te gaan dan de vereiste van kalmte of koelen bloede, dankzij de toevoeging van 'voldoende'. Het lijkt dus niet meer vereist te zijn dat de dader volledig onberoerd bleef bij het besluit tot of het uitvoeren van het misdrijf. Het volstaat dat diens gemoedstoestand voldoende stabiel bleef.

111. Het begrip 'stabiele gemoedstoestand' roept evenwel vragen op. Dit zou namelijk kunnen betekenen dat de gemoedstoestand van de dader ongeveer hetzelfde moet zijn gebleven, zowel tijdens het besluit tot het plegen van het misdrijf, als de effectieve uitvoering ervan. Zo zou de dader beneveld door hartstocht het besluit kunnen genomen hebben, en in deze zelfde toestand het misdrijf hebben gepleegd. De gemoedstoestand is dan dezelfde, ofwel stabiel gebleven. Is hier dan sprake van voorbedachtheid? Als het besluit in een opwelling is genomen en de handeling kalm is uitgevoerd, of omgekeerd, dan is de gemoedstoestand niet 'stabiel' gebleven, waardoor er geen sprake zou zijn van voorbedachtheid.

112. Anderzijds kan een 'stabiele gemoedstoestand' ook wijzen op een rustige, kalme gemoedstoestand. De dader was met andere woorden niet buiten zinnen en kon helder nadenken. Dit bouwt verder op de betekenis van 'in kalmte en koelen bloede', en is dan ook de manier waarop dit begrip moet worden begrepen.

113. Volgens de meeste auteurs moet enkel het besluit tot het plegen van het misdrijf genomen zijn in een voldoende stabiele gemoedstoestand.¹²⁷

De overweging van het besluit tot het plegen van het misdrijf mag echter wel in een emotionele of gespannen toestand gevormd worden op voorwaarde dat vervolgens wel de kalmte wordt teruggevonden en nog steeds wordt volhard in het criminele besluit.¹²⁸ J. De Herdt stelt dat het niet vereist is dat de dader volledig in koelen bloede handelde. Ook een (beperkte) agitatie is toegelaten opdat er nog steeds sprake zou kunnen zijn van voorbedachtheid.¹²⁹

114. Ten slotte heeft B. Ketels het over een voldoende evenwichtige gemoedsgesteldheid. De beschuldigde moet een zodanige geestelijke kalmte bezitten, opdat hij als een normaal en redelijk persoon de betekenis en draagwijdte van diens gestelde gedrag kan beseffen.¹³⁰

¹²⁷ Zie bijvoorbeeld ARNOU P., 'Voorbedachten rade', *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11

¹²⁸ *Ibid.* en MEGANCK B., 'Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel' in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Kluwer, 2013 (20) 1-68.

¹²⁹ DE HERDT J., *Fysiek interpersoonlijk geweld*, Intersentia, 2014, 465.

¹³⁰ KETELS B., 'De strafrechtelijke context van risicovol seksueel gedrag', *T.Strafr.* 2008/5, (354) 365, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1197943.pdf&originatingpage=documentview&title=Tijdschrift+voor+Strafrecht.+Jurisprudentie%2c+nieuwe+wetgeving+en+doctrine+voor+de+praktijk+2008%2c+a>

115. Alle vermelde auteurs menen dat de voldoende stabiele gemoedstoestand enkel vereist is bij het nemen van het besluit en niet tijdens het uitvoeren van de strafbare gedragingen. Er is zodoende dus sprake van voorbedachtheid wanneer het besluit in dergelijke toestand is genomen, maar de uitvoering ervan vervolgens in een toestand van drift, vervoering, woede of spanning gebeurt.¹³¹ Dit komt overeen met de auteurs die de visie van ‘kalmte of koelen bloede’ aanhingen, met uitzondering van Rubbrecht, die van mening was dat de strafbare gedraging in kalmte of in koelen bloede moest uitgevoerd zijn.

c. De impact van schulditsluitingsgronden en gronden van niet-toerekenbaarheid

116. Schulditsluitingsgronden en gronden van niet-toerekeningsvatbaarheid kunnen samengaan met voorbedachtheid.¹³² De strafbare gedraging wordt namelijk eerst gekwalificeerd als misdrijf, met de aanname van verzwarende omstandigheden. Pas daarna volgt de beoordeling van deze gronden. Eveneens kan het gebrek aan een voldoende stabiele gemoedstoestand niet automatisch betekenen dat de dader door een onweerstaanbare dwang handelde of in een staat van krankzinnigheid was.¹³³

d. Dronkenschap en andere vormen van intoxicatie

117. Wanneer iemand onder invloed van alcohol of andere verdovende middelen een ander persoon zou doden, kan de vraag gesteld worden of dan nog steeds voldaan is aan de vereiste van een voldoende stabiele gemoedstoestand. Hierbij dient een onderscheid te worden gemaakt tussen het vrijwillig dan wel onvrijwillig in staat van dronkenschap brengen. Indien iemand geïntoxiceerd werd buiten diens weten of wil, zal de schulditsluitingsgrond uit art. 71 Sw. bijvoorbeeld kunnen worden toegepast. Dit is ook het geval bij intoxicatie door een medische toestand. Wanneer de dader zich echter moedwillig (en dus vrijwillig) in een beschonken toestand bracht om het misdrijf te plegen, kan de leer van de *culpa in causa* worden toegepast. Hierbij oordeelt men dat de schuld gevormd werd voor de intoxicatie, op een moment dat de

fl.+5%2c+354-

374&sourcetitel=KETELS,%20B.,%20De%20strafrechtelijke%20context%20van%20risicovol%20seksueel%20gedrag%20T.Strafr.%202008,%20afl.%205,%20354-374&sourceid=dn300077207&version=0#search=%20voorbedachtheid%20.

¹³¹ ARNOU P., ‘Voorbedachten rade’, *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11 en MEGANCK B., ‘Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel’ in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Kluwer, 2013 (20) 1-68.

¹³² ROZIE, J., VANDERMEERSCH, D. en DE HERDT, J., *Naar een nieuw strafwetboek? Het voorstel van de commissie tot hervorming van het strafrecht*, Die Keure, 2019, 205.

¹³³ MEGANCK B., ‘Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel’ in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Kluwer, 2013 (20) 1-68.

dader nog toerekeningsvatbaar was, en er dus geen toepassing kan worden gemaakt van schulditsluitingsgronden.¹³⁴

2.4 Planmatig karakter van het besluit

118. De voorwaarde van reflectie is reeds uitgebreid beschreven in deze bijdrage. Nooit gingen auteurs echter zo ver dat er sprake moest zijn van een zeker 'plan'. F. Tulkens en M. Van De Kerckhove lijken daar evenwel een eerste (terminologische) aanzet tot gegeven te hebben: er moet sprake zijn van '*un dessein réfléchi, médité à l'avance*', wat wijst op een weloverwogen en op voorhand bedacht plan of voornemen.¹³⁵ Hierdoor verstrengt de vereiste van reflectie aanzienlijk, ten opzichte van de invulling die er daarvoor aan werd gegeven.

119. De laatste jaren heeft het planmatige karakter van het besluit tot het plegen van het misdrijf steeds meer ingang gekregen in de invulling van voorbedachtheid dankzij enkele auteurs, waaronder P. Arnou, J. De Herdt en J. Rozie.¹³⁶ De dader moet zijn crimineel voornemen met name voldoende concreet maken, door het vastleggen van enkele uitvoeringselementen van de strafbare gedraging. Hierbij is louter vereist dat het misdrijf concreet vorm heeft gekregen, zonder dat het volledig gepland moet zijn.¹³⁷ De invulling zoals beschreven door deze auteurs is vervolgens ook overgenomen in het nieuwe Strafwetboek, waar dieper op zal worden ingegaan in het hoofdstuk 'Het nieuwe Strafwetboek: opnieuw een definitie' (*infra* 94, nr. 286 e.v.).

120. Ten slotte verduidelijken N. Colette-Basecqz en N. Blaise dat het plan een zekere onbepaaldheid kan bevatten wat betreft de praktische details van hoe en wanneer het zal worden uitgevoerd.¹³⁸

¹³⁴ VERBRUGGEN R. en VERSTRAETEN F., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, 2022, Intersentia, 83.

¹³⁵ TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE, M., *Introduction au droit pénal: aspects juridiques et criminologiques*, Story Scientia, 1999, 452.

¹³⁶ ARNOU P., 'Voorbedachten rade', *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11., DE BUSSCHER M., MEESE J., VAN DER KELEN D. en VERBIST J., *Duiding Strafrecht*, Larcier, 2015, 429 en ROZIE, J., VANDERMEERSCH, D. en DE HERDT, J., *Naar een nieuw strafwetboek? Het voorstel van de commissie tot hervorming van het strafrecht*, Die Keure, 2019, 204.

¹³⁷ ROZIE, J., VANDERMEERSCH, D. en DE HERDT, J., *Naar een nieuw strafwetboek? Het voorstel van de commissie tot hervorming van het strafrecht*, Die Keure, 2019.

¹³⁸ COLETTE-BASECQZ N. en BLAISE N., *Manuel de droit pénal général*, Anthemis, 2016, 282.

DE INVULLING VAN VOORBEDACHTHEID IN DE RECHTSPRAAK (2010 – 2024)

121. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op hoe de rechtspraak voorbedachttheid invult, met een geografische beperking tot de uitspraken van de hoven van assisen te Oost- en West-Vlaanderen. Deze zijn eveneens in de tijd beperkt: alleen de arresten sinds 2010 worden geanalyseerd. Die tijdsgrens is ingegeven door het arrest Taxquet van het EHRM, waarin België werd veroordeeld wegens het gebrek aan motivering in assisenarresten.¹³⁹ Het Hof oordeelde dat de beschuldigde, door de gebrekkige formulering, niet wist waarom hij schuldig werd bevonden ondanks het ontkennen van elke betrokkenheid.¹⁴⁰ De motivering van een arrest is echter een belangrijke waarborg voor het recht op een eerlijk proces, vervat in art. 6 EVRM. Partijen hebben namelijk het recht te weten op basis van welke gronden iemand schuldig verklaard dan wel vrijgesproken werd. Bovendien leidt een onvoldoende motivering tot een gevoel van willekeur en subjectiviteit, niet alleen bij de betrokken partijen, maar eveneens bij de maatschappij.¹⁴¹ Waar een uitgebreide motivering vaak ontbrak vóór 2010, heeft het arrest Taxquet hier verandering in gebracht door uitdrukkelijk te stellen dat een afdoende motivering vereist is en de jury de voornaamste redenen van hun beslissing moet formuleren.¹⁴²

1. AANVULLING VAN DE BASISSTELLING

1.1 Anterioriteit en een zeker tijdsverloop

122. De vereiste van anterioriteit komt logischerwijze vaak terug in de rechtspraak, aangezien dat een van de kernvereisten is die de rechtsleer aan voorbedachttheid stelt en waarover geen discussie over bestaat tussen auteurs. Het wordt echter gewoonweg vermeld, zonder te motiveren of te bewijzen dat de beslissing effectief de daad voorafging. Zo werd bijvoorbeeld beschreven dat een vrouw, die haar zwangerschap steeds verborgen hield, ‘weloverwogen en op voorhand beslist [heeft] om het absoluut ongewenste kind te doden [...]’.¹⁴³ De basisvereiste van anterioriteit blijkt hier duidelijk uit: het besluit om het misdrijf te plegen wordt genomen voor de uitvoering ervan.

¹³⁹ LAVRYSEN L., ‘Straatsburg flash juli t.e.m. december 2010’, *Panopticon* 2011/2, (91) 91, https://www.stradalex.com/nl/sl_rev_utu/toc/panopticon_2011_2-nl/doc/panopticon2011_2p91.

¹⁴⁰ EHRM 13 januari 2009, 926/05, Taxquet/België.

¹⁴¹ GUILLAIN C. en WUSTEFELD A., *La réforme de la cour d’assises*, Anthemis, 2011, 127.

¹⁴² SONCK S., ‘Een laatste keer assisenarresten oude stijl’, *Juristenkrant*, 2010/208, (5) 5, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1336069.pdf&originatingpage=documentview&title=De+Juristenkrant+2010%2c+afl.+208%2c+5&sourcetitel=SONCK,%20S.,%20Een%20laatste%20keer%20assisenarresten%20oude%20stijl%20Juristenkrant%202010,%20afl.%20208,%205&sourceid=dn300096164&version=0#search=%20voorbedachttheid%20>.

¹⁴³ Assisen Oost-Vlaanderen 17 juni 2010.

123. De bijkomende voorwaarde die rechtstreeks uit de anterioriteit voortvloeit, zijnde de aanwezigheid van een zeker tijdsverloop, komt eveneens geregeld voor in de motivatie van arresten van het hof van assisen. Dit wordt vaak in algemene bewoordingen beschreven in de trant dat de dader nog voldoende tijd had om op zijn (crimineel) voornemen terug te keren.¹⁴⁴ Deze voorwaarde lijkt dus gekoppeld te worden aan de vereiste van een definitief besluit: er was voldoende tijd om op het voornemen terug te keren, maar de dader heeft ten slotte toch de criminele handelingen gesteld. Een ander voorbeeld is: “Tussen de beslissing om een mes ter hand te nemen en [naam slachtoffer] te doden, en het begin van de uitvoering, is voldoende tijd verstreken om de beschuldigde toe te laten op zijn voornemen terug te komen.”¹⁴⁵

124. Een mijns inziens zeer subjectieve, willekeurige beoordeling van deze voorwaarde komt voort uit volgende zinsnede uit het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen van 13 maart 2023: “Het voorbedacht en planmatig optreden van de beschuldigde blijkt onder meer uit de tijd die verstreek tussen de beslissing tot doden en de uitvoering van deze beslissing [...]”.¹⁴⁶ In dit arrest wordt verder niet gemotiveerd wanneer de beslissing tot het doden zou zijn genomen en hoelang dit tijdsverloop ongeveer was, waardoor het een opmerkelijke manier van motiveren is.

125. Een veelvoorkomend element in de motivering van een zeker tijdsverloop, is het feit dat de beschuldigde voorafgaand aan de feiten reeds zijn voornemen had geuit tegenover andere personen, wat duidelijk maakt dat de criminele gedachte aldus een zekere tijd had kunnen rijpen alvorens het misdrijf effectief werd uitgevoerd.¹⁴⁷ Enkele voorbeelden: “Een aantal elementen [...] wijzen op een vooraf beraamd plan: de beschuldigde had voor de feiten reeds bedreigingen geuit aan onder meer het adres van het slachtoffer en haar vader”; “Voorafgaandelijk aan de dag van de feiten had hij zijn voornemen kenbaar gemaakt aan diverse personen”.¹⁴⁸

126. Het tijdsverloop dat noodzakelijk aanwezig moet zijn tussen besluit en uitvoering wordt in de motivatie door de jury soms ook letterlijk gemotiveerd. Zo motiveerde het hof dat er, sedert het vertrek van beschuldigde aan zijn woning met het wapen, en de feiten, inclusief 8 minuten opwachttijd, in totaal 42 minuten zijn verlopen, “waarin [naam beschuldigde] voldoende tijd had om zijn voornemen te staken, wat hij niet heeft gedaan”.¹⁴⁹ In een ander arrest werd in de motivatie eveneens en zelfs tot op de seconde berekend wat het tijdsverloop was tussen het voornemen en de uiteindelijke uitvoering: “Het geheel van deze feiten (vanaf het uit bed opstaan

¹⁴⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011, assisen Oost-Vlaanderen 26 december 2022, assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023, assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024, assisen West-Vlaanderen 17 juni 2010, assisen West-Vlaanderen 22 oktober 2012, assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014, assisen West-Vlaanderen 29 oktober 2015.

¹⁴⁵ Assisen West-Vlaanderen 13 maart 2023.

¹⁴⁶ Assisen West-Vlaanderen 13 maart 2023.

¹⁴⁷ Assisen Oost-Vlaanderen 30 mei 2013.

¹⁴⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 24 mei 2011, assisen Oost-Vlaanderen 14 november 2012

¹⁴⁹ Assisen West-Vlaanderen 11 februari 2021.

tot het terugkomen en slaan met de ijzeren staaf) heeft volgens de resultaten van de ter zitting bevestigde wedersamenstelling in totaal 2 minuten en 34 seconden geduurd. Gedurende al de verplaatsingen op het traject naar de garage en terug, nadat hij opgestaan was, bij de keuze van het gebruikte wapen en vooraleer effectief de dodelijke slagen toe te brengen, had de beschuldigde de kans om terug te treden en af te zien van zijn plan om het slachtoffer te doden”¹⁵⁰ In deze zaak is duidelijk sprake van ‘korte voorbedachtheid’. Ook ‘lange voorbedachtheid’ bestaat. Zo werd in een andere zaak gemotiveerd: “Tussen 5 en 8 februari heeft [naam beschuldigde] alle tijd gehad om op dit voornemen om [naam slachtoffer] te doden terug te komen, zodat de voorbedachtheid vaststaat”.¹⁵¹

127. In het arrest van 22 maart 2013 werd dan weer gemotiveerd hoe de beschuldigde zich, op basis van aankopen op verschillende tijdstippen van wapens, kogelvrije vesten, de creatie van valse hoedanigheden,... maandenlang voorbereidde op het plegen van het misdrijf. Ook hier is sprake van een lange voorbedachtheid. Hetzelfde wordt gedaan in een ander arrest, geveld op 21 maart 2022, waarbij kon worden aangetoond dat de beschuldigde reeds 10 dagen voor de feiten op internet opzoeken deed hoe een achterbank van een specifieke wagen plat te leggen (met name die waarin hij zijn levenloze slachtoffer later zou vervoeren) en dat hij eveneens de stroomkabel van de NAS-server had uitgetrokken waardoor er geen camerabeelden zouden zijn.¹⁵²

128. Een in mijn ogen opmerkelijke motivering kan worden gevonden in het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen van 6 februari 2014: “Hij had vanaf het begin van de schermutseling voldoende de tijd en de mogelijkheid om op zijn beslissing terug te komen”. Hierbij moet toch de bedenking gemaakt worden dat een persoon die verwikkeld is in een fysieke aanvaring met anderen, vermoedelijk niet de reflex maakt om verder na te denken over zijn besluit een ander persoon te doden. Gezien de schermutseling was er dus wel degelijk sprake van een zeker tijdsverloop tussen beslissing en uitvoering, maar of dat tijdsverloop hem effectief zou toelaten na te denken om terug te keren op het voornemen, valt te betwijfelen.

129. Een soortgelijke motivering komt naar voor in een ander arrest: “Bovendien sloeg de beschuldigde [naam slachtoffer] minstens 10 keer met de hamer op het hoofd. Hij had na elk van deze slagen tijd op zijn besluit kunnen terugkeren, maar liet na om dit te doen. Hij bleef integendeel doorgaan en gaf haar de ene slag na de andere”.¹⁵³ Ook hier is er inderdaad sprake van een zeker, doch minimaal, tijdsverloop tussen de eerste en de tiende hamerslag, waardoor de jury van mening was dat er, gedurende deze minuten of zelfs seconden, voldoende tijd was om alsnog op het voornemen terug te komen.

¹⁵⁰ Assisen West-Vlaanderen 29 april 2021.

¹⁵¹ Assisen West-Vlaanderen 13 mei 2015.

¹⁵² Assisen Oost-Vlaanderen 21 maart 2022.

¹⁵³ Assisen Oost-Vlaanderen 8 juni 2022.

130. Het arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen op 19 december 2012 bevat nog een ander voorbeeld: de beschuldigde heeft verschillende gewelddaden gepleegd op het slachtoffer: een lege fles kapot geslagen op het hoofd, het slachtoffer vastgebonden opdat ze niet weg kon, een donsdeken over haar hoofd gelegd om het ademen te verhinderen, op de borstkas zitten en ten slotte gewurgd. In de motivering staat dan ook: “De beschuldigde had ook na iedere handeling die hij op [naam slachtoffer] stelde de mogelijkheid om te stoppen en de hulpdiensten in te lichten, doch stelde telkens opnieuw gewelddadige handelingen”.¹⁵⁴

131. De afwezigheid van een zeker tijdsverloop wordt eveneens gebruikt ter motivatie dat er geen sprake is van voorbedachtheid, aangezien er dan geen mogelijkheid tot (her)overweging was: “de beslissing om haar te doden, namelijk op het moment dat ze hem afwees, en de uitvoering van de beslissing volgden onmiddellijk elkaar op. Er verliep onvoldoende tijd om te kunnen stellen dat [naam beschuldigde] zich nog kon bezinnen”.¹⁵⁵ Een ander voorbeeld is: “Uit geen enkel gegeven [...] is gebleken dat [naam beschuldigde] tussen zijn voornemen om [naam slachtoffer] te doden en de uitvoering van dit voornemen voldoende tijd had om op zijn voornemen terug te komen.”¹⁵⁶ Op eenzelfde wijze werd de afwezigheid van voorbedachtheid gemotiveerd door het Oost-Vlaamse hof van assisen op 3 december 2021.¹⁵⁷

132. Bovendien wordt de vereiste van anterioriteit ook gekoppeld aan de ‘nieuwe’ vereiste voor voorbedachtheid: een plan. Dit vereist dat er op voorhand een aantal elementen van het misdrijf reeds worden vastgelegd, waardoor er logischerwijze steeds voldaan is aan de vereiste van anterioriteit indien er sprake is van een plan. Zo werd bijvoorbeeld gemotiveerd in een arrest van 29 januari 2016: “[...] dat zij een week voor de feiten samen met [naam mededader] een concreet moordplan beraamden.” Hier wordt dieper op ingegaan onder titel 2.3.

133. Ten slotte werd in een zeer recent arrest een letterlijke definitie gegeven wat betreft de voorbedachtheid: “Dit houdt in dat hij zijn dodelijke handelingen reeds overdacht en dus ook de tijd had zijn gedrag te overdenken en zich de draagwijdte van zijn strafbaar handelen te realiseren.”¹⁵⁸ Hier lijkt de anterioriteitsvereiste te zijn gekoppeld aan de voorwaarde van reflectie.

¹⁵⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

¹⁵⁵ Assisen West-Vlaanderen 18 november 2016.

¹⁵⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 24 oktober 2019.

¹⁵⁷ Assisen Oost-Vlaanderen 3 december 2021.

¹⁵⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

1.2 Reflectie

134. De tweede basisvoorwaarde, namelijk reflectie, wordt op verschillende wijzen gemotiveerd. Waar er in de rechtsleer verscheidene termen voor zijn, is dat in de rechtspraak niet anders. Veelvoorkomende woorden zijn ‘bewust’¹⁵⁹ en ‘(wel)overwogen’.¹⁶⁰

Zo wordt bijvoorbeeld beoordeeld dat de dader ‘bewust van op de bovenverdieping van de woning naar beneden is gegaan om in de keuken een scherp mes te halen’, en in een ander arrest: “Al deze gegevens tonen aan dat de beschuldigde vooraleer over te gaan tot het doden van [naam slachtoffer], voorafgaandelijk [...] weloverwogen en definitief een besluit had genomen om haar te doden [...]”.¹⁶¹

135. Bij de motivering van de vereiste van reflectie wordt tevens zeer vaak de tegenstelling gemaakt met het besluit genomen in een opwelling, wat betekent dat men iets plotseling doet, zonder er eerst over na te denken.¹⁶² Het hof van assisen West-Vlaanderen motiveerde op 23 mei 2014 bijvoorbeeld: “De beschuldigde [...] nam de beslissing [naam slachtoffer] te doden niet in een opwelling, maar wel degelijk doordacht”.¹⁶³ Hetzelfde gebeurde op 20 oktober 2023: “de beschuldigde, vooraleer over te gaan tot het doden van [naam slachtoffer], voorafgaandelijk [...] weloverwogen en definitief een besluit had genomen om haar te doden en het daarop effectief gevolgde dodelijk handelen geenszins in een opwelling uitvoerde doch middels 2 dodelijke messteken doelgericht, gepland en weloverwogen uitvoerde”.¹⁶⁴ In het arrest van 31 mei 2024 werd eveneens op gelijkaardige wijze gemotiveerd: “Het daarop effectief volgend dodelijk handelen werd geenszins in een opwelling uitgevoerd”.¹⁶⁵

136. Anderzijds gebruikt men het handelen in een opwelling ter motivatie van afwezigheid van voorbedachtheid. Deze manier van motiveren komt voornamelijk voor in arresten waarin men

¹⁵⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 17 juni 2010, assisen Oost-Vlaanderen 22 maart 2013, assisen Oost-Vlaanderen 8 februari 2019, assisen West-Vlaanderen 17 juni 2010, assisen West-Vlaanderen 12 mei 2011, assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 28 november 2013, assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014, assisen West-Vlaanderen 3 december 2014, assisen West-Vlaanderen 29 oktober 2015.

¹⁶⁰ Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011, assisen Oost-Vlaanderen 22 oktober 2013, assisen Oost-Vlaanderen 16 oktober 2014, assisen Oost-Vlaanderen 29 januari 2016, assisen Oost-Vlaanderen 21 maart 2022, assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023, assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023, assisen Oost-Vlaanderen 14 oktober 2024, assisen West-Vlaanderen 12 mei 2011, assisen West-Vlaanderen 28 februari 2013, assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 29 oktober 2015, assisen West-Vlaanderen 26 februari 2016, assisen West-Vlaanderen 18 mei 2017, assisen West-Vlaanderen 17 januari 2019, assisen West-Vlaanderen 6 februari 2024, assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

¹⁶¹ Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023.

¹⁶² Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023, assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024, assisen West-Vlaanderen 17 juni 2010, assisen West-Vlaanderen 22 oktober 2012, assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014.

¹⁶³ Assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014.

¹⁶⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023.

¹⁶⁵ Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

beschuldigd was van moord, maar schuldig werd verklaard aan doodslag. Een voorbeeld: “[...] de vaststelling, anderzijds, dat de beschuldigde geen vooropgezet plan had en eerder handelde in een moment van opwelling.”¹⁶⁶ In een ander arrest wordt dan weer geoordeeld dat er sprake is van impulsiviteit, wat erop wijst dat er sprake is van een opwelling en dus geen voorbedachtheid: “Op grond van de bevindingen van het onderzoek, zoals blijkend uit de debatten, moet worden besloten dat het ging om een impulsieve aaneenschakeling van zware geweldplegingen ter gelegenheid van een ruzie na een avond uitgaan, waarbij de beschuldigde, op het ogenblik van de geweldpleging zelf, zonder minste redelijke twijfel het oogmerk had om [naam slachtoffer] te doden, maar zonder dat er sprake was van voorbedachtheid daaromtrent.”¹⁶⁷

137. Opvallend is dat enkel het uitvoeren van het misdrijf gemotiveerd wordt als zijnde al dan niet gebeurd in een opwelling. Dat het besluit is genomen in een opwelling, werd nog niet gemotiveerd in de rechtspraak.

138. In de rechtsleer wordt voornamelijk beschreven dat over het besluit moet gereflecteerd worden. Nadenken tijdens het plegen van het misdrijf komt dus niet voor in de theoretische beschrijvingen in de literatuur. In de rechtspraak wordt hier wel een tweedeling in gemaakt, wat hierna wordt uiteengezet.

A. Een overdacht besluit

139. In de meerderheid van de arresten wordt de reflectie gemotiveerd in verband met het besluit om het misdrijf te plegen. Over het criminele voornemen moet aldus nagedacht zijn, alvorens de uitvoering ervan. Volgende passages vormen een voorbeeld:

- “Zij heeft weloverwogen en op voorhand beslist om het absoluut ongewenste kind te doden en zich in alle discretie van de baby te ontdoen [...]”¹⁶⁸
- “Zij de bevalling bewust verborgen heeft gehouden door weloverwogen, voorbereid en gepland te hebben beslist alleen naar de verlaten kelder te gaan om er te bevallen alwaar zij zich in alle discretie en onopgemerkt van de absoluut ongewenste baby kon ontdoen.”¹⁶⁹
- “De minutieuze en langdurige voorbereiding [...] wijst afdoende dat de beschuldigde deze feiten bewust en planmatig heeft voorbereid waardoor de voorbedachtheid met betrekking tot deze feiten eveneens afdoende is bewezen”.¹⁷⁰

¹⁶⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 29 mei 2010.

¹⁶⁷ Assisen West-Vlaanderen 26 mei 2023.

¹⁶⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 17 juni 2010.

¹⁶⁹ Assisen West-Vlaanderen 12 mei 2011.

¹⁷⁰ Assisen Oost-Vlaanderen 22 maart 2013.

- “Dit alles toont naar oordeel van de gezworenen aan dat de intentie om [naam slachtoffer] om het leven te brengen door [naam beschuldigde] op voorhand werd overwogen en gepland”.¹⁷¹
- “Al deze gegevens samen tonen aan dat de beschuldigde, vooraleer over te gaan tot het doden van [naam slachtoffer], al geruime tijd voor de feiten weloverwogen en definitief had besloten om hem te doden”.¹⁷²

140. De afwezigheid van een overdacht besluit wordt daarentegen gebruikt om te motiveren dat er geen sprake was van voorbedacht. Enkele voorbeelden: “[...] doch is het niet met zekerheid gebleken dat de beschuldigde het voornemen om [naam slachtoffer] om het leven te brengen op voorhand had overwogen of gepland.”¹⁷³ En ook: “Uit de behandeling ter terechtzitting is niet gebleken dat [naam beschuldigde] [naam slachtoffer] op een overwogen en vooraf geplande wijze zou hebben besloten om [naam slachtoffer] te doden [...]”¹⁷⁴

B. Een overdachte uitvoering

141. Een kleine minderheid van de bestudeerde arresten beschrijft dat de uitvoering van het criminele voornemen overdacht was ter motivering van de vereiste van reflectie:

- “Uit de geplande en beredeneerde wijze waarop [naam beschuldigde] hierbij te werk is gegaan [...]”¹⁷⁵
- “Daaruit blijkt dat de beschuldigde op beredeneerde wijze te werk ging [...]”¹⁷⁶
- “[naam beschuldigde] [...] handelde op een overwogen en geplande wijze, zodat er sprake is van voorbedacht.”¹⁷⁷

¹⁷¹ Assisen Oost-Vlaanderen 21 maart 2022. Deze zinsnede werd in dezelfde letterlijke bewoordingen neergeschreven in de motivering van het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen 17 januari 2019.

¹⁷² Assisen Oost-Vlaanderen 14 oktober 2024.

¹⁷³ Assisen West-Vlaanderen 26 februari 2016.

¹⁷⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 22 oktober 2013.

¹⁷⁵ Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011.

¹⁷⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 21 april 2016.

¹⁷⁷ Assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023. Dezelfde zinsnede werd letterlijk neergeschreven in de motivering van het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

C. Een overdacht besluit én overdachte uitvoering

142. Een aantal arresten maken echter de combinatie en motiveren dat zowel het besluit als de uitvoering van de handeling overdacht waren:

- “Dat hij zijn daad op een weloverwogen manier heeft bedacht, gepland en uitgevoerd, blijkt immers uit de hiernavolgende uit de debatten op overtuigende wijze naar voor gekomen vaststellingen dat [...]”¹⁷⁸
- “Uit de debatten is gebleken dat [naam beschuldigde] geeft gehandeld volgens een met [naam tweede beschuldigde] aan de feiten voorafgaand afgesproken en weldoordacht plan. Uit de debatten is overigens gebleken dat [naam beschuldigde] aanhoudend erkende dat hij gehandeld heeft met voorbedachten rade.”¹⁷⁹
- “De beschuldigde voerde zijn beslissing om [naam slachtoffer] te doden, doordacht en vastberaden uit.”¹⁸⁰
- “De beschuldigde was voor en tijdens het plegen van de feiten in een voldoende stabiele gemoedsgesteltenis en handelde op een overwogen en geplande wijze, zodat er sprake is van voorbedachtheid.” Even verder in het arrest volgt nog: “De deskundigen verklaarden dat de beschuldigde bij het plegen van de feiten een beslissing nam. Die beslissing was vooraf weloverwogen [...]”¹⁸¹
- “Al deze gegevens tonen aan dat [naam beschuldigde] vooraleer over te gaan tot het doden van [naam slachtoffer], voorafgaandelijk en weloverwogen en definitief een besluit had genomen om haar te doden bij een nieuwe afwijzing. Het daarop effectief volgend dodelijk handelen werd geenszins in een opwelling uitgevoerd.”¹⁸²

2. BIJKOMENDE VOORWAARDEN

2.1 Een definitief besluit

143. De vereiste van een definitief besluit is, zoals reeds vermeld bij de rechtsleer, een logische bijkomende voorwaarde naast de basisstelling van E. Pirmez. Indien de dader het besluit nam ander het leven te ontnemen, maar daar vervolgens van afziet waarna er geen strafbare gedraging meer plaatsvindt, kan deze voor geen enkel feit strafrechtelijk verantwoordelijk gehouden worden, daar louter criminele voornemens (meestal) niet strafbaar zijn.

¹⁷⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 16 oktober 2014. Dezelfde zinsnede werd letterlijk neergeschreven in de motivering van het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013 en het hof van assisen West-Vlaanderen 29 oktober 2015.

¹⁷⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 29 januari 2016.

¹⁸⁰ Assisen West-Vlaanderen 13 maart 2023.

¹⁸¹ Assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

¹⁸² Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

144. In de rechtspraak wordt de vereiste van een definitief besluit in vijf van de bestudeerde arresten letterlijk vermeld en benoemd: “Het hof besluit dat hij voorafgaand aan de feiten een weloverwogen en definitief besluit had genomen [...]”¹⁸³ en “Al deze gegevens tonen aan dat [naam beschuldigde] [...] weloverwogen en definitief besloten had om haar te doden [...]”¹⁸⁴

145. In de rechtspraak wordt deze vereiste dan ook niet vaak expliciet vermeld als noodzakelijke voorwaarde, aangezien, indien de beschuldigde had afgezien van zijn besluit, er geen levensdelict had plaatsgevonden en er aldus ook geen strafprocedure zou zijn. De vereiste van een definitief besluit kan dus impliciet opgevat worden, in samenhang met de vereisten van anterioriteit (en meer specifiek een zeker tijdsverloop) en reflectie. Volgende voorbeelden tonen deze samenhang:

- “Op diverse tijdstippen heeft de beschuldigde [...] de mogelijkheid gehad zich nog te bedenken en de tijd gehad om op zijn voornemen om [...] te doden terug te komen.”¹⁸⁵
Hier wordt verwezen naar reflectie door middel van ‘bedenken’ en ‘voornemen’. De anterioriteit of het tijdsverloop wordt weerspiegeld door het feit dat hij voldoende tijd had om op dit voornemen terug te komen. De vereiste van een definitief besluit kan aldus impliciet uit bovenstaande begrepen worden, doordat de beschuldigde op zijn voornemen kon terugkeren, maar dat niet deed. Hierdoor is zijn besluit dus definitief geworden. Zelfde redenering komt voort uit de motiveringen hieronder:
- “[...] waarbij hij voor de wurging die tot de dood heeft geleid nog voldoende tijd heeft gehad om op zijn voornemen terug te komen [...]”¹⁸⁶
- “Op de dag van de feiten zelf heeft de beschuldigde voldoende tijd gehad om zich te bedenken vooraleer tot de fatale daad over te gaan”; en eveneens: “Gelet op het voorgaande heeft de beschuldigde de mogelijkheid gehad zich nog te bedenken en heeft zij de tijd gehad om op haar voornemen om [naam slachtoffer] te doden terug te komen. Dit alles evenwel tevergeefs.”¹⁸⁷
- “Hij had vanaf het begin van de schermutseling voldoende de tijd en de mogelijkheid om op zijn beslissing terug te komen”.¹⁸⁸
- “De beschuldigde [...] heeft dus zeker de mogelijkheid gehad om zich te bedenken en de tijd gehad om op zijn voornemen om [naam slachtoffer] te doden terug te komen.”¹⁸⁹

¹⁸³ Assisen Oost-Vlaanderen 21 juni 2019.

¹⁸⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 8 juni 2022. Op bijna identieke wijze werd aldus tevens gemotiveerd in het arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023, 31 mei 2024 en 14 oktober 2024.

¹⁸⁵ Assisen West-Vlaanderen 17 juni 2010.

¹⁸⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011.

¹⁸⁷ Assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013.

¹⁸⁸ Assisen West-Vlaanderen 6 februari 2014.

¹⁸⁹ Assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014.

- “Ze konden op diverse momenten beslissen om terug te treden, maar beslisten uit vrije wil door te gaan met hun handelingen”¹⁹⁰
- “De aard van de gepleegde feiten en de door de beschuldigde gehanteerde handelswijze impliceert dat de beschuldigde haar handelingen voorbereidde gedurende een bepaalde tijd, die in ieder geval voldoende lang was om contemplatie mogelijk te maken en tot inkeer te komen”¹⁹¹
- “Hij had steeds de mogelijkheid om van zijn besluit [naam slachtoffer] te doden, af te zien.”¹⁹²
- “Gedurende al de verplaatsingen op het traject naar de garage en terug, nadat hij opgestaan was, bij de keuze van het gebruikte wapen en vooraleer effectief de dodelijke slagen toe te brengen, had de beschuldigde de kans om terug te treden en af te zien van zijn plan om het slachtoffer te doden”¹⁹³
- “[naam beschuldigde] had in zijn versie, meer dan eens de tijd om zijn voornemen te onderbreken en te staken, zowel vooraleer hij begon te slaan als er na, voor het wurgen en erna; bij het versleuren van [naam slachtoffer] in een houdgreep, voor het nemen van het touw en het aanbrengen ervan rond de nek van [naam slachtoffer] als vooraleer de koord met veel kracht dicht te trekken.”¹⁹⁴
- “Tussen de beslissing om een mes ter hand te nemen en [naam slachtoffer] te doden, en het begin van de uitvoering, is voldoende tijd verstreken om de beschuldigde toe te laten op zijn voornemen terug te komen. Dit gebeurde echter niet.”¹⁹⁵

146. Het definitief besluit kan echter ook op meer feitelijke elementen steunen. Zo lijkt het impliciet vermeld te zijn in de volgende passage: “Ondanks de tussenkomst van [...] en [...] om de finale schoten niet te lossen [...] heeft hij beide slachtoffers afgemaakt met genadeschoten [...]”.¹⁹⁶ Meerdere personen probeerden de beschuldigde aldus te verhinderen de slachtoffers van het leven te ontnemen. Zijn besluit stond echter vast (en was dus al definitief geworden), want ondanks die tussenkomst heeft hij zijn voornemen niet meer heroverwogen en alsnog de levensdelicten gepleegd.

147. In het arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen, uitgesproken op 8 juni 2022, werd deze vereiste bovendien op unieke wijze gemotiveerd, namelijk door ze te koppelen aan de wijze waarop de beschuldigde het slachtoffer heeft gedood: “Bovendien sloeg de beschuldigde minstens 10 keer met de hamer op het hoofd. Hij had na elk van deze slagen op zijn besluit kunnen terugkeren, maar liet na om dit te doen. Hij bleef integendeel doorgaan en gaf haar de

¹⁹⁰ Assisen West-Vlaanderen 9 februari 2015.

¹⁹¹ Assisen West-Vlaanderen 29 oktober 2015.

¹⁹² Assisen West-Vlaanderen 23 mei 2019.

¹⁹³ Assisen West-Vlaanderen 29 april 2021.

¹⁹⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 26 december 2022.

¹⁹⁵ Assisen West-Vlaanderen 13 maart 2023.

¹⁹⁶ Assisen West-Vlaanderen 6 februari 2014.

ene slag na de andere”. Mijns inziens was het besluit om de persoon te doden reeds definitief nadat er één keer werd geslagen met de hamer.

2.2 De gemoedstoestand van de dader

148. In de rechtsleer bestaan twee benaderingen van de gemoedstoestand van de dader: ofwel ‘in kalmte of in koelen bloede’, ofwel een ‘voldoende stabiele gemoedstoestand’ (*supra* 37, nrs. 106 e.v.). Binnen de eerste visie zijn er twee varianten: het besluit wordt in die toestand genomen, of de daad wordt in die toestand uitgevoerd. Auteurs die uitgaan van een voldoende stabiele gemoedstoestand vereisen niet dat die aanhoudt tijdens het plegen van het misdrijf. Het volstaat dat het besluit in die toestand is genomen. Zelfs een besluit genomen in een emotioneel geladen moment kan volstaan, op voorwaarde dat nadien de kalmte terugkeert en de dader alsnog volhardt in het voornemen.¹⁹⁷ Volledige kalmte is dus niet vereist, zolang er nog enige mate van overdenking mogelijk was.¹⁹⁸

149. Waar de rechtsleer duidelijk twee benaderingen onderscheidt, komt die tweedeling minder sterk naar voren in de rechtspraak. In de jurisprudentie lijkt het onderscheid vooral te liggen in het moment waarop die gemoedstoestand aanwezig moet zijn: bij het vormen van het voornemen of bij de uitvoering ervan. Opvallend is dat de gemoedstoestand ná de feiten ook wordt aangehaald ter motivering, wat in de rechtsleer ontbreekt. Verder blijkt dat de vereiste gemoedstoestand in slechts 16 van de 88 bestudeerde arresten werd gemotiveerd, ondanks het belang ervan in mijn ogen.

a. Kalme gemoedstoestand bij het vormen van het voornemen

150. Hoewel veel auteurs in de rechtsleer stellen dat het voornemen in een kalme of voldoende stabiele gemoedstoestand moet worden genomen, wordt dit in de rechtspraak zelden expliciet vermeld. Slechts drie arresten vermeldde dat het besluit tot het plegen van de dodelijke handelingen in een stabiele gemoedstoestand werd genomen. Zo oordeelde het hof van assisen Oost-Vlaanderen op 26 december 2022: “Op het ogenblik van de beslissing was de beschuldigde in een voldoende stabiele gemoedsgesteltnis, ook al is aannemelijk dat hij niet onmiddellijk alle andere mogelijke toekomstige gevolgen van zijn optreden mee in overweging nam.”¹⁹⁹

In de twee andere arresten is tevens niet louter het voornemen gevormd in dergelijke stabiele gemoedstoestand, maar ook de uitvoering van het misdrijf. In beide arresten werd de exact

¹⁹⁷ ARNOU P., ‘Voorbedachten rade’, *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11 en MEGANCK B., ‘Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel’ in X, *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Kluwer, 2013 (20) 1-68.

¹⁹⁸ DE HERDT J., *Fysiek interpersoonlijk geweld*, Intersentia, 2014, 465.

¹⁹⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 26 december 2022.

zelfde zin geschreven: “[Naam beschuldigde] was voor en tijdens het plegen van de feiten in een voldoende stabiele gemoedsgesteltenis en handelde op een overwogen en geplande wijze, zodat er sprake is van voorbedachtheid.”²⁰⁰

b. Kalme gemoedstoestand bij de uitvoering van het voornemen

151. In tegenstelling tot de rechtsleer, wordt in de rechtspraak de stabiele gemoedstoestand wél in verband gebracht met de uitvoering van het misdrijf. De gemoedstoestand wordt vaak op casuïstische wijze omschreven, veelal op een manier dat het slachtoffer op een rustige manier, koelbloedig werd gedood:

- “De omstandigheid dat de beschuldigde niet impulsief blijkt te hebben gehandeld maar duidelijk weloverwogen en blijkbaar rustig op het slachtoffer is toegestapt en haar langs achter rond de keel heeft vastgegrepen en aldus heeft gewurgd, zoals is gebleken uit de debatten.”²⁰¹
- “[...] dat beschuldigde [naam slachtoffer] met een handdoek blinddoekte onder het voorwendsel haar te verrassen, om uiteindelijk een dodelijk en koelbloedig uitgevoerd schot te lossen.”²⁰²
- “Uit de getuigenissen voor het hof van assisen en uit de eigen verklaringen van de beschuldigde ter terechtzitting is immers niet alleen gebleken dat [naam slachtoffer] om het leven werd gebracht met een kogel in het hoofd, wat bevestigt dat hij in koelen bloede werd afgemaakt [...]”²⁰³
- “Dat dit alles op overtuigende wijze aantoont dat de door de beschuldigde op [naam slachtoffer] gepleegde feiten een geruime tijd in beslag namen, en dat de beschuldigde binnen dit tijdsbestek blijk gaf van een nuchter en beredeneerd handelen.”²⁰⁴

152. Bij het laatste citaat, kan de vereiste van de kalme gemoedstoestand impliciet worden afgeleid uit het ‘nuchter en beredeneerd handelen’. De motivering van het arrest vermeldt tal van handelingen om het slachtoffer te doden, die tevens wijzen op een stabiele gemoedstoestand: hij verwondde het slachtoffer zowel op de beneden- als de bovenverdieping met een mes, wikkelde het hoofd van het slachtoffer in een plastic zak en nam daarna een douche om het bloed weg te spoelen. Deze opeenvolging van handelingen toont volgens de lekenrechters aldus aan dat de beschuldigde nuchter en beredeneerd handelde, wat mijns inziens neerkomt op een zekere stabiele gemoedsgesteltenis.

²⁰⁰ Assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023 en Assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

²⁰¹ Assisen West-Vlaanderen 28 februari 2013.

²⁰² Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

²⁰³ Assisen West-Vlaanderen 17 januari 2019.

²⁰⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 14 maart 2016.

c. Het gedrag van de beschuldigde na de feiten

153. In de rechtsleer wordt gedrag na de feiten niet aangevoerd als aanwijzing voor een stabiele gemoedstoestand. In de rechtspraak gebeurt dat wel sporadisch, waardoor het een zuiver jurisprudentiële manier vormt om de aanwezigheid van voorbedachtheid mee te staven. Naar mijn mening is het geen vereiste dat de dader ook ná de feiten kalm bleef om van voorbedachtheid te kunnen spreken, maar als dat wel het geval is, kan het als bijkomend argument dienen.

154. In vier van de bestudeerde arresten wordt het gedrag na de feiten gebruikt om een kalme of stabiele gemoedstoestand aan te tonen:

- “[...] de beschuldigde onmiddellijk na de feiten geen paniek of bezorgdheid vertoonde maar integendeel nuchter en rationeel handelde, wat blijkt uit de omstandigheid dat hij meteen na zijn daad van op de plaats van de feiten telefoneerde naar de persoon die hij als zijn rivaal beschouwde en deze laatste tijdens dit telefoongesprek uitdaagde.”²⁰⁵
- “De beschuldigde gedroeg zich na het doden van [naam slachtoffer] bijzonder koelbloedig en zeker niet met een verminderde zelfbeheersing, waaruit mede wordt besloten dat hij het doden van [naam slachtoffer] had gepland. Hij was in staat na de feiten nog verschillende sms’en te sturen, zijn moeder en vrienden te contacteren, nog bijna een uur na de feiten in het appartement te blijven, daarna met een goede vriend, die niets aan de beschuldigde merkte, naar een opendeurdag van zijn voormalige school te gaan en ook daar te doen alsof er niets was gebeurd.”²⁰⁶
- “[...] de beschuldigde na de feiten geen paniek of bezorgdheid vertoonde, maar integendeel nuchter en rationeel handelde, wat onder meer blijkt uit de omstandigheden dat hij nog diezelfde dag het lichaam van [naam slachtoffer] heimelijk in zijn tuin begroef, en voorts, zelfs nog vóór enige politionele tussenkomst, voorbereidingen trof voor het ensceneren van de zagezegde verdwijning van [naam slachtoffer].”²⁰⁷
- “Het voorbedacht en planmatig optreden van de beschuldigde blijkt onder meer uit [...] de vastberadenheid waarmee hij na het doden van [naam slachtoffer 1] dadelijk zijn zakken doorzocht naar de sleutel van zijn kamer, zich naar boven begaf, een kledingstuk rond het mes wikkelde om zijn greep op het lemmet te versterken, de deur opende, zonder aarzelen [naam slachtoffer 2] aanviel en talrijke messteken toebracht, zonder dralen de plaats opnieuw verliet, de kalmte waarmee hij uit [plaatsnaam] wegwandelde, de luciditeit om

²⁰⁵ Assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013.

²⁰⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

²⁰⁷ Assisen Oost-Vlaanderen 16 oktober 2014.

het gebruikte mes weg te gooien en het terugkeren naar zijn eigen studentenkamer alvorens de hulpdiensten voor zichzelf te bellen.”²⁰⁸

155. Hoewel de vereiste van een kalme of stabiele gemoedstoestand in de definitie uit de doctrine een belangrijke rol speelt, krijgt ze in de rechtspraak minder nadruk. Ten eerste komt de voorwaarde kwantitatief weinig voor en ten tweede krijgt ze een vrij casuïstische invulling, zonder rekening te houden met de werkelijke betekenis ervan en zonder afdoende bewijs. De voorwaarde lijkt dus sterk te zijn ingeboet aan belang in de rechtspraak. Drie recente arresten nemen de vereiste wel expliciet op, maar motiveren echter niet wáárom die gemoedstoestand aanwezig was:

- “Op het ogenblik van de beslissing was de beschuldigde in een voldoende stabiele gemoedsgesteltnis ook al is aannemelijk dat hij niet onmiddellijk alle andere mogelijke toekomstige gevolgen van zijn optreden mee in overweging nam.”²⁰⁹
- “[naam beschuldigde] was voor en tijdens het plegen van de feiten in een voldoende stabiele gemoedsgesteltnis en handelde op een overwogen en geplande wijze, zodat er sprake is v voorbedachtheid.”²¹⁰

2.3 Planmatig karakter van het besluit

156. In 45 van de 88 onderzochte arresten werd verwezen naar de vereiste van een plan, wat veel frequenter is dan in de rechtsleer. Hoewel de planmatigheid al in 1999 werd vermeld door F. Tulkens en M. Vandekerckhove, werd het pas sinds 2016 expliciet opgenomen in handboeken en bijdragen van onder meer N. Colette-Basecqz, N. Blaise, J. Rozie, J. De Herdt en P. Arnou. In de rechtspraak daarentegen werd reeds vanaf 2010 verwezen naar planmatigheid als voorwaarde voor voorbedachtheid. Zo lijkt deze ‘nieuwe’ vereiste dus geïntroduceerd te zijn in rechtspraak, waarna het ook in de rechtsleer én zelfs het nieuwe Strafwetboek werd overgenomen.

157. De formulering ‘de geplande (en beredeneerde) wijze waarop de beschuldigde te werk is gegaan’ komt vaak voor in de rechtspraak.²¹¹ Soms wordt voorbedachtheid zelfs gelijkgesteld aan de planmatigheid, waardoor de andere voorwaarden van geen belang lijken. Voorbeelden zijn: “De voorbedachtheid blijkt uit het planmatig handelen van de beschuldigde zoals dit ook door de

²⁰⁸ Assisen West-Vlaanderen 13 maart 2023.

²⁰⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 26 december 2022.

²¹⁰ Assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023. Deze zin werd in dezelfde letterlijke bewoordingen geschreven in het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

²¹¹ Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011, assisen Oost-Vlaanderen 22 oktober 2013, assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023, assisen West-Vlaanderen 18 mei 2017 en assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

psychiater wordt beschreven”²¹²; “de hiervoor vermelde elementen wijzen op het vooraf bestaan van een plan tot het doden van [naam slachtoffer] en dus het bestaan van voorbedachten rade hiertoe”²¹³ en “Met betrekking tot de voorbedachtheid is het duidelijk dat de beschuldigde een plan had opgesteld.”²¹⁴ Er resteert dus weinig van de doctrinale voorwaarden van voorbedachtheid. Het wordt hier louter herleid tot een plan, waarvan de motivering tevens gering is uitgewerkt.

158. In de rechtspraak zijn twee soorten planmatigheid te onderscheiden. Aan de ene kant wijst een opeenvolging van diverse handelingen die de beschuldigde stelde voor of tijdens het plegen van het levensdelict op een plan. Aan de andere kant tonen ook handelingen, uitgevoerd ná de feiten, een plan aan. Beide benaderingen worden verder toegelicht.

A. Opeenvolging van diverse handelingen

159. In de meeste arresten waarin planmatigheid als voorwaarde van voorbedachtheid wordt vermeld, blijkt dit uit een opeenvolging van verschillende handelingen, waaruit impliciet een plan werd afgeleid.²¹⁵ Zo werd bijvoorbeeld letterlijk geoordeeld: “De verschillende handelingen die [naam beschuldigde] bij het plegen van de feiten stelde [...] wijzen in het bijzonder op het planmatig en met voorbedachten rade handelen [...]”.²¹⁶

160. In een andere zaak verschool de beschuldigde zich urenlang met een mes in de woning van het slachtoffer, ondanks haar eerdere weigering tot gesprek. Volgens het hof wees dit op een vooropgezet plan om haar te doden.²¹⁷ Elders bleek de voorbedachtheid uit ‘een aantal elementen die samen wijzen op een vooraf beraamd plan’, waaronder een meegebracht mes, verstopt in de wagen, een vals alibi en het uitschakelen van de gsm om tracerings te vermijden.²¹⁸ Hieruit blijkt dus duidelijk dat de beschuldigde er inderdaad reeds had nagedacht over het plegen van de feiten en hoe zich in te dekken.

161. Soms wordt een plan enigszins kortzichtig ingevuld: “Ook de voorbedachtheid is bewezen. Toen [naam beschuldigde] zijn slaapkamer verliet, ging hij naar de keuken 2 slagersmessen halen om de feiten te plegen. [...] . Tussen de beslissing om te doden en het plegen van de feiten zelf, had hij voldoende tijd om zich te bezinnen en van zijn plan af te zien.”²¹⁹ Het plan bestaat in casu

²¹² Onder andere in assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011 en Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

²¹³ Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011, Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012 en assisen Oost-Vlaanderen 30 mei 2013.

²¹⁴ Assisen West-Vlaanderen 28 november 2013.

²¹⁵ Onder andere in assisen West-Vlaanderen 19 mei 2022, assisen Oost-Vlaanderen 14 november 2012, assisen West-Vlaanderen van 21 juni 2013

²¹⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

²¹⁷ Assisen West-Vlaanderen 25 november 2010.

²¹⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 24 mei 2011.

²¹⁹ Assisen West-Vlaanderen 25 juni 2015.

uit het verlaten van de slaapkamer en twee messen in de keuken halen. Hier is aldus sprake van wat de korte voorbedachtheid kan genoemd worden. Mijns inziens is het kort door de bocht om te stellen dat de beschuldigde hier een plan had opgevat, door louter in een andere ruimte van het huis twee messen te halen. Er kan wel worden gesteld dat de dader in zekere zin de feiten had overdacht, maar om dit een plan te noemen, gaat te ver naar mijn mening.

162. Ook in de andere arresten waarin planmatigheid in de motivering van voorbedachtheid voorkomt, is er steeds sprake van feitelijke en materiële elementen die effectief kunnen wijzen op een zeker plan in hoofde van de beschuldigde. Deze elementen zijn onder andere het aankopen van het gebruikte wapen (bijvoorbeeld een pistool) een aantal dagen voordat het eigenlijke misdrijf plaatsvond, waardoor het dus enigszins duidelijk is dat het wapen specifiek voor dat criminele voornemen is aangekocht.²²⁰ Ook de aanschaf van zaken ter vermomming, zoals een pruik, wijst op een voorbedacht plan.²²¹ Het ontvangen van een geldsom voor het plegen van het levensdelict getuigt evenzeer van een plan.²²²

163. Ook het achtereenvolgens stellen van gewelddadige handelingen om het slachtoffer om het leven te brengen, kan wijzen op planmatigheid.²²³ Het zijn dus niet altijd voorbereidende handelingen die in rekening worden gebracht. Mijns inziens is het veranderen van ‘methode’ echter niet per se een bewijs van een planmatigheid, doch kan het wel voorbedachtheid uitmaken indien aan de andere vereisten voldaan is.

164. In het arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023 werd eveneens een verband gelegd tussen de wijze van het doden en planmatigheid: “De zes hamerslagen werden zeer gericht en beheerst uitgevoerd, op een beperkte oppervlakte, precies op het hoofd van het slachtoffer, rond haar slaap, wat eveneens wijst op het planmatig handelen. Bovendien weet hij nog heel goed dat hij zes slagen toebracht, en stemt dit overeen met wat de artsen-deskundigen vaststelden.”²²⁴ Volgens mij is het enigszins opmerkelijk om uit zes gerichte slagen af te leiden dat de beschuldigde een plan had. Dat hij zich het aantal slagen nog herinnerde, wijst volgens mij hoogstens op een kalme uitvoering. Om te beargumenteren dat er eveneens sprake is van een plan, lijkt toch ruim door de bocht te gaan.

165. In het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen van 15 januari 2021 werd een plan beschreven, dat is ontstaan en uitgevoerd binnen een tijdsbestek van 10 minuten: “Het staat vast dat de enige bedoeling om af te slaan naar de [straatnaam] was zich te ontdoen van het zwaar

²²⁰ Assisen West-Vlaanderen 15 december 2011, assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 9 februari 2015, assisen West-Vlaanderen 18 mei 2017, assisen West-Vlaanderen 11 februari 2021.

²²¹ Assisen West-Vlaanderen 15 december 2011.

²²² Assisen Oost-Vlaanderen 7 april 2011.

²²³ Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

²²⁴ Hof van assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023.

gekwetste slachtoffer door haar te doden. Vanaf dan stond zijn plan vast; hij heeft de gepaste locatie uitgezocht om zijn voornemen uit te voeren en heeft het vervolgens consequent uitgevoerd: parkeren, motor afleggen, gordel uit en naar voren buigen naar het slachtoffer om haar te verstikken.” Dat de opeenvolging van deze handelen (met name ook het uitschakelen van de motor en de gordel uitdoen) als een plan wordt gezien, vind ik opmerkelijk. In mijn ogen wijst dit niet op voorbedachtheid. Het is eerder een logische volgorde van acties, in plaats van een doordacht en planmatig bepalen van de voorgenomen feiten.

166. Ten slotte wordt het bestaan van een plan soms op vrij subjectieve wijze gemotiveerd. Zo werd in een zaak geoordeeld dat het aanbieden van twee tassen koffie en sigaretten aan het slachtoffer vóór de feiten erop wees dat de dader zijn daad plande en voorbereidde.²²⁵ In een andere zaak wees het zich vooraf verwijderen uit WhatsApp-groepen en het sturen van berichten zoals “het is niet ok. Laat me niet vallen” eveneens op een plan.²²⁶ Mijns inziens zijn dit weinig concrete gedragingen die onvoldoende aantonen dat er daadwerkelijk sprake was van een gepland voornemen om te doden.

B. Handelingen na de feiten

167. Ook handelingen ná de feiten kunnen wijzen op planmatigheid. Zo benadrukte het arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen van 24 mei 2011: “Het planmatige blijkt eveneens uit zijn houding kort na de feiten. Hij nam het geld van het slachtoffer mee en wist zich op een snelle manier van haar stoffelijk overschot te ontdoen en de sporen uit te wissen. Toen hij thuiskwam kon zijn partner uiterlijk niets aan hem vaststellen. Diezelfde dag heeft hij aan de verhuurder van de woning van [naam slachtoffer] laten weten dat de woning ontruimd mocht worden en heeft hij getracht en deel van de huurwaarborg terug te krijgen. De wagen werd grondig gepoetst waarbij hij zelf de voorste ruimte met bloedsporen voor zijn rekening nam.”²²⁷

168. Net zoals een opeenvolging van verschillende handelingen voor of tijdens het plegen van de feiten op een plan kan wijzen, kunnen ook diverse handelingen na de feiten dus een plan uitmaken. Een beschuldigde gaf eveneens blijk van een op voorhand weloverwogen en planmatig handelen doordat “de beschuldigde onmiddellijk na de feiten in een relatief korte tijdsperiode veel en complexe door de beschuldigde beschreven handelingen stelde”.²²⁸

169. Zorgvuldige handelingen rond het verbergen van het stoffelijk overschot, zoals het lichaam omwikkelen met kippengaas, verzwaren en dumpen, of het verbranden van bebloede kleding op een verlaten landweg en het ontvangen van geld na de feiten, worden ook geïnterpreteerd als

²²⁵ Assisen West-Vlaanderen 28 februari 2013.

²²⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023.

²²⁷ Assisen Oost-Vlaanderen 24 mei 2011.

²²⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 21 maart 2022.

deel van een vooraf beraamd plan.²²⁹ Een persoon handelt ten slotte eveneens planmatig wanneer hij “onmiddellijk ná de steekpartij zijn gsm [afzette] omdat men hem niet zou kunnen traceren en zich rustig verwijderde ná het plegen van de moord op zijn echtgenote”.²³⁰

170. Volgens mij wijzen dergelijke handelingen achteraf echter niet noodzakelijk op voorbedachtheid, aangezien dat uitsluitend betrekking moet hebben op de dodende handeling zelf. Zo kan een dader zijn slachtoffer impulsief van het leven benemen (wat veeleer doodslag dan moord uitmaakt), en vervolgens alsnog een plan opvatten over wat te doen met het stoffelijk overschot. In de bestudeerde arresten was er echter steeds een zeker plan opgevat met betrekking tot het doden van het slachtoffer, waardoor de handelingen na de feiten in het verlengde kunnen liggen van dit plan. Het is afwachten of er op een dag een arrest gevelde wordt waarin de voorbedachtheid enkel wordt afgeleid uit geplande handelingen na de feiten.

C. Afwezigheid van voorbedachtheid wegens afwezigheid van een plan

171. Feiten die kortstondig na een ruzie gepleegd waren hielden geen voorbedachtheid in omdat er te weinig elementen waren die bewezen dat de feiten op voorhand gepland waren.²³¹ De nieuwe vereiste van planmatigheid lijkt aldus de korte voorbedachtheid, zoals die in het verleden wel werd aanvaard, in zekere zin uit te sluiten nu.

172. Andere voorbeelden van dergelijke motiveringen zijn:

- “[...] de vaststelling, anderzijds, dat de beschuldigde geen vooropgezet plan had en eerder handelde in een moment van opwelling.”²³²
- “[...] het is ook onvoldoende aannemelijk gemaakt dat de beschuldigde planmatig handelde.”²³³
- “Uit behandeling ter terechtzitting is niet gebleken dat [naam beschuldigde] op een overwogen en vooraf geplande wijze zou hebben besloten om [naam slachtoffer] te doden, daar hij onmiddellijk heeft gereageerd op de conflictsituatie in de [straatnaam 1] door zelf te beginnen vuren; volgens de gezworenen is het dan ook niet bewezen dat de beschuldigde de door hem op [naam slachtoffer] gepleegde doodslag zou hebben gepleegd met voorbedachten rade; [naam beschuldigde] was bovendien reeds in de mogelijkheid om eerder, naar aanleiding van de fase aan de [straatnaam 2], met zijn pistool te vuren,

²²⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 16 oktober 2014, 15 december 2023 en assisen Oost-Vlaanderen 30 mei 2013.

²³⁰ Assisen West-Vlaanderen 25 november 2010.

²³¹ Assisen West-Vlaanderen 8 juni 2012 en assisen West-Vlaanderen 12 december 2013.

²³² Hof van assisen Oost-Vlaanderen 29 mei 2010. In deze zaak werd de beschuldigde aldus schuldig bevonden aan doodslag in plaats van moord.

²³³ Hof van assisen Oost-Vlaanderen 1 maart 2011. Ook hier werd de beschuldigde schuldig bevonden aan doodslag in plaats van moord.

wat hij niet heeft gedaan en aantoont dat hij geen vooraf overwogen plan had om iemand te doden.”²³⁴

- “De voorbedachtheid wordt niet weerhouden nu er onvoldoende aanwijzingen zijn dat [naam beschuldigde] de doodslag [...] had gepland.”²³⁵
- “[...] doch is het niet met zekerheid gebleken dat de beschuldigde het voornemen om [naam slachtoffer] om het leven te brengen op voorhand had overwogen of gepland.”²³⁶
- “Uit niets blijkt evenwel dat [naam beschuldigde] met voorbedachten rade gehandeld heeft. Een voorafgaand plan om [naam slachtoffer] te doden had hij niet.”²³⁷
- “Er is niet met voldoende zekerheid aangetoond dat de beschuldigde handelde met voorbedachtheid. De hoeveelheid messteken wijzen (sic) eerder op een niet geplande explosie van geweld. De beschuldigde had ook aan diverse personen vermeld dat [naam slachtoffer] die dag bij hem zou komen, wat onder meer blijkt uit de voorlezing van de verklaring van [naam getuige]; dit element wijst ook eerder op een niet vooraf beraamde doodslag. De aard en de inhoud van de sms-berichten, zoals uiteengezet door onder [naam andere getuige], duiden onvoldoende op voorbedachtheid.”²³⁸
- “Een voorafgaand plan om [naam slachtoffer] te doden is niet aangetoond. De beslissing om [naam slachtoffer] te doden en de uitvoering van deze beslissing volgden onmiddellijk elkaar op.”²³⁹

173. Een opvallende motivering kan gevonden worden in het arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen 4 maart 2010: “Afwezigheid van een planmatig en doordacht handelen zoals blijkt uit zijn levensloop en zijn gedragingen van de laatste jaren die veeleer wijzen op een ongecontroleerd en impulsief handelen.”²⁴⁰ Voorbedachtheid wordt hier wederom herleid tot planmatig handelen, waardoor de eigenlijke definitie verwatert. Bovendien is de motivering minstens opmerkelijk te noemen: het arrest baseert zich op de levensloop van beschuldigde en gedragingen van afgelopen jaren om aan te nemen dat er geen sprake is van voorbedachtheid, terwijl mijns inziens de voorbedachtheid eerder met betrekking tot het tijdstip rond de eigenlijke feiten moet beoordeeld worden.

3. LOUTER JURISPRUDENTIËLE VEREISTEN

174. Alle vereisten die een invulling geven aan de voorbedachtheid en die tot nog toe zijn besproken, kwamen zowel voor in de rechtsleer als rechtspraak, zij het in meerdere of mindere mate. Zo kwamen zowel reflectie en anterioriteit in rechtsleer én rechtspraak steeds sterk naar

²³⁴ Hof van assisen Oost-Vlaanderen 22 oktober 2013.

²³⁵ Hof van assisen West-Vlaanderen 12 juni 2015.

²³⁶ Hof van assisen West-Vlaanderen 26 februari 2016.

²³⁷ Hof van assisen West-Vlaanderen 18 november 2016.

²³⁸ Hof van assisen Oost-Vlaanderen 23 mei 2019.

²³⁹ Hof van assisen Oost-Vlaanderen 3 december 2021.

²⁴⁰ Hof van assisen Oost-Vlaanderen 4 maart 2010.

voren, wat bewijst dat dit nog steeds de twee basisvereisten zijn voor voorbedachtheid. Niettemin kwam ook het zeker tijdsverloop en de definitieve beslissing sterk naar voor in zowel rechtsleer als rechtspraak. Waar de planmatigheid in de rechtsleer slechts recentelijk is beschreven door een minderheid van rechtsgeleerden, vindt deze nieuwe vereiste toch al een stevige grond in de rechtspraak. Het valt bovendien op dat deze vereisten een zeer feitelijke invulling krijgen in de rechtspraak zonder te kijken naar de werkelijke (theoretische) invulling en betekenis ervan.

175. In het geheel aan uitspraken dat is bestudeerd, kunnen eveneens nieuwigheden ontdekt worden waarmee voorbedachtheid werd gemotiveerd: het hebben van een motief, de aard en ernst van de verwondingen, de wijze waarop het leven van het slachtoffer is ontnomen, en uitlatingen voordien die erop wijzen dat de feiten met voorbedachtheid zijn gepleegd.

3.1 Een motief

176. Een motief, de reden waarom iemand een levensdelict pleegt, is in de rechtsleer, op G. Tarde na, nooit beschouwd als vereiste voor de voorbedachtheid. Dat is logisch, aangezien de beweegreden van een persoon bij een misdrijf geen rol speelt. De eigenlijke strafbare handeling is voldoende, samen met de aanwezigheid van opzet. Ook bij doodslag of moord maakt het niet uit welke redenen de dader daartoe hebben gebracht. De persoon die een ander doodt is sowieso strafbaar, ook al deed deze dat omwille van jaloezie of om het slachtoffer uit diens lijden te verlossen na een slepende ziekte.²⁴¹

177. In een kleine minderheid van de bestudeerde arresten wordt evenwel gewag gemaakt van een motief bij de motivering van voorbedachtheid. Zo is een eerste voorbeeld: “Zij vreesde dat haar toenmalige vriend [...] niet zou aanvaarden dat zij bevallen was van een kind waarvan hij niet de biologische vader was en wellicht om die reden een einde zou stellen aan hun relatie. Het kind diende dan ook te worden geliquideerd”.²⁴² Hier is het motief dus duidelijk een van de redenen waarom de lekenrechters oordeelden dat er sprake was van voorbedachtheid.

178. In een ander arrest wordt, in de paragraaf ter motivering van voorbedachtheid, geschreven dat: “De beschuldigde was in de loop van de dagen voordien en de nacht voor de feiten door [naam slachtoffer] duidelijk gemaakt dat hij niet meer bij haar welkom was en dat de relatie beëindigd was, wat hij niet kon verkroppen [...]”²⁴³, waardoor het duidelijk is dat de jury het motief van de beschuldigde meenam in haar beoordeling van de voorbedachtheid.

²⁴¹ VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Maklu-Uitgevers, 2007.

²⁴² Assisen West-Vlaanderen 12 mei 2011.

²⁴³ Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012

179. Ook in het arrest van 8 juni 2022 van het Oost-Vlaamse hof van assisen wordt een motief vermeld in de motivatie van de voorbedachtheid: “[...] het slachtoffer had de relatie verbroken en had een relatie met een andere man [...]”²⁴⁴ Hetzelfde is het geval in het arrest van 20 oktober 2023: “Er was een problematische situatie ontstaan door de heimelijke contacten tussen de beschuldigde en [naam slachtoffer]. Hij had tegelijk een nieuwe relatie met [naam persoon].”²⁴⁵ Ook navolgend arrest bevat de volgende zinsnede: “[naam slachtoffer] had twijfels over het verderzetten van de relatie. De beschuldigde kon deze twijfels niet aan.”²⁴⁶

180. Ook in het arrest van het hof van assisen West-Vlaanderen, geveld op 15 december 2011, wordt melding gemaakt van een motief, waarna ter conclusie in het arrest wordt vermeld dat ‘uit de samenhang tussen de hiervoor vermelde gegevens blijkt zonder meer dat zij handelden met voorbedachtheid’.²⁴⁷ Er wordt dus af en toe melding gemaakt van een motief in de motivering, zonder dat het echt duidelijk is of dat een van de redenen is waarom de jury heeft besloten dat er sprake is van voorbedachtheid.

181. Er kan besloten worden dat een motief misschien niet per se daadwerkelijk een vereiste is voor de voorbedachtheid, maar dat het wel een ondersteunende rol speelt in de motivering of er sprake is van voorbedachtheid (en of dus aan de daadwerkelijke voorwaarden voldaan is). Naar mijn mening zou dat echter niet mogen, aangezien persoonlijke beweegredenen tot nog toe geen grote rol spelen in de Belgische rechtsorde.

3.2 Verwondingen en de wijze van toebrengen

182. Een aanzienlijk aantal arresten gebruikt de handelswijze en de aard en ernst van de verwondingen ter motivering dat de beschuldigde het oogmerk had om te doden.²⁴⁸ De toegebrachte verwondingen en de wijze waarop het slachtoffer werd gedood hebben dus in eerste instantie geen link met de voorbedachtheid, maar in sommige arresten werd anders geoordeeld. In dertien van de bestudeerde arresten gebruikte de jury namelijk wel onder andere de aard en ernst van de verwondingen ter motivering van voorbedachtheid. Er lijken twee benaderingen te zijn. Enerzijds kan een veelheid aan (verschillende) gewelddadige handelingen

²⁴⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 8 juni 2022.

²⁴⁵ Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023.

²⁴⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

²⁴⁷ Assisen West-Vlaanderen 15 december 2011.

²⁴⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 17 juni 2010, Assisen Oost-Vlaanderen 1 oktober 2013, Assisen Oost-Vlaanderen 20 maart 2015, Assisen Oost-Vlaanderen 11 juni 2015, Assisen Oost-Vlaanderen 21 maart 2022, Assisen Oost-Vlaanderen 26 december 2022, Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023, Assisen West-Vlaanderen 22 oktober 2012, assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 20 maart 2014, assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014, assisen West-Vlaanderen 25 juni 2015, assisen West-Vlaanderen 17 oktober 2019, assisen West-Vlaanderen 30 oktober 2020.

wijzen op voorbedachtheid. Anderzijds kan ook één gerichte, fatale handeling voorbedachtheid motiveren.

183. Het stellen van meerdere gewelddadige handelingen of het veranderen van handelingswijze kan wijzen op voorbedachtheid. Zo oordeelde het hof van assisen bijvoorbeeld dat iemand planmatig handelt wanneer deze telkens opnieuw gewelddadige handelingen stelt.²⁴⁹ Ook het tien keer slaan met een hamer op het hoofd van het slachtoffer, was een van de redenen om voorbedachtheid aan te nemen.²⁵⁰ Net zoals de beschuldigde die verandert van handelswijze en bijvoorbeeld eerst begon met het steken van het slachtoffer, maar vervolgens overging tot wurging.²⁵¹

184. Het Oost-Vlaamse hof van assisen oordeelde echter op 23 mei 2019 dat één van de redenen waarom voorbedachtheid niet werd aangenomen, de handelswijze van de beschuldigde was. Deze had een grote hoeveelheid messteken toegebracht, wat eerder wijst op een niet-geplande explosie van geweld, dan voorbedachte rade.

185. Naast een meerderheid aan gewelddadige handelingen, kan ook één, direct fatale, handeling een argument zijn om voorbedachtheid aan te nemen. Zo oordeelde het Oost-Vlaamse hof van assisen op 8 februari 2019 bijvoorbeeld: “Alleen al uit dit finale, afmakende schot, en de wijze waarop het volgens de getuigenverklaringen werd gelost, volgt de voorbedachtheid van de beschuldigde om [naam slachtoffer] te doden.” Wat in een ander arrest eveneens voorkwam in de motivering van voorbedachtheid was: “Het daarop effectief volgend dodelijk handelen werd geenszins in een opwelling uitgevoerd. Dit gebeurde daarentegen middels een gericht schot met een vooraf door hem klaar gelegd schietensklaar vuurwapen.”²⁵² Het is opvallend dat dit telkens situaties zijn waarbij het slachtoffer met één schot werd gedood.²⁵³

186. De handelswijze kan eveneens aantonen dat er geen sprake was van het handelen in een opwelling, waardoor er ook voorbedachtheid kan aangenomen worden: “[...] het daarop effectief gevolgde dodelijk handelen geenszins in een opwelling uitvoerde doch middels 2 dodelijke messteken doelgericht, gepland en weloverwogen uitvoerde.”²⁵⁴

187. Aangezien de meerderheid van de arresten oordeelt dat de handelswijze van de beschuldigde en de aard en ernst van de toegebrachte verwondingen wijst op het oogmerk om te doden, maken deze elementen an sich geen vereiste van de voorbedachtheid uit. Soms gebruikt de jury deze omstandigheden echter wel om te motiveren dat er sprake was van

²⁴⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

²⁵⁰ Assisen Oost-Vlaanderen 8 juni 2022.

²⁵¹ Assisen West-Vlaanderen 17 juni 2010 en 17 november 2012.

²⁵² Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

²⁵³ Zie ook: assisen West-Vlaanderen 18 mei 2017 en 17 januari 2019.

²⁵⁴ Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023.

voorbedachtheid. Mijns inziens zijn de handelswijze en de verwondingen dus geen voorwaarde van de voorbedachtheid, maar kunnen ze wel ter ondersteuning van de basisvoorwaarden van voorbedachtheid dienen.

3.3 Uitlatingen voorafgaand aan de feiten

188. In 14 van de 88 bestudeerde arresten werden uitlatingen die de beschuldigde voorafgaand aan de gepleegde feiten deed, gebruikt ter motivering van de voorbedachtheid.²⁵⁵ Volgens mij is ook dit geen jurisprudentiële voorwaarde voor de voorbedachtheid, maar kan het wel gebruikt worden door de jury om hun beoordeling over de voorbedachtheid mede te laten sturen. Hierna volgen enkele zinsneden met betrekking tot de voorbedachtheid in verschillende arresten, waaruit blijkt dat uitlatingen voorafgaand aan de feiten werden meegenomen in de beoordeling:

- “De voorbedachtheid blijkt uit een aantal elementen die samen wijzen op een vooraf beraamd plan: de beschuldigde had voor de feiten reeds bedreigingen geuit aan onder meer het adres van [naam slachtoffer] en haar vader [...]”²⁵⁶
- “Deze handelswijze was in hoofd van de beschuldigde het gevolg van een nauwkeurig uitgedokterd plan. Voorafgaandelijk aan de dag van de feiten had hij zijn voornemen kenbaar gemaakt aan diverse personen [...]”²⁵⁷
- “De beschuldigde had vooraf gemeld dat [naam slachtoffer] dood moest omdat hij te veel sprak over de zaken waarmee [namen beschuldigten] bezig waren [...] De hiervoor vermelde elementen wijzen op het vooraf bestaan van een plan tot het doden van [naam slachtoffer] en dus het bestaan van voorbedachten rade hiertoe.”²⁵⁸
- “Het voornemen bleek uit verschillende berichten: ‘kga haar dodelijk straffen’, ‘moet effe alles op rijtje zetten om m’n plan uit te werken’, ‘ze moet dood, eender op welke manier’.”²⁵⁹
- “De voorbedachtheid om de doodslag te plegen op het slachtoffer wordt afgeleid uit: de uitspraken die de beschuldigde voordien heeft gedaan in de zin dat hij het slachtoffer van kant zou maken [...]”²⁶⁰

²⁵⁵ Assisen Oost-Vlaanderen 3 februari 2011, assisen Oost-Vlaanderen 24 mei 2011, assisen Oost-Vlaanderen 14 november 2012, assisen Oost-Vlaanderen 30 mei 2013, assisen Oost-Vlaanderen 14 maart 2016, assisen Oost-Vlaanderen 8 juni 2022, assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023, assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024, assisen Oost-Vlaanderen 14 oktober 2024, assisen West-Vlaanderen 25 november 2010, assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013, assisen West-Vlaanderen 3 december 2014, assisen West-Vlaanderen 11 februari 2021.

²⁵⁶ Assisen Oost-Vlaanderen 24 mei 2011.

²⁵⁷ Assisen Oost-Vlaanderen 14 november 2012.

²⁵⁸ Assisen Oost-Vlaanderen 30 mei 2013.

²⁵⁹ Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

²⁶⁰ Assisen West-Vlaanderen 25 november 2010.

- “De voorbedachtheid blijkt uit het hiernavolgende: In het verleden had de beschuldigde tegen derden al meermaals haar voornemen geuit om het slachtoffer ‘te stekken’ waarbij zij mededeelde dat het slachtoffer ‘wel eens de hare zou zijn’ en ‘haar mes klaar lag’ [...]”²⁶¹
- “Dat hij zijn daad op een weloverwogen manier heeft bedacht, gepland en uitgevoerd blijkt immers uit de hierna volgende uit de debatten op overtuigende wijze naar voor gekomen vaststellingen dat: de beschuldigde ruim op voorhand verschillende keren en ten aanzien van verschillende personen zijn voornemen kenbaar maakte om het slachtoffer [naam] te doden [...]”²⁶²
- De voorbedachtheid blijkt uit het gegeven: dat de beschuldigde reeds op 22 december 2011 ten aanzien van de getuige [naam] stelde dat zij er een einde aan zou maken, het niet meer zag zitten en haar letterlijk heeft gezegd dat ze haar kinderen zou meenemen [...]”²⁶³
- “Uit de verklaring van [...] blijkt dat de hierna volgende handelingen alleen maar tot het besluit kunnen leiden dat [naam beschuldigde] met voorbedachten rade heeft gehandeld [...] [naam beschuldigde] heeft op [datum] ten aanzien van [namen getuigen] te kennen gegeven [naam slachtoffer] iets aan te doen [...]”²⁶⁴

189. Uit bovenstaande citaten uit diverse arresten blijkt dus dat mondelinge bedreigingen, uitlatingen of sms-berichten worden meegenomen in de motivering van de aanwezigheid van voorbedachtheid. In een arrest van het hof van assisen Oost-Vlaanderen werd echter omgekeerd besloten: “De beschuldigde had aan diverse personen vermeld dat [naam slachtoffer] die dag bij hem zou komen, wat onder meer blijkt uit de voorlezing van de verklaring van [naam getuige]; dit element wijst ook eerder op een niet vooraf beraamde doodslag. De aard en de inhoud van de sms-berichten, zoals uiteengezet door onder meer [naam getuige], duiden onvoldoende op voorbedachtheid.”²⁶⁵

4. DEFINITIES VAN HET HOF VAN CASSATIE

190. Ook het Hof van Cassatie heeft zich meermaals uitgesproken over de invulling van voorbedachtheid. Tegen arresten van het hof van assisen kan geen hoger beroep ingesteld worden, maar een voorziening in cassatie wel. Aangezien het Hof van Cassatie de hoogste rechtsprekende instantie in België is en de uitspraken ervan dus minstens toonaangevend zijn, dringt een korte analyse van de visie van het Hof op voorbedachtheid zich op. Hierna volgen drie arresten waarin het Hof zich heeft uitgesproken over dit begrip.

²⁶¹ Assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013.

²⁶² Assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013.

²⁶³ Assisen West-Vlaanderen 3 december 2014.

²⁶⁴ Assisen West-Vlaanderen 11 februari 2021.

²⁶⁵ Assisen Oost-Vlaanderen 21 mei 2019.

191. Een eerste voorbeeld is het arrest dat is gevelde op 13 februari 2018. Hierin stelt het Hof van Cassatie: “Het arrest oordeelt onwettig dat de eiser heeft gehandeld met voorbedachtheid, dit wil zeggen op grond van een definitief, weloverwogen en gepland besluit om een misdrijf te plegen.”²⁶⁶ Dit is dus een vrij magere definitie van voorbedachtheid in vergelijking met de rechtsleer, maar tegelijkertijd ook verregaand. De enige vereisten zijn reflectie, een definitief besluit en het planmatig karakter van het besluit. Van de voorwaarden van anterioriteit of het verloop van een zekere tijd en een stabiele gemoedstoestand is geen sprake en lijken aldus ook geen voorwaarden voor de voorbedachtheid volgens dit arrest. Tegelijkertijd is dit arrest in zekere zin ook verregaand, aangezien het de planmatigheid van het besluit als een van de voorwaarden vooropstelt. In het hoofdstuk ‘Het nieuwe Strafwetboek: opnieuw een definitie’ zal verder worden ingegaan op waarom dit te ver zou reiken.

192. Een tweede arrest waarin het Hof van Cassatie zich uitsprak over de voorbedachtheid, is dat van 25 mei 2021. In tegenstelling tot de vorige uitspraak, is de definitie die het Hof van Cassatie hier vooropstelt, zeer omvangrijk en vrijwel allesomvattend: “Een misdrijf wordt gepleegd met voorbedachten rade wanneer de dader, in een voldoende stabiele gemoedsgesteltnis en op een overwogen en geplande wijze, besluit tot het plegen van een misdrijf en er een voldoende tijdsverloop is tussen het besluit en de uitvoering ervan opdat de dader op zijn besluit zou kunnen terugkomen; de gegevens die aantonen dat de dader op een overwogen en geplande wijze het besluit heeft genomen tot het plegen van het misdrijf, kunnen ook aantonen dat de dader dit besluit in een voldoende stabiele gemoedsgesteltnis heeft genomen”.²⁶⁷

193. Dit arrest stelt veel voorwaarden voorop inzake voorbedachtheid: reflectie, anterioriteit of het verloop van een zekere tijd, een definitief besluit, een voldoende stabiele gemoedstoestand en zelfs de planmatigheid. Dit zijn tevens vrijwel alle voorwaarden die de rechtsleer vooropstelt, waardoor dit, rechtstheoretisch gezien althans, een omvattende definitie is van voorbedachtheid die houvast biedt en gelijkaardig is aan de definitie uit het nieuwe Strafwetboek. Vermoedelijk heeft het Hof de definitie uit het wetsvoorstel tot invoering van het nieuw Strafwetboek overgenomen en reeds *de lege ferenda* toegepast.²⁶⁸

194. Het verstrijken van een zeker tijdsverloop wordt hier gebruikt om aan te tonen dat het besluit van de dader effectief definitief was, aangezien deze niet meer op diens besluit terugkwam, ondanks dat de tijd hem of haar daar gelegenheid toe bood. Daarnaast lijkt het alsof de gemoedstoestand niet op zichzelf dient te worden bewezen opdat er sprake kan zijn van voorbedachtheid. Voldoende is om gegevens te vinden die erop wijzen dat de dader het besluit

²⁶⁶ Cass. 13 februari 2018, ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180213.7.

²⁶⁷ Cass. 25 mei 2021, AR P.21.0326.N, noot ARNOU L.

²⁶⁸ ARNOU L., ‘(Eindelijk) een definitie van voorbedachtheid’ (noot onder Cass. 25 mei 2021), *RW* 2022/20, 780.

nam op een overwogen en geplande wijze, waaruit de voldoende stabiele gemoedstoestand kan afgeleid worden.

195. Een derde voorbeeld is het arrest van 8 februari 2023. Hierin werd, ditmaal door de Franstalige afdeling, geoordeeld: *“La préméditation que la loi érige en circonstance aggravante d’une infraction consiste dans la résolution antérieure et réfléchie de commettre l’acte prohibé.”*²⁶⁹ Voorbedachtheid bestaat aldus over de voorafgaande en weloverwogen intentie om de verboden handeling te stellen. Hier lijkt de definitie van voorbedachtheid dus weer bij af te zijn door de magere invulling, aangezien het enkel de vereisten van anterioriteit en reflectie vooropstelt. Een definitief besluit of een voldoende stabiele gemoedstoestand lijken hier dus geen voorwaarden te zijn en het planmatig karakter van het besluit of de uitvoering evenmin.

²⁶⁹ Cass. 8 februari 2023, P.22.1351.F, ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230208.2F.1.

EEN PSYCHOLOGISCHE BENADERING

196. Hoewel de voorbedachtheid in principe een louter juridisch begrip is, kan het ook gekaderd worden binnen de psychologie. Of een gewelddaad effectief voorbedacht is, is soms een kwestie die zich veelal in het hoofd van de dader afspeelt. Zeker in gevallen waarin er vrijwel geen materiële bewijzen zijn van de voorbedachtheid. Een psychologisch luik inzake de voorbedachtheid dringt zich op om de psyche van daders van levensdelicten aan dit onderzoek toe te voegen, opdat de invulling van voorbedachtheid kan gekaderd worden binnen een ander framework dan louter het juridische.

1. AFFECTIEF EN PREDATORISCH GEWELD

197. Diverse onderzoeken hebben aangewezen dat er twee varianten van geweld zijn, zowel bij mens als dier: affectief en predatorisch geweld.²⁷⁰ Affectief geweld wordt ook wel benoemd als emotioneel, reactief en impulsief, terwijl predatorisch geweld veeleer instrumenteel, koelbloedig, proactief en *voorbedacht* is.²⁷¹ Hoewel het zo wordt beschreven, wordt predatorisch geweld echter niet steeds met voorbedachtheid gepleegd, aangezien het een psychologisch concept is en de voorbedachtheid juridisch. Er is dan wel deels overlap, maar ze zijn niet onderling inwisselbaar. Predatorisch geweld kan dus wel met voorbedachtheid gepleegd zijn, terwijl dat bij affectief geweld meestal niet het geval is. In het kader van dit onderzoek is aldus vooral predatorisch geweld van belang. Bovendien is het van belang mee te geven dat dit slechts één van de theorieën is die poogt de menselijke psyche op vlak van geweld te doorgronden. Er bestaan ongetwijfeld andere frameworks, maar voor dit onderzoek is het onderscheid tussen affectief en predatorisch geweld gekozen om de voorbedachtheid vanuit psychologische invalshoek te bekijken.

198. Het onderscheid tussen affectief en predatorisch geweld is echter nooit zwart op wit aan te duiden. Het is als het ware een spectrum waarbij in de realiteit een gewelddaad nooit onder het ene dan wel het andere uiteinde zal vallen. Een gewelddadige handeling kan aanwijzingen van beide varianten van geweld omvatten, maar soms kan de ene variant toch in zekere zin de andere overstijgen.²⁷²

²⁷⁰ MELOY J., 'Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence', *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 2006, (539) 543, https://drreidmelo.com/wp-content/uploads/2015/12/2006_TheEmpiricalBas.pdf; DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 68 en HANLON R., BROOK M., STRATTON J., JENSEN M. en RUBIN L., 'Neuropsychological and Intellectual Differences Between Types of Murderers: Affective/Impulsive Versus Predatory/Instrumental (Premeditated) Homicide', *Criminal Justice and Behavior* 2013/8, (933) 933, <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0093854813479779>.

²⁷¹ DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 68-69.

²⁷² *Ibid.*, 82.

199. Om affectief en predatorisch geweld te onderscheiden, ontwikkelde J. Meloy tien forensische criteria.²⁷³ Hierna zullen enkel de voor dit onderzoek relevante onderscheidende kenmerken beschreven worden, met de focus op predatorisch geweld.

1.1 Minimale of afwezigheid van autonome 'arousal'

200. De aan- of afwezigheid van autonome 'arousal', ofwel opwinding, is een zeer belangrijk empirisch onderscheidend element tussen affectief en predatief geweld.²⁷⁴ Deze toestand kenmerkt zich door een aantal fysiologische kenmerken, zoals een verhoogde hartslag, wijdere pupillen, een oppervlakkige en snelle ademhaling, nervositeit, beven, stamelen, transpireren etc.²⁷⁵ Bij daders van affectief geweld zijn deze fysiologische kenmerken zeer sterk aanwezig, maar bij personen die predatorisch geweld plegen minder. Bij hen is er volgens deze theorie geen of weinig sprake van extreme emoties tijdens het plegen van de gewelddaden.

201. Deze toestand uit zich ook nog na de feiten. Een affectieve geweldpleger kan na de dodende handelingen emotioneel, verward of nerveus overkomen. Een predatorische geweldpleger daarentegen kan doen alsof er niets gebeurd is en gewoon de draad van die dag opnieuw oppikken. Deze is in staat kalm te blijven en bijvoorbeeld op restaurant te gaan met vrienden, zonder dat zij iets merken aan deze persoon.²⁷⁶

1.2 Intentioneel en gepland

202. Een gewelddaad die intentioneel en gepland is, zal eerder predatorisch geweld uitmaken, terwijl een reactieve gewelddaad die vrijwel direct volgt op een impuls, meestal affectief van aard is.²⁷⁷ De invulling van intentie en planning komt evenwel niet overeen met de juridische inhoud. Predatorisch geweld is gepland, in die zin dat ze intentioneel is. Het is steeds het resultaat van een bewuste keuze en gericht op een specifiek effect, zoals het 'uit de weg ruimen' van een ex-partner omdat dat de meest voor de hand liggende oplossing lijkt voor echtscheidingsproblemen. Affectief geweld daarentegen is er eerder op gericht om van een persoonlijke (gemoeds)toestand af te geraken, bijvoorbeeld interne woede door het ontdekken van bedrog.

²⁷³ MELOY J., 'Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence', *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 2006, (539) 543, https://drreidmeloy.com/wp-content/uploads/2015/12/2006_TheEmpiricalBas.pdf.

²⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁵ DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 72.

²⁷⁶ *Ibid.*, 73.

²⁷⁷ *Ibid.*, 79.

1.3 Primair cognitief

203. Waar plegers van affectief geweld eerder meegesleept worden door overweldigende emoties, handelen predatorische geweldplegers vooral cognitief.²⁷⁸ Zij verliezen dus niet de controle over hun eigen bewustzijn of handelen.²⁷⁹ Ze denken na over hun voorgenomen handelingen, zij het zelfs enkele seconden, en willen een specifiek effect bewerkstelligen, zijnde het ontnemen van andermans leven, omdat hen dat een bepaald voordeel zal geven of een nadeel zal ontnemen.

1.4 Vergelijking met voorbedachtheid

204. Affectief en predatorisch geweld zijn psychologische begrippen die geen juridische waarde hebben. Toch kan er mijns inziens op bepaalde vlakken een zekere parallel worden getrokken tussen de twee begrippen en het juridische begrip voorbedachtheid. Het is belangrijk om te beseffen dat het onderscheid tussen affectief en predatorisch geweld wetenschappelijk-psychologische begrippen zijn om menselijk denken en handelen te verklaren. Als jurist in opleiding kan ik de adequaatheid van deze psychologische theorieën niet inschatten, aangezien mijn expertise daarin ontoereikend is. Dit theoretische kader wordt louter geïncorporeerd omdat het de psyche rond voorbedachtheid vanuit een andere visie bekijkt. De psychologische theorie is niet transposeerbaar op dit juridische begrip, maar het is evenwel nuttig als achtergrond.

205. Zoals reeds beschreven is er volgens dit theoretische kader nauwelijks sprake van emoties of fysiologische reacties bij de uitvoering van predatorisch geweld. Dit doet denken aan de ‘voldoende stabiele gemoedstoestand’ als voorwaarde van de voorbedachtheid. De dader mag daarbij niet in een opwelling of vlaag van woede ageren, maar eerder kalm en rustig. Deze toestand uit zich volgens deze theorie vaak ook nog na de feiten, waardoor kan gedacht worden aan de tendens in de rechtspraak, waarbij de gemoedstoestand ná de gepleegde feiten wordt meegenomen in de beoordeling van voorbedachtheid.

206. Het primair cognitieve element is ook aanwezig in de voorbedachtheid, namelijk de vereiste van reflectie. Extreem gesteld is een dader die met voorbedachte rade handelt, niet verblind door emoties maar handelt bedachtzaam en op een weloverwogen wijze, net zoals de predatorische geweldenaar. Ook hier is het belangrijk te beseffen dat dit niet zwart wit is, maar veeleer een spectrum.

²⁷⁸ DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 81.

²⁷⁹ *Ibid.*, 101.

207. Ten slotte volgt affectief geweld vaak zeer snel op een impuls. De (dodende) handeling volgt een paar seconden of minuten na de gebeurtenis die ertoe aanleiding gaf.²⁸⁰ Predatorisch geweld daarentegen kan echter al een ruime tijd op voorhand bedacht zijn en volgt niet noodzakelijk op een specifieke impuls.

208. Het psychologisch onderscheid tussen affectief en predatorisch geweld is niet hetzelfde als het juridische onderscheid tussen doodslag en voorbedachttheid en deze begrippen mogen ook niet onderling verwisseld worden. De elementen uit de psychologie geven echter handvaten die gelijkaardig zijn aan die van voorbedachttheid: de vereisten van affectief geweld zijn gelijkaardig aan de elementen voor doodslag, net zoals predatorisch geweld valt te vergelijken met moord. Dit is echter geen visie die voor alle gevallen kan toegepast worden. Niet elke affectieve gewelddaad is een doodslag en niet elke predatorische gewelddaad is een moord. Het onderscheid tussen doodslag en moord blijft dus een kwestie voor juristen en niet voor psychologen.

209. Ook in de praktijk heeft het onderscheid tussen affectief en predatorisch geweld een zekere invloed. Volgens J. Meloy proberen strafrechtsadvocaten de gewelddaad steeds als affectief voor te stellen, terwijl het openbaar ministerie veelal probeert aan te tonen dat de gepleegde feiten van predatorische aard zijn.²⁸¹

2. PSYCHOPATHOLOGIE VAN MOORDENAARS

210. Een specifieke pathologie die nauw samenhangt met het plegen van predatorisch geweld, is de psychopathie.²⁸² Psychopaten plegen meer instrumenteel of predatorisch geweld dan niet-psychopaten.²⁸³ Maar liefst 93% van de geweldsdelicten gepleegd door psychopaten vallen namelijk onder de noemer predatorisch geweld.²⁸⁴ Zij plegen vrijwel nooit geweld van affectieve aard, volgens een studie van Woodworth en Porter uit 2002.²⁸⁵ Daartegenover staat dat personen zonder psychopatische stoornis in de meerderheid van de gevallen geweld plegen dat affectief

²⁸⁰ *Ibis.*, 74.

²⁸¹ *Ibid.*, 99 en MELOY J., 'Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence', *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 2006, (539) 543, https://drreidmeloy.com/wp-content/uploads/2015/12/2006_TheEmpiricalBas.pdf.

²⁸² DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 99 en MELOY J., 'Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence', *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 2006, (539) 542, https://drreidmeloy.com/wp-content/uploads/2015/12/2006_TheEmpiricalBas.pdf.

²⁸³ DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 162.

²⁸⁴ PORTER S., WOODWORTH M. en BLACK P., 'Psychopathy and aggression', in PATRICK C., *Handbook of psychopathy*, The Guilford Press, 2018, (611) 617, https://www.researchgate.net/profile/Michael-Woodworth-5/publication/351352197_Psychopathy_and_Aggression/links/60931a4e299bf1ad8d7d82e6/Psychopathy-and-Aggression.pdf.

²⁸⁵ DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008, 163.

van aard is.²⁸⁶ Geweldshandelingen die zich normaal gezien situeren binnen de affectieve sfeer (bijvoorbeeld partnergeweld) vormen voor psychopaten veeleer predatorisch geweld.²⁸⁷

211. Voor personen met een psychopatische aandoening zijn er minder remmingen om (predatorisch) geweld te plegen en zelfs een levensdelict.²⁸⁸ Volgens de gangbare psychologische theorieën zijn psychopaten over het algemeen niet in staat om emotionele bindingen aan te gaan en voelen weinig tot geen emoties bij het plegen van gewelddaden.²⁸⁹ Zij hebben dus weinig psychologische of natuurlijke remmingen die het plegen van een (levens)delict verhinderen. Voor psychopaten is er ook geen groot verloop van tijd nodig om een overdacht besluit te nemen. Volgens de theorie zijn zij in staat snel na te denken en ondervinden zij daarenboven geen emotionele remmingen, waardoor hun crimineel besluit sneller definitief kan zijn.

212. Ten slotte bleek uit een studie dat psychopaten vaker een gunstigere veroordeling kunnen verkrijgen dan waarvoor ze beschuldigd waren. Personen die gediagnosticeerd zijn met psychopathie werden bijvoorbeeld vaker veroordeeld voor (onvrijwillige) doodslag, hoewel beschuldigd van doodslag (met voorbedachte rade).²⁹⁰

3. VERANTWOORDING ALS VERZWARENDE OMSTANDIGHEID

213. De voorbedachtheid is een strafverzwarende omstandigheid, aangezien de wetgever meent dat de persoon die op voorhand een levensberoving beraamt en deze koelbloedig uitvoert, gevaarlijker is dan de persoon die handelt onder invloed van impulsen of hartstocht.²⁹¹ De gevaarlijkheid van een dader kan evenwel ook vanuit een andere perspectief bekeken worden. Iemand die een crimineel voornemen lang overdacht, alle gevolgen overwoog, maar toch besloot dat het doden van een ander persoon de enige 'uitweg' was, zal naar het oordeel van een jury wellicht een moord gepleegd hebben. De persoon die echter in een impuls een ander doodt, naar aanleiding van een kortstondige doch hevige gemoedsopwelling, zal eerder schuldig worden verklaard aan doodslag en aldus als 'minder gevaarlijk' gezien worden dan de eerste persoon. Maar in hoeverre is de eerste persoon, die een intens innerlijk conflict moest overwinnen, effectief gevaarlijker dan de tweede persoon die niet aarzelt om geweld te gebruiken bij een overname van emoties?

²⁸⁶ *Ibid.*, 99.

²⁸⁷ *Ibid.*

²⁸⁸ VAN DER VEKEN C., Interview met Frédéric Declercq, 14 april 2025.

²⁸⁹ *Ibid.*

²⁹⁰ WITHOUK C., AUDENAERT K. en VANDER LAENEN F., *Handboek forensische gedragswetenschappen*, 2015, 275.

²⁹¹ BEERNAERT M.-A., BOSLY H.-D., CLESSE C.-E., DELANNAY A., DE LA SERNA I., DE RUE M., DE VALKENEER C., LUGENTZ F., MAGNIEN P., VAN DER ECKEN N., VANDERMEERSCH D. en WATTIER I., *Les infractions*, Larcier, 2010, 134.

214. R. Garofalo, een van de grondleggers van de Italiaanse positivistische school, meent dat, vanuit deterministisch oogpunt, het criterium van de voorbedachtheid minder relevant is om de gevaarlijkheid van individuen te bepalen.²⁹² Volgens deze auteur is de persoon die zijn of haar gewelddadige neigingen en impulsen gewoon de vrije loop laat bij de geringste aanleiding, veel schadelijker voor de samenleving, ook al handelde die niet met voorbedachtheid.²⁹³ Garofalo meent dan ook dat de gevaarlijkheid van een persoon eerder ligt in de wreedheid en gratuïteit, zijnde het plegen van gewelddadige handelingen zonder echte aantoonbare reden.

215. Ook A. Prins vindt de voorbedachtheid geen relevant criterium inzake de gevaarlijkheid van een persoon. Hij meent dat motieven veel belangrijker zijn. Indien dit motief een antisociaal karakter heeft (bijvoorbeeld uit loutere wreedheid), is dit een relevanter criterium voor strafverzwaring dan bijvoorbeeld een korte of lange tijdsduur tussen voornemen en uitvoering.²⁹⁴

216. G. Tarde was een gelijkaardige mening toegedaan. Het loutere feit dat een misdrijf doordacht is (waarbij hij mijns inziens voorbedachtheid impliceert), maakt het niet verachtelijker dan een ander misdrijf gepleegd zonder doordachtheid.²⁹⁵ Net zoals A. Prins, pleitte Tarde voor een gezamenlijke analyse van de voorbedachtheid en de motieven van de dader. Voorbedachtheid op zich is namelijk niet zozeer een aanwijzing van gevaarlijkheid, maar in samenhang met de redenen van de doodslag, kan het dat wel zijn.²⁹⁶ Zo meent hij bijvoorbeeld dat hebzucht of wreedheid een motief is dat gevaarlijk is voor eenieder in de samenleving, maar passie veel minder. Volgens Tarde heeft de wetgever aldus een fout gemaakt door voorbedachtheid op zichzelf te beoordelen. De samenhang met bepaalde motieven bepaalt in veel sterkere mate de gevaarlijkheid van een persoon.²⁹⁷

4. DE DEFINITIE VANUIT PSYCHOLOGISCHE INVALSHOEK

217. Hoewel de voorbedachtheid een louter juridisch begrip is, kunnen de verschillende voorwaarden wel bekeken worden vanuit een psychologisch perspectief. Volgende inzichten werden verkregen na het interview met F. Declercq.

218. De eerste voorwaarde is de reflectie. Volgens F. Declercq is er op psychologisch-wetenschappelijk vlak hierin een onderscheid te maken. Personen kunnen, in de naweeën van persoonlijke en emotionele gebeurtenissen, diffuse wraakgevoelens koesteren en aldus

²⁹² *Ibid.*, 135.

Het determinisme heeft onder andere als standpunt dat sommige mensen voorbestemd zijn tot het plegen van misdrijven. Het zit als het ware in hun biologische natuur en handelen niet uit vrije wil.

²⁹³ *Ibid.*

²⁹⁴ *Ibid.*, 136.

²⁹⁵ *Ibid.*, 135.

²⁹⁶ *Ibid.*, 136.

²⁹⁷ TARDE G., *La philosophie pénale*, Cujas éditions, 1890, 119.

nadenken over het uitvoeren van eventuele gewelddaden, zonder concrete elementen. Daarnaast zijn er ook personen die concrete sequensen van handelingen overdenken, vergelijkbaar met een script. Deze personen hebben vaak gerechtelijke antecedenten. Zij analyseren eerder gepleegd geweld en passen aan wat toen is misgelopen, opdat de nieuwe gewelddaden 'beter verlopen'.²⁹⁸ Dit onderscheid tussen diffuse gedachten en sequensen wordt niet doorgetrokken in de juridische invulling van voorbedachtheid, wat volgens mij goed is. Reflectie op zich volstaat en er dient geen onderscheid te worden gemaakt tussen verschillende types gedachten. Hoewel interessant op psychologisch vlak, is dit juridisch minder van belang.

219. De Belgische rechtsleer en rechtspraak vereist daarnaast ook een zeker tijdsverloop tussen het vormen van het voornemen en het besluit, opdat de dader de draagwijdte van de voorgenomen handelingen kon inschatten. In de rechtspraak kan een onderscheid gemaakt worden tussen de lange en korte voorbedachtheid. Het tijdsverloop is aldus een feitenkwestie en dient geval per geval beoordeeld te worden, maar wanneer besluit en uitvoering slechts op een paar seconden volgen, zal er juridisch waarschijnlijk geen sprake zijn van voorbedachtheid. Vanuit psychologische invalshoek volstaan een paar seconden echter opdat een besluit doordacht is. Dit is zeker het geval indien de dader aan psychopathie lijdt, aangezien zij in het algemeen in staat zijn hieromtrent snelle en doordachte beslissingen te maken.²⁹⁹

220. Benaderd vanuit de psychologie is ook een voldoende stabiele gemoedstoestand van belang. Een persoon moet enigszins kalm zijn om in staat te zijn het voornemen te overdenken. In de rechtsleer moet deze toestand dus vooral aanwezig zijn tijdens het nemen van het besluit. Vanuit psychologische benadering is het echter eveneens van belang om te kijken naar de gemoedstoestand voor en na de feiten. Als voorbeeld kan een persoon die lijdt aan psychosen worden aangehaald. Deze kan er van overtuigd zijn dat een persoon een complot leidt en geneutraliseerd moet worden om de samenleving te redden. Op het moment van het nemen van het criminele besluit, heeft deze persoon geen stabiele gemoedstoestand. Wanneer deze echter overgaat tot de uitvoering, zal deze eerder beredeneerd, gefocust en koelbloedig handelen.

221. In de bestudeerde arresten werden de handelingen die de dader achteraf stelde, vaak meegenomen in de motivering van de voorbedachtheid. Dit is niet terug te vinden in de literatuur, hoewel het vanuit psychologische invalshoek relevant kan zijn. Iemand die predatorisch geweld pleegt is, volgens de theorie, in staat om na de feiten alledaagse handelingen te stellen en komt normaal over, terwijl een affectieve geweldpleger vaak nerveus en overstuur zal zijn. De handelingen achteraf kunnen dus inspiratie geven voor de beoordeling van het geweld als affectief dan wel predatorisch, waarbij dat laatste een aanwijzing kan zijn voor voorbedachtheid, doch niet gelijk is te stellen.

²⁹⁸ VAN DER VEKEN C., Interview met Frédéric Declercq, 14 april 2025.

²⁹⁹ *Ibid.*

222. In mijn ogen verdient de mate van '*arousal*' of opwinding, zoals eerder behandeld, eveneens een rol in de beoordeling van voorbedachtheid. Dit fysiologisch kenmerk is namelijk objectief te identificeren op basis van wetenschappelijke gegevens. Het vormt aldus een betrouwbare indicator om geweld te beoordelen. Hoewel niet transponeerbaar op elkaar, komt voorbedachtheid wellicht vaker voor bij predatorisch dan affectief geweld. Bewijs van de afwezigheid van '*arousal*' zou dan een argument kunnen zijn voor de voorbedachtheid. Dit blijft uiteraard een psychologisch concept. Het zou dus eerder ter ondersteuning van de aanwezige juridische voorwaarden een rol kunnen spelen.

VOORBEDACHTHEID IN NEDERLAND EN DE VERENIGDE STATEN

1. NEDERLAND

1.1 Korte geschiedenis en situering

223. Alvorens de inwerkingtreding van de Napoleontische Code pénal in Nederland in 1811, gold vanaf 1809 het 'Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk Nederland'.³⁰⁰ Artikel 95 van dat wetboek bepaalde dat moord betekent: *“eene met geleider lage of verraderlijk gepleegde berooving van iemands leven.”* In artikel 97 werd eveneens beschreven dat er sprake kan zijn van moord bij *“opzettelijke nalatingen, wanneer men een ander persoon voorbedachtelijk onthoudt van spijs, drank en geneesmiddelen.”* H. Demeersseman meent echter dat de term voorbedacht hier niet moet worden opgevat de hedendaagse invulling, maar veeleer in de zin van opzettelijk.³⁰¹

224. Wanneer Nederland in 1811 wordt ingelijfd bij het Franse Keizerrijk, treedt ook de Code pénal van Napoleon in werking.³⁰² Door de invoering van art. 297 C.P. moest worden gebroken met hoe moord voordien werd ingevuld in het 'Crimineel Wetboek voor het Koninkrijk Nederland'.

225. Nederland wou op termijn een eigen nationaal Strafwetboek. Na eerdere pogingen tot hervorming van het strafrecht werd op 28 september 1870 de 'Staatscommissie voor de samenstelling van een Wetboek van Strafrecht' benoemd (hierna de Commissie).³⁰³ Uiteindelijk werd op 3 maart 1881 de wet tot vaststelling van dit nieuwe Nederlandse Wetboek van Strafrecht goedgekeurd. Op 1 september 1886 trad het in werking.³⁰⁴ Artikel 289 Sr. bepaalt: *“Hij die opzettelijk en met voorbedachten rade een ander van het leven berooft, wordt, als schuldig aan moord, gestraft met levenslange gevangenisstraf of tijdelijke van ten hoogste dertig jaren of geldboete van de vijfde categorie.”* Net zoals in België, vormt ook in Nederland de voorbedachte rade tevens een strafverzwarende omstandigheid bij onder andere doodslag.³⁰⁵

³⁰⁰ DEMEERSSEMAN H.A., *Met voorbedachten rade*, Gouda Quint, 1989, 10 en KOOIJMANS T., *Op maat geregeld? Een onderzoek naar de grondslag en de normering van de strafrechtelijke maatregel*, Kluwer, 2002, 15.

³⁰¹ DEMEERSSEMAN H.A., *Met voorbedachten rade*, Gouda Quint, 1989, 10.

³⁰² KOOIJMANS T., *Op maat geregeld? Een onderzoek naar de grondslag en de normering van de strafrechtelijke maatregel*, Kluwer, 2002, 15.

³⁰³ *Ibid.* en VISSER M.J.C., *Zorgplichtbepalingen in het strafrecht*, Gouda Quint, 2001, 200.

³⁰⁴ VISSER M.J.C., *Zorgplichtbepalingen in het strafrecht*, Gouda Quint, 2001, 201.

³⁰⁵ OEI K., GROENHUIJSEN M., KIERKELS S. en KOOIJMANS T., *De forensische psychiatrie geanalyseerd*, Maklu, 2011, 440.; DE HULLU J., *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Kluwer, 2003, 252 en DE HULLU J., *Materieel*

226. Het verschil tussen doodslag en moord ligt in Nederland niet in het korte of lange tijdsverloop tussen het besluit en de uitvoering ervan, maar wel in de reflectie en de gemoedstoestand van de dader.³⁰⁶ Als enige uitleg over het begrip voorbedachtheid wordt de tegenstelling gemaakt met het handelen *in impetu*, waarbij zowel het besluit als het uitvoeren in eenzelfde gemoedsbeweging gebeurt die verhindert dat de dader kalm kon nadenken.³⁰⁷ Een zeker tijdsverloop tussen besluit en uitvoering is aldus geen vereiste. Zelfs al was er een groot tijdsverloop, sprak men van doodslag wanneer de dader het besluit in een drift nam en in diezelfde gemoedstoestand overging tot uitvoering van het misdrijf zonder hierbij tot kalmte te bedaren. De persoon die daarentegen in een kalme toestand het besluit neemt en, na even nadenken, het uitvoert, begaat wel een moord. Ook degene die in een gemoedsopwelling het besluit neemt maar dat uiteindelijk kalm en in koelen bloede doet, begaat een moord en geen doodslag.³⁰⁸

1.2 Invulling in de rechtsleer

a. *Verscheidene definities*

227. Voorbedachtheid wordt in de memorie van toelichting reeds beschreven als een tijdstip van kalm en bedaard overleg. Ook in de rechtsleer komt deze vereiste zeer vaak terug bij verschillende auteurs, zodat dit in zekere zin kan gezien worden als de basisstelling van voorbedachtheid in Nederland. Over het tijdsverloop lijkt er evenwel geen consensus te bestaan over de precieze rol die het speelt. Wat hierna volgt zijn enkele invullingen van een aantal auteurs, waarna een vergelijking zal gemaakt worden met de inhoud van het begrip in België.

228. H. Vos beschrijft voorbedachtheid als ‘een periode van kalm overleg (in koelen bloede)’. Hij verduidelijkt: “Men moet bij voorbedachtheid niet per se denken aan een bepaald tijdsverloop tussen plan en uitvoering; het komt uitsluitend aan op het kalm overleg.”³⁰⁹ Vos geeft daarbij twee voorbeelden, namelijk dat er enerzijds sprake kan zijn van een lang tijdsverloop tussen het besluit en het handelen, zonder dat voorbedachtheid wordt aangenomen, en anderzijds dat er wel voorbedachtheid kan zijn wanneer de uitvoering vrijwel onmiddellijk op het vormen van het besluit volgt. Hij gaat zelfs nog verder en houdt er een vrij opmerkelijke visie op na: aangezien de voorbedachtheid volgens hem louter betrekking heeft op het *vormen* van het opzet, is het voldoende dat dit opzet of voornemen gemaakt is na kalm wikken en wegen, waardoor de dader

strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht, Kluwer, 2021, 246.

³⁰⁶ SCHMIDT H.J., *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*, Tjeenk Willink, 1891, 454.

³⁰⁷ *Ibid.*

³⁰⁸ *Ibid.*, 460.

³⁰⁹ VOS H., *Leerboek van Nederland Strafrecht*, Tjeenk Willink, 1950, 122.

zelfs *onmiddellijk* mag overgaan tot de uitvoering van dit voornemen. Dit lijkt in mijn ogen tegenstrijdig, aangezien een kalm en zorgvuldig nadenken (wat ‘wikken en wegen’ toch impliceert), niet op een kortstondig moment kan gebeuren maar daar toch in zekere zin enig verloop van tijd, hoe kort ook, vereist is. Het lijkt onmogelijk om zorgvuldig na te denken over een voornemen maar het eveneens *onmiddellijk* uit te voeren. Vos meent eveneens dat de dader zijn voornemen of plan in een opwelling mag vormen, op voorwaarde dat hij vervolgens in koelen bloede dit voornemen uitvoert.³¹⁰ In deze situatie is er namelijk nog steeds een vorm van kalm overleg geweest, zij het niet bij het vormen van het voornemen, maar doordat de dader zijn gevormde ‘plan’ niet heeft opgegeven, waardoor het opzet toch nog steeds gevormd werd in kalm overleg.³¹¹ De visie van Vos geeft minstens stof tot nadenken.

229. D. Hazewinkel-Suringa definieert voorbedachtheid als het opzet dat in (kalm) overleg tot stand komt.³¹² ‘(kalm)’ lijkt hierbij slechts een eventuele vereiste te zijn, waardoor Hazewinkel-Suringa enkel een zekere vorm van reflectie lijkt te vereisen voor de voorbedachtheid. Later gaat zij echter nog verder en lijkt ze ervoor te pleiten voorbedachte rade ‘soberder’ in te vullen, als ‘na overleg’ of ‘na zich hierover te hebben beraden’.³¹³ Ze beseft echter zelf reeds dat de Hoge Raad deze magere invulling wellicht niet zal aanvaarden.

Ze maakt verder tevens nog de tegenstelling met “impulsieve doodslag, te wijten aan hevige emotie of drift, gewekt door uitwendige prikkels, waardoor de dader niet geheel zichzelf was en hem niet dát verwijt treft, wat de koude moordenaar toekomt”.³¹⁴ Het wilsbesluit moet volgens deze omschrijving van haar dus toch op een kalme manier zijn uitgevoerd.

230. A. Hagen, J. Winters en L. Simons vullen de voorbedachtheid eveneens mager in, aangezien zij louter vinden dat de levensbeneming van een ander niet in een plotse opwelling mag gebeuren: “[...]wordt in een plotse opwelling iemand opzettelijk van het leven beroofd, dan is er geen moord, maar doodslag”.³¹⁵

231. J. Van Bemmelen beschrijft op zijn beurt de voorbedachtheid als: “Voldoende voor de voorbedachte raad, is dat de dader voor of tijdens de uitvoering van het misdrijf een ogenblik heeft gehad, waarop hij zich behoorlijk rekenschap kon geven van datgene wat hij ging doen.”³¹⁶ Hierbij is het opmerkelijk dat hij beschrijft dat de dader eveneens *tijdens* de uitvoering van het misdrijf een ogenblik voor reflectie kon gehad hebben. Mijns inziens moet de reflectie gebeuren voordat wordt overgegaan tot de effectieve uitvoering van het voornemen. Wat verder in zijn

³¹⁰ *Ibid.*, 123.

³¹¹ *Ibid.*, 122.

³¹² HAZEWINDEL-SURINGA D., *Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Tjeenk Willink, 1973, 133.

³¹³ *Ibid.*, 170.

³¹⁴ *Ibid.*, 133.

³¹⁵ HAGEN A., WINTERS J. en SIMONS L., *Korte schets van het Nederlandse privaats- en strafrecht*, Samsom Uitgeverij, 1977, 262.

³¹⁶ VAN BEMMELEN J., *Het materiële strafrecht*, Tjeenk Willink, 1965, 80.

bijdrage beschrijft hij echter dat de dader “tevorens in rustig en kalm overleg bedacht, hoe hij het misdrijf zal plegen”, wat toch enigszins correcter klinkt.³¹⁷

232. N. Algra en H. Jansen lijken daarentegen een meer omvattende invulling te geven aan de voorbedachtheid, aangezien zij drie vereisten vooropstellen: reflectie, een zeker tijdsverloop en een enigszins kalme gemoedstoestand. Er is volgens hen namelijk sprake van voorbedachtheid indien aan de handeling enige tijd van kalm overleg en bedaard nadenken is vooraf gegaan. De dader moet daarnaast eveneens in een zodanige gemoedstoestand zijn geweest dat het mogelijk was de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad te realiseren. Een plotse aanval van drift of hartstocht sluit bovendien kalm overleg uit, waardoor er in dat geval nooit sprake kan zijn van voorbedachtheid.³¹⁸

233. C. Kelk begint in diens omschrijving van voorbedachtheid met: “in beginsel moet worden vastgesteld dat de dader de tijd en gelegenheid heeft gehad over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad na te denken”.³¹⁹ Vervolgens beschrijft hij dat de dader eveneens daadwerkelijk moet hebben nagedacht over de betekenis en gevolgen van zijn voorgenomen daad.

234. G. Van Hamel lijkt gemoedrust als determinerende factor voorop te stellen. Om de voorbedachtheid te beschrijven, gebruikt hij het opzet. Opzet veronderstelt voor hem een proces, beginnende bij een begeerte, gevolgd door beraad en een besluit. Vervolgens neemt een persoon een wilsbesluit of een voornemen tot het stellen of nalaten van de daad. Wanneer deze stappen in gemoedrust verlopen, wat volgens hem een stemming is waarin bedaard overleg mogelijk is, is er sprake van voorbedachtheid.³²⁰ Beraad behoort volgens deze auteur dus tot het opzet. Opdat er sprake is van voorbedachtheid is enkel en alleen gemoedrust bij de dader nodig tijdens het vormen van diens opzet. Ook een zeker tijdsverloop is trouwens geen afdoende bewijs van voorbedachtheid volgens deze auteur.

235. Van Hamel lijkt echter ook te beseffen dat dit nooit zwart op wit zal zijn: “De schakeringen immers van gemoedsstemming zijn zoveel, dat grensbepaling eigenlijk slechts voor uiterste gevallen mogelijk is”³²¹. Deze visie lijkt mij vrij subjectief, aangezien ze de voorbedachtheid laat afhangen van louter de gemoedstoestand van de dader, wat vrijwel nooit met zekerheid te achterhalen zal zijn.

³¹⁷ *Ibid.*, 146.

³¹⁸ ALGRA N. en JANSEN H., *Elementair strafrecht*, Tjeenk Willink, 1977, 70.

³¹⁹ KELK C. en DE JONG F., *Studieboek materieel strafrecht*, Wolters Kluwer, 2019, 258.

³²⁰ VAN HAMEL G., *Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht*, Uitgeverij Belinfante, 1907, 354.

³²¹ *Ibid.*

236. M. Scharenborg vult de voorbedachtheid dan weer simpel in, namelijk louter kalm beraad. Het verloop van een zekere tijd doet er niet toe voor hem. Ook al verstreken er tiental minuten, dan nog kan niet vaststaan dat de beslissing is genomen met kalm beraad en aldus voorbedachtheid.³²²

237. R. Ter Haar meent op zijn beurt dat er een moment moest zijn waarop de dader kon reflecteren, wat aannemelijker wordt naarmate er een langer tijdsverloop aanwezig is. Hij maakt hierbij tevens de tegenstelling met het handelen in een opwelling, waarbij de reactie te snel op de impuls komt om te kunnen nadenken.³²³

238. K. Lindenberg en H. Wolswijk uiten in hun boek *Het materiële strafrecht* hun bezorgdheid omtrent de tendens die de Hoge Raad heeft ingezet sinds 2012, en waar hierna dieper op zal worden ingegaan. Volgens hen dient de dader zich daadwerkelijk beraden hebben over diens voornemen, maar moet er volgens de Hoge Raad geen bewijs zijn hieromtrent. Zij stellen zich dan ook de vraag of gelegenheid tot beraad een weerlegbaar dan wel onweerlegbaar bewijsvermoeden vormt. Mijns inziens is dit een weerlegbaar vermoeden, gezien de contra-indicaties die de Raad kan aannemen (*infra* 82, nr. 251).³²⁴

239. Ten slotte wordt in het boek *Tekst & Commentaar Strafrecht* eveneens verdere duiding gegeven bij de tendens die de Hoge Raad heeft ingezet. Voldoende is dat de dader tijd en gelegenheid tot nadenken had, want dan is het aannemelijk dat die daar effectief van gebruik heeft gemaakt. De rechter kan echter meer gewicht toekennen aan andere elementen, de zogenaamde contra-indicaties.³²⁵ In de rechtsleer wordt dus tevens sterk gekeken naar de visie van de Hoge Raad, waardoor voorbedachtheid een meer praktische dan theoretische invulling krijgt.

b. Vergelijking met de Belgische rechtsleer

240. De basisstelling voor voorbedachtheid in Nederland lijkt dus ‘kalm en bedaard overleg’ te zijn. Hieruit kan dus de vereiste van reflectie en een rustige gemoedstoestand worden afgeleid. De Belgische basisstelling van voorbedachtheid is evenwel anders, namelijk anterioriteit en reflectie.

241. Een zeker verloop van tijd tussen het voornemen en de uitvoering lijkt op zich geen essentiële vereiste voor voorbedachtheid te zijn in Nederland. Indien er enige tijd is verstreken tussen het voornemen en de uitvoering, maar er echter geen sprake is van kalm en bedaard

³²² SCHARENBERG M., *Materieel strafrecht*, Mijnmanagementboek.nl, 2021, 138.

³²³ TER HAAR R., *Algemeen materieel strafrecht*, Wolters Kluwer, 2023, 106.

³²⁴ LINDENBERG K. en WOLSWIJK H., *Het materiële strafrecht*, Wolters Kluwer, 2021, 141.

³²⁵ C. CLEIREN, J., CRIJNS en M. VERPALEN, *Strafrecht. Tekst & Commentaar*, Wolters Kluwer, 2016, 1674.

overleg, dan zal er geen sprake zijn van voorbedachtheid. In de omgekeerde situatie kan dat wel, wanneer het voornemen onmiddellijk volgt op de uitvoering maar er wel sprake is van kalm en bedaard overleg. Een zeker tijdsverloop kan hoogstens een aanwijzing zijn dat er kalm en bedaard overleg was, maar is aldus geen voorwaarde van voorbedachtheid, waar dat in de Belgische leer wel het geval is.

242. In de Nederlandse rechtsleer wordt ook af en toe de tegenstelling gemaakt met het handelen in een opwelling, waardoor er geen sprake is van kalm en bedaard overleg. Dit komt als zodanig niet voor in de Belgische rechtsleer (doch wel in de rechtspraak).

243. De Nederlandse invulling van voorbedachtheid verschilt aldus van de Belgische. In Nederland draait het voornamelijk rond ‘kalm en bedaard overleg’, wat wijst op reflectie en een kalme gemoedstoestand. In de Belgische leer is ook een zeker tijdsverloop een essentiële voorwaarde, wil er sprake zijn van voorbedachtheid. Bovendien lijkt de Belgische tendens van de vereiste van een planmatig karakter zich niet voor te doen in Nederland.

1.3 Rechtspraak

244. Een even extensieve analyse van de Nederlandse rechtspraak, zoals gedaan voor België, zou buiten het bestek van deze masterproef vallen. Daarom beperk ik mij tot enkele arresten van de Hoge Raad, het hoogste rechtsprekende college in Nederland, en toegespitst op één specifieke tendens.³²⁶ In Nederland kan de rechtspraak omtrent voorbedachtheid verdeeld worden in twee periodes, voor en na 2012. Vanaf 2012 heeft de Hoge Raad een koerswijziging ingezet en aan de voorbedachtheid een strengere beoordeling gegeven dan voorheen.³²⁷ Het is deze tendens die hierna uiteengezet zal worden.

Het is belangrijk om hierbij in het achterhoofd te houden dat Nederland geen juryrechtspraak kent, en dus ook geen gelijkaardige rechtsinstantie zoals het Belgische hof van assisen. Het zijn beroepsrechters die zich aldus buigen over de vraag of voorbedachtheid aanwezig is of niet.

a. Invulling voor 2012

245. In de jaren voor 2012 kreeg de voorbedachtheid een steeds mildere invulling. Eerst was vereist dat de dader daadwerkelijk had nagedacht over diens voornemen en zich rekenschap kon geven over de betekenis van dat voornemen en de gevolgen ervan. Gaandeweg werd de invulling echter verzwakt tot louter ‘tijd en gelegenheid tot nadenken.’³²⁸ De dader moet aldus de tijd

³²⁶ De Nederlandse Hoge Raad heeft een gelijkaardige functie als het Belgische Hof van Cassatie.

³²⁷ DE HULLU J., *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Kluwer, 2021, 246.

³²⁸ HR 27 juni 2000, ECLI:NL:HR:2000:A.A6308, NJ 2000, 605, concl. A-G Machielse en HR 5 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB4959, NJ 2008, 97.

hebben gehad om over de betekenis en de gevolgen van zijn criminele voornemen na te denken en zich daar rekenschap van te geven. Indien er voldoende tijd was, dan gingen rechters ervan uit dat de dader eveneens de gelegenheid tot nadenken had, waardoor er kan besloten worden tot voorbedachtheid. Het hebben van tijd en gelegenheid tot reflectie is dus enigszins de basis van voorbedachte rade in de Nederlandse rechtspraak, het bewijs van daadwerkelijk nadenken is niet langer vereist. De basisstelling uit de rechtsleer, zijnde kalm en bedaard overleg, lijkt dus vrijwel geen rol te spelen in de Nederlandse rechtspraak. Het wordt soms wel in de tenlastelegging geschreven, doch veeleer als feitelijke omschrijving van de voorbedachtheid.³²⁹ De vereiste van reflectie is dus wel nog steeds aanwezig in de rechtspraak, maar de vereiste van een kalme gemoedstoestand niet.

246. Een arrest die de tendens van daadwerkelijk nadenken of rekenschap geven, richting louter tijd en gelegenheid daartoe, mooi weergeeft, is het arrest van de Hoge Raad van 27 juni 2000: “Voor de in de toelichting op het middel vervatte stelling dat van voorbedachte raad slechts sprake is als de verdachte zich rekenschap heeft gegeven van de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad, is in zijn algemeenheid geen steun te vinden in het recht. Voldoende is dat verdachte tijd had zich te beraden op het te nemen of het genomen besluit, zodat de gelegenheid heeft bestaan dat hij over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad heeft nagedacht en zich daarvan rekenschap heeft gegeven.”³³⁰

247. Het tijdsverloop moet hierbij niet lang zijn.³³¹ Het moet alleszins aanwezig zijn voorafgaand aan de feiten, zodat de dader zich nog kon bezinnen alvorens diens geweld aan te vatten. Een voorbeeld is het arrest van de Hoge Raad van 22 februari 2005: “Het slachtoffer is immers op verschillende wijzen - verwurging, steken met een scherp voorwerp, mechanisch samendrukkend geweld - en op verschillende plaatsen - hals, diverse plaatsen op de borst – verwond [...]. Uit het voorgaande blijkt dat de dader doelbewust heeft gehandeld en dat hij voorafgaande aan en gedurende het toebrengen van de verwondingen die de dood van het slachtoffer verklaren tijd had zich te beraden op het te nemen of het genomen besluit, zodat de gelegenheid heeft bestaan dat hij over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad heeft nagedacht en zich daarvan rekenschap heeft gegeven.”³³²

248. Uit het voorgaande arrest volgt ook dat zelfs *tijdens* het uitvoeren van het voornemen sprake kan zijn van tijd en gelegenheid tot nadenken indien deze handelingen zodanig waren dat zij zich uitstrekten over een bepaalde tijdsperiode. De dader had veel verschillende gewelddaden gepleegd en zou zo voldoende tijd gehad hebben om zich gedurende deze acties nog te beraden.

³²⁹ HR 6 mei 1975, ECLI:NL:HR:1975:AB3939, NJ 1975, 416, noot Van Veen.

³³⁰ HR 27 juni 2000, NJ 2000, 605.

³³¹ HR 6 mei 1975, ECLI:NL:HR:1975:AB3939, NJ 1975, 416, noot Van Veen; HR 7 december 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZD1569, NJ 2000, 263, noot De Hullu.

³³² HR 22 februari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR5714.

Waarschijnlijk dacht de verdachte niet effectief na over zijn of haar criminele voornemen(s) tijdens het stellen van deze dodelijke handelingen, maar het bood wel de *gelegenheid* daartoe, wat voldoende is om te spreken van voorbedachtheid. De verstreken tijd *tijdens* het uitvoeren van het voornemen mag dus meegenomen worden in de beoordeling van de voorbedachtheid, maar kan nooit op zichzelf staan. Het is essentieel dat de dader zich ook *voor* het plegen van de feiten kon beraden, of daar tenminste tijd en gelegenheid toe had.

249. De opeenvolging van veel handelingen kan dus wel een extra bewijs zijn van de verstreken tijd die de dader had om zich te bezinnen. In de rechtspraak is ook reeds gesteld dat zo'n situatie eveneens kan wijzen op een ogenblikkelijke gemoedsopwelling, wat veelal voorbedachtheid uitsluit.³³³ Het is dus steeds vereist om de feitelijke omstandigheden zeer goed af te wegen en te beoordelen, indien de dader een veelheid aan handelingen stelde uitgestrekt over een zekere periode in de tijd.

b. Invulling na 2012

250. Sinds 2012 heeft de Hoge Raad een enigszins strengere beoordeling gehandhaafd en gesteld dat er niet te snel mag besloten worden tot voorbedachtheid. Het arrest van 28 februari 2012 was hierbij het keerpunt³³⁴:

“Voor een bewezenverklaring van dit bestanddeel moet [...] komen vast te staan dat de verdachte zich gedurende enige tijd heeft kunnen beraden op het te nemen of het genomen besluit en hij niet heeft gehandeld in een ogenblikkelijke gemoedsopwelling, zodat hij de gelegenheid heeft gehad na te denken over de betekenis en de gevolgen van zijn voorgenomen daad en zich daarvan rekenschap te geven.”³³⁵

251. De zinsnede dat de verdachte niet mocht handelen in een ogenblikkelijke gemoedsopwelling lijkt in zekere zin een aanvulling op de oude stelling die werd gehandhaafd in de jurisprudentie voor 2012, maar voor de rest is deze beschrijving van de voorbedachtheid weinig vernieuwend. Wat de echte meerwaarde van het arrest is, komt voort uit navolgend deel:

“Bij de vraag of sprake is van voorbedachte raad gaat het bij uitstek om een weging en waardering van de omstandigheden van het concrete geval door de rechter, waarbij deze het gewicht moet bepalen van de aanwijzingen die voor of tegen het bewezen verklaren van voorbedachte raad pleiten. De vaststelling dat de verdachte voldoende tijd had om zich te beraden op het te nemen of het genomen besluit vormt weliswaar een belangrijke objectieve aanwijzing dat met voorbedachte raad is gehandeld, maar behoeft de rechter

³³³ Rb. Noord-Nederland 7 juli 2005, ECLI:NL:RBL EE:2005:AT8867.

³³⁴ LINDENBERG K. en WOLSWIJK H., *Het materiële strafrecht*, Wolters Kluwer, 2021, 140.

³³⁵ HR 28 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2342.

niet ervan te weerhouden aan contra-indicaties een zwaarder gewicht toe te kennen [...] Zo kunnen bepaalde omstandigheden (of een samenstel daarvan) de rechter uiteindelijk tot het oordeel brengen dat de verdachte in het gegeven geval niet met voorbedachte raad heeft gehandeld.”³³⁶

252. De Hoge Raad lijkt dus niet langer te aanvaarden dat het enkele feit dat er voldoende tijd was voor de verdachte om zich te beraden, voldoende is om voorbedachtheid aan te nemen. Dit vormt dan wel een sterke objectieve aanwijzing dat de dader zich kon beraden over diens crimineel besluit, maar het staat de rechter vrij om andere feitelijke elementen (de zogenaamde contra-indicaties) een hogere waarde toe te kennen. De Hoge Raad reikt zelf eveneens voorbeelden aan van mogelijke contra-indicaties: een korte tijdspanne tussen besluit en uitvoering, de gelegenheid tot beraad die zich pas voordoet tijdens de uitvoering van het besluit, of de besluitvorming én uitvoering die gebeuren in een plotse, hevige driftaanval.³³⁷

253. Deze nieuwe visie op de voorbedachtheid en het bewijs ervan, werd eveneens bevestigd in een navolgend arrest van de Hoge Raad op 19 juni 2012, waar dezelfde alinea’s letterlijk werden neergeschreven. Zodoende lijkt de tendens van een strengere beoordeling van de voorbedachtheid vanaf dan te zijn ingezet.

254. In een arrest van 15 oktober 2013 heeft de Hoge Raad eveneens nog wat achtergrond geboden bij voornoemde tendens.³³⁸ Het is essentieel dat kan bewezen worden dat de verdachte de gelegenheid had tot nadenken over de betekenis en gevolgen van zijn crimineel besluit en zich ervan rekenschap te geven. Dan kan namelijk redelijkerwijze aangenomen worden dat de verdachte effectief deze gelegenheid heeft aangegrepen om na te denken over diens criminele voornemen en de betekenis en gevolgen ervan.³³⁹ Voorbedachtheid lijkt dus neer te komen op daadwerkelijke reflectie. Het is hierbij echter niet vereist aan te tonen dat de verdachte effectief de gelegenheid heeft gebruikt tot nadenken, aangezien dat een subjectieve kwestie is die moeilijk kan bewezen worden. De Hoge Raad geeft eveneens nog verdere duiding bij de zogenaamde contra-indicaties die reeds werden vermeld in het arrest van 28 februari 2012:

“Dat de verdachte daadwerkelijk heeft nagedacht en zich rekenschap heeft gegeven leent zich immers moeilijk voor strafrechtelijk bewijs, zeker in het geval dat de verklaringen van de verdachte en/of eventuele getuigen geen inzicht geven in hetgeen voor en ten tijde van het begaan van het feit in de verdachte is omgegaan. Of in een dergelijk geval voorbedachte raad bewezen kan worden, hangt dan sterk af van de hierboven bedoelde gelegenheid en van de overige feitelijke omstandigheden van het geval zoals de aard van het feit, de

³³⁶ HR 28 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2342.

³³⁷ *Ibid.* en DE HULLU J., *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Kluwer, 2021, 248.

³³⁸ LINDENBERG K. en WOLSWIJK H., *Het materiële strafrecht*, Wolters Kluwer, 2021, 140.

³³⁹ HR 15 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:963.

omstandigheden waaronder het is begaan alsmede de gedragingen van de verdachte voor en tijdens het begaan van het feit.”³⁴⁰

255. Ten slotte verduidelijkt de Hoge Raad in datzelfde arrest eveneens dat het louter vaststellen dat de verdachte niet handelde in een ogenblikkelijke gemoedsopwelling, niet voldoende is om daaruit de voorbedachtheid te besluiten.³⁴¹

256. Als besluit is het dus mogelijk om te stellen dat de huidige Nederlandse rechtspraak de voorbedachtheid sterk pragmatisch benadert. Er resteert weinig van de theorie uit de rechtsleer. Van ‘kalm beraad en rustig overleg’ is vrijwel geen sprake in de arresten van de Hoge Raad, zij het hoogstens om aan de voorbedachtheid een korte omschrijving te geven. De jurisprudentie veronderstelt voor voorbedachtheid daadwerkelijk beraad. De aanwezigheid van een zeker tijdsverloop kan hiervoor een aanwijzing zijn, maar is niet essentieel. De rechter kan namelijk gebruik maken van de feitelijke omstandigheden in de zaak om toch geen voorbedachtheid aan te nemen (de zogenaamde contra-indicaties). In Nederland krijgt de voorbedachtheid aldus een heel feitelijke invulling, die naar mijn inzien te subjectief is en weinig rechtszekerheid biedt aan de rechtsonderhorigen.

c. Vergelijking met de Belgische rechtspraak

257. De voorbedachtheid krijgt in Nederland dus een pragmatischere invulling dan in België. De Nederlandse Hoge Raad vereist voor voorbedachtheid dat de beschuldigde daadwerkelijk nadacht over diens voornemen. Het verloop van een zekere tijd vormt een aanwijzing, maar de rechter kan zogenaamde contra-indicaties meenemen in de beoordeling om toch geen voorbedachtheid aan te nemen. Dit is een methodiek van beoordelen die niet voorkomt in de Belgische rechtspraak en die in mijn ogen tevens kan leiden tot een invulling van voorbedachtheid op willekeurige wijze, wat zorgt voor rechtsonzekerheid. Dit in tegenstelling tot België, waar er toch duidelijkere kapstokken bestaan omtrent de voorwaarden van voorbedachtheid.

258. In België vervult de voorwaarde van een zeker verloop van tijd echter wel een belangrijke rol in de rechtspraak. Indien het voornemen onmiddellijk wordt uitgevoerd, zal er veelal niet tot voorbedachtheid worden besloten. Ook de vereiste van een definitief besluit wordt niet vermeld in de Nederlandse rechtspraak, net zoals de vereiste van een plan. Dit laatste heeft recent ingang gevonden in de Belgische rechtspraak en wordt soms zelfs gelijkgesteld aan voorbedachtheid. In Nederland lijkt de aanwezigheid of het bewijs van een plan niet aanwezig te zijn. Ook de

³⁴⁰ *Ibid.*

³⁴¹ *Ibid.*

aanwezigheid van een stabiele gemoedstoestand is een voorwaarde die rechters in Nederland niet lijken te vereisen.

2. VERENIGDE STATEN

259. In de Verenigde Staten geldt het common law-rechtssysteem, wat naast het civil law-systeem of continentaal recht staat.³⁴² De common law is een systeem dat ontstond in Engeland vanaf het midden van de twaalfde eeuw. Daarvoor gold vooral lokaal gewoonterecht en uitspraken van lokale rechtbanken. Indien burgers niet tevreden waren, konden zij terecht bij de koning, die regelmatig met zijn gevolg Engeland rondtrok. De koning kon vervolgens een bevel uitschrijven aan de lokale rechtbank om het juridisch geschil al dan niet anders op te lossen. Voor dezelfde soort geschillen werden zeer vaak dezelfde oplossingen vooropgesteld, waardoor uiteindelijk langzaam een eenmaking van het recht ontstond, dat zich eveneens uitspreidde naar de kolonies van Engeland en aldus ook in de Verenigde Staten werking vond.

260. In common law-rechtssystemen hebben precedentes een grote waarde. Lagere rechters moeten de *ratio decidendi* (de regel die in een uitspraak vervat zit) van een uitspraak door een hogere rechter toepassen in gelijkaardige zaken. Zo spelen uitspraken van rechters dus een belangrijkere rol in common law-staten dan in landen zoals België, die de traditie van de civil law aanhangen en waar het vooral wetten zijn die de regels bepalen.

261. In Engeland wordt moord vaak omschreven als “*the unlawful killing of another human being with malice aforethought*.”³⁴³ Dit kan echter niet gelijk worden gesteld aan voorbedachtheid, waardoor er in de common law initieel geen sprake was van dit begrip.³⁴⁴ Hier kwam echter verandering in nadat het common law-rechtssysteem ook toepassing vond in de Verenigde Staten. Het wetgevend orgaan van de staat Pennsylvania (de ‘General Assembly’) was de eerste in de Verenigde Staten om het misdrijf moord te verdelen in verschillende gradaties van moord (‘*degrees of murder*’), waarbij *first degree murder* (onder andere) voorbedachtheid vereist.³⁴⁵

262. Het strafrecht in de Verenigde staten is grotendeels per staat geregeld. Omdat een uitgebreid onderzoek naar de invulling van voorbedachtheid buiten het bestek van deze masterproef zou vallen, is besloten om de focus te leggen op twee grote benaderingen van voorbedachtheid. Dit hoofdstuk begint met een kort overzicht van hoe *first degree murder* wordt

³⁴² De Belgische traditie valt onder het civil law-systeem.

³⁴³ TURNER C., *Russell on crime*, Stevens & Sons limited, 1958, 527.

³⁴⁴ DOBSON P., *Criminal Law in a nutshell*, Sweet & Maxwell, 2005, 92.

³⁴⁵ MANNHEIMER M., ‘Not the Crime but the Cover-Up: a Deterrence-based Rationale for the Premeditation-Deliberation Formula’, *Indian Law Journal*, 2011/3, (879) 879, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/indiana86&id=897&men_tab=srchresults.

beschreven in een aantal *statutes* (wetten). Vervolgens wordt aandacht besteed aan de twee meest voorkomende benaderingen van *premeditation* in de rechtspraak. Dit hoofdstuk sluit ten slotte af met een vergelijking met de Belgische rechtsleer en rechtspraak.

1.1 Wettelijke voorschriften

263. Al reeds in 1682 was er sprake van *premeditation*, oftewel voorbedachtheid, in de wetgeving van Pennsylvania. William Penn, stichter van de Engelse kolonie 'Provincie Pennsylvania', nam in 1682 en 1683 wetten aan die een aantal misdrijven omvatten, waaronder de volgende bepaling: *"That if any person within this Province, or territories thereof, Shall wilfully or premeditately kill another person,... such person Shall, according to the law of God Suffer Death."*³⁴⁶ 'Malice aforethought', de gebruikelijke definitie uit de common law, maakte dus plaats voor 'wilfully or premeditately'.

264. Waar in de common law nooit eerder een onderscheid was gemaakt tussen verschillende vormen van levensdelicten ('*homicides*'), was Pennsylvania de eerste staat om een onderscheid te maken tussen *first* en *second degree murder* in de '1794 Statute'.³⁴⁷ Deze bevatte de bepaling: *"All murder, which shall be perpetrated by means of poison, or by lying in wait, or by any other kind of willful, premeditated, and deliberate killing, or which shall be committed in the perpetration, or attempt to perpetrate any arson, rape, robbery, or burglary shall be deemed murder in the first degree; and all other kinds of murder shall be deemed murder in the second degree."* Moord van de eerste gradatie is dus niet louter een levensdelict gepleegd met voorbedachtheid, maar omvat veel verschillende situaties. Van het grootste belang zijn echter wel de termen '*premeditated*' en '*deliberate*', die volgens de rechtsleer het belangrijkste onderscheidende kenmerk zijn tussen *first* en *second degree murder*.³⁴⁸

265. In de navolgende jaren hebben veel staten eveneens een tweedelig onderscheid gemaakt tussen *murder*, gebaseerd op de aan- of afwezigheid van '*premeditation*' en '*deliberation*', termen die kunnen vertaald worden als voorbedachtheid en beraadslaging of

³⁴⁶ KEEDY E., 'History of Pennsylvania statute creating degrees of murder', *University of Pennsylvania Law Review*, 1949/97, (759) 760, https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8778&context=penn_law_review.

³⁴⁷ MANNHEIMER M., 'Not the Crime but the Cover-Up: a Deterrence-based Rationale for the Premeditation-Deliberation Formula', *Indian Law Journal*, 2011/3, (879) 880, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/indana86&id=897&men_tab=srchresults.

³⁴⁸ PAULEY M., 'Murder by premeditation', *American Criminal Law Review*, 1999/36, (145) 146, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/amcrimlr36&id=180&men_tab=srchresults.

weloverwogenheid. Tegen het begin van de twintigste eeuw had de meerderheid van de Amerikaanse staten voorbedachtheid op een manier in hun wetgeving geïncorporeerd.³⁴⁹

266. Zo stelt artikel 189 van de California Penal Code bijvoorbeeld: *“All murder that is perpetrated by means of a destructive device or explosive, a weapon of mass destruction, knowing use of ammunition designed primarily to penetrate metal or armor, poison, lying in wait, torture, or by any other kind of willful, deliberate, and premeditated killing, or that is committed in the perpetration of, or attempt to perpetrate, arson, rape, carjacking, robbery, burglary, mayhem, kidnapping, train wrecking, or any act punishable under Section 206, 286, 287, 288, or 289, or former Section 288a, or murder that is perpetrated by means of discharging a firearm from a motor vehicle, intentionally at another person outside of the vehicle with the intent to inflict death, is murder of the first degree. All other kinds of murders are of the second degree.”*³⁵⁰ Hoewel dit artikel deels de bepaling uit de 1794 Act van Pennsylvania heeft overgenomen, zijn er echter nog situaties bijgekomen die onder *murder of the first degree* vallen. Voorbedachtheid is slechts één van de mogelijkheden.

267. Ook de Staat Arizona vermeldt voorbedachtheid als een van de mogelijke situaties bij *first degree murder*: *“A person commits first degree murder if: Intending or knowing that the person's conduct will cause death, the person causes the death of another person, including an unborn child, with premeditation or, as a result of causing the death of another person with premeditation, causes the death of an unborn child. [...]”*³⁵¹ Het wetgevend orgaan van deze staat heeft eveneens een definitie aangenomen van voorbedachtheid, wat vereist dat de verdachte handelt met de intentie een ander persoon te doden, die enige tijd voorafgaat aan het doden om erover na te denken. Hierbij is bewijs van daadwerkelijk beraad niet vereist, maar er is geen sprake van voorbedachtheid indien de daad het onmiddellijke gevolg is van *‘a sudden quarrel or heat of passion’*.³⁵² Deze definitie lijkt enigszins op hoe de voorbedachtheid in België wordt ingevuld. Er moet namelijk sprake zijn van reflectie of beraad, een tijdsverloop tussen dit beraad en de uitvoering van het voornemen, en er moet in zekere zin ook een stabiele gemoedstoestand aanwezig zijn.

268. Ten slotte is het nog relevant om ook de Model Penal Code te vermelden. De Verenigde Staten tellen bijna evenveel strafwetboeken als Staten. Om hieraan tegemoet te komen werd in 1962 de Model Penal Code afgekondigd door het American Law Institute, met als doel voor meer

³⁴⁹ MANNHEIMER M., ‘Not the Crime but the Cover-Up: a Deterrence-based Rationale for the Premeditation-Deliberation Formula’, *Indian Law Journal*, 2011/3, (879) 880, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/indana86&id=897&men_tab=srchresults.

³⁵⁰ § 189 California Penal Code.

³⁵¹ § 13-1105 Ariz. Rev. Stat.

³⁵² §13-1101 Ariz. Rev. Stat.

coherentie en eenmaking te zorgen binnen het strafrecht over de verschillende Staten heen.³⁵³ Artikel 210.2 behandelt *murder*: “a) *It is committed purposely or knowingly; or b) it is committed recklessly under circumstances manifesting extreme indifference to the value of human life [...]*”³⁵⁴ Mijns inziens is het opmerkelijk dat, hoewel voorbedachtheid toch aanwezig is in de wetten van verschillende Staten, deze term hier helemaal niet wordt vermeld. Ook het onderscheid tussen *first* en *second degree murder* wordt verlaten.³⁵⁵

1.2 Twee benaderingen

269. Voor de invulling van voorbedachtheid zijn er twee belangrijke benaderingen inzake de betekenis van voorbedachtheid, die elk uit een arrest voortkomen: de *Carroll Approach* en de *Anderson Approach*.³⁵⁶

a. *Commonwealth v. Carroll*

270. De feiten in *Commonwealth v. Carroll* gaan als volgt: Carroll had ruzie met zijn vrouw, die met haar rug in bed naar hem lag. Vijf minuten na haar laatste opmerking nam hij een pistool dat aan het bed lag (opdat de vrouw zich veilig zou voelen wanneer Carroll op zijn werk was) en

³⁵³ ROBINSON P. en DUBBER M., ‘The American Model Penal Code: a brief overview’, *New Criminal Law Review*, 2007/10, (319) 319, [³⁵⁴ §210.2 Model Penal Code.](https://watermark.silverchair.com/nclr_2007_10_3_319.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kkhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc485ysgAAA0swggNHBgkqhkiG9w0BBwagggM4MIIDNAIBADCCAY0GCSqSgSib3DQEHA TAeBglghkgBZQMEAS4wEQQMmc-csk_Q16PLDrrQMAgEQgIlC_vaFyqPhi6ScKKvw5gEAVI28lQklxVVX-jMjOIiW6kS9VgxP8vqkzZuhOEHGtiW_G-w1mp1ziiWjH99PKU9iB5zEFQoW7uE_H8x8kqUK_Plbn8rRIkMz6vDKJLvU_auzUdPY0hjH_netWxYMx29ofH_uRTjORQyx1UIO8mfnETZnOCLct_USI4l_wjXGGUhd3Fbs9maF64uwi9XtqOAT79a4D26_cq_juM7ZSKyx03L0k3zFs6uNsW6Ne2-NdUh8palcmS9qleyLj_hGMnheOHLwfDp3N1goNvAwLDxIKyz9MuV_BhjlEp0ISLH14GmdEO9e4D-LoAZEelOVSQopRv4IBZ8xNvUrPssWYqbCiBIZAWuAf840d_qZ4got9GcRWy0s23bUBHVwDP9fNeyv6yJDSRcXMCzwVFhOC3jvP7_k1NkK90kTH_4DQeSYxZ1JzLe0c5cRdzFd7GF0j0L1_Erryac77x785NE0-xtzb-VphcGM8q1ccglUjNJVkrmlpYpz_EiKvuZvhzwJYvcGAQ81SMLOYe9TNPTMxWFh0KvzNWDDRPSXIPQUXaCh7mutFsVB4Zxy72YAohl8_IDd79h8UICUp3VQpIDTgZFWktVUu6tChbjlYjrtciX_moRs8WwcyLo6JTolRVOM48hMkrHOFpysOWJFSkZfnpb4yxu_ogck8w5J5LbA7rhJBLIXd1-dqkQT9UF8dB31tEDMYTI2-ULy7Rf5rwtShueJHF1ldMpgH1gl4DACBtdWaepybIB9tf2gXCIQKNvXvU2CWgL99xbNwPhUZPx8eSTCY2TyauRsW7v0gYGPZIH0Mw68V9D4TG0nJ4kCsYNcFlrxYD_1vhguRt6lxUFFW9S2YRenPmwVD2kayuxKMPZNPPh20p0C2tSODxvXSszn-tiPVWBVa5LX-eHhS9_C-TTZBwyOuBCiZjroWpe32afnrLV6rvLhqg63iUOPL3jE_KiYq0xFlrFaKF906bzFk8go_cmzj-FSeCKLOKXtgQTYnk.</p>
</div>
<div data-bbox=)

³⁵⁵ ZIMRING, F. en HAWKINS G., ‘Murder, the Model Code, and the multiple agendas of reform’, *Rutgers Law Journal*, 1988, (773) 775, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/rutlj19&id=785&men_tab=srchresults.

³⁵⁶ PAULEY, M., ‘Murder by Premeditation’, *American Criminal Law Review*, 1999/2, (145) 145, https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcrimlr36&div=13&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.

schoot haar tweemaal door het hoofd. Vervolgens wikkelde hij haar lichaam in lakens en dumpte hij het naast een vuilniscontainer. Hij bracht ook de kinderen naar zijn ouders en kuiste het huis.³⁵⁷ Hij werd beschuldigd van *first degree murder*, en dus ook van voorbedachtheid. De verdediging wierp op: “*There was simply not enough time for him to have premeditated this crime.*” Zijn argument bouwt verder op een zinsnede uit een ander precedent, “*no time is too short for a wicked man to frame in his mind the scheme of murder*”, en hij stelt verder dan ook dat voor een man van goede komaf en reputatie een lange tijdsperiode nodig is om een misdrijf te overdenken en te beramen.³⁵⁸ Carroll meende dus dat er onvoldoende tijd was om aan te nemen dat er sprake was van voorbedachtheid.

271. De zin die Carroll gebruikt om zijn argument te ondersteunen, heeft de jury niet overtuigd. Ten eerste werd in dat precedent gesteld dat er wel degelijk enige tijd vereist is opdat vaststaat dat het besluit niet in een opwelling genomen is. Ten tweede verwijst de jury naar een ander precedent, namelijk *Commonwealth v. Earnest*: “*Whether the intention to kill and the killing, that is the premeditation and the fatal act, were within a brief space of time or a long space of time is immaterial if the killing was in fact intentional, willful, deliberate, and premeditated.*”

272. Er zijn twee mogelijkheden om *Commonwealth v. Carroll* te interpreteren. De eerste mogelijkheid is dat de jury voorbedachtheid gelijkstelt aan de intentie of het opzet om iemand te doden. De tweede benadering is dat voorbedachtheid niet hetzelfde is als een loutere intentie om te doden. Voorbedachtheid vereist dan meer, namelijk een aspect van rustig en kalm beraad.³⁵⁹ Er is aldus sprake van voorbedachtheid vanaf de dader diens voornemen op een rustige manier kon overdenken, ook al duurde dit overdenken slechts enkele seconden.³⁶⁰ Wanneer iemand daarentegen onder invloed van verdovende middelen of zware emoties een voornemen om te doden vormt, zal dit geen voorbedachtheid uitmaken aangezien het element van kalm beraad ontbreekt.³⁶¹ De duur van het tijdsverloop is dus irrelevant en lijkt als dusdanig geen vereiste te zijn voor voorbedachtheid.

b. People v. Anderson

273. Anderson werd eveneens beschuldigd van *first degree murder*. Hij had een jong meisje, met wiens moeder hij sinds enkele maanden samenwoonde, gedood. Tijdens de autopsie werden zestig messteken aangetroffen, waarvan enkele zelfs *post mortem* toegebracht. Anderson was

³⁵⁷ Supreme Court of Pennsylvania 12 november 1963, *Commonwealth v. Carroll*.

³⁵⁸ De zinsnede is afkomstig uit *Commonwealth v. Drum*.

³⁵⁹ PAULEY, M., ‘Murder by Premeditation’, *American Criminal Law Review*, 1999/2, (145) 151, https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcrimlr36&div=13&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.

³⁶⁰ *Ibid.*

³⁶¹ *Ibid.*

wellicht geïntoxiceerd tijdens het plegen van de feiten, en had erna geprobeerd om het huis op te kuisen en het lichaam te verbergen.³⁶²

274. In het Anderson-arrest werd kritiek geformuleerd op de Carroll-benadering, meer specifiek op de eerste interpretatiemogelijkheid: *“We have repeatedly pointed out that the legislative classification of murder into two degrees would be meaningless if ‘deliberation’ and ‘premeditation’ were construed as requiring no more reflection than may be involved in the mere formation of a specific intent to kill.”*

275. In het Anderson-arrest worden vervolgens 3 categorieën van bewijs uiteengezet om voorbedachtheid en beraad (*‘deliberation’*) te bewijzen.

De eerste categorie van bewijs is wat de beschuldigde deed voorafgaand aan het plegen van de dodelijke handelingen, zodat eventueel kan worden duidelijk gemaakt of de beschuldigde bezig was met activiteiten die gericht waren op of het plannen van de levensbeneming.

Het tweede type bewijs dat kan onderscheiden worden is informatie over de relatie en/of eerdere gedragingen ten opzichte van het slachtoffer, waaruit de jury redelijkerwijze een motief voor het doden zou kunnen afleiden, in samenhang met bewijzen van de eerste en derde categorie. Dergelijke samenhang zou kunnen aantonen dat het doden een gevolg was van een vooraf overdacht voornemen en zorgvuldig nadenken en afwegen, en niet louter door een ondoordachte impuls die in een opwelling werd uitgevoerd.

De derde en laatste categorie van bewijs die de jury onderscheidt zijn feiten over de aard van het doden. Zo kan het slachtoffer bijvoorbeeld op zodanige manier om het leven zijn gebracht, dat de criminele feiten een voorbedacht plan veronderstellen.³⁶³

276. Het is niet vereist dat de drie types bewijs voorhanden zijn. Het is voldoende dat er ofwel sterk bewijs van type 1 is, ofwel van type 2 in samenhang met 1 of 3.³⁶⁴ Zo lijkt er dus een groot gewicht te worden gehangen aan de handelingen die de beschuldigde voor het uitvoeren van diens criminele voornemen deed. Mijn persoonlijke interpretatie hiervan is dat, indien uit het bewijs van de handelingen voor de feiten blijkt dat er sprake was van een zekere planmatigheid (*‘planning activity’*), dit voldoende kan zijn opdat er adequaat bewijs van voorbedachtheid voorligt om er als zodanig toe te besluiten.

277. Aangezien bewijs van type 2 steeds in combinatie met type 1 en 3 moet voorkomen, lijkt de relatie met en de gedragingen tegenover het slachtoffer (en een motief) een enigszins minder belangrijke rol te spelen. Deze kunnen enkel tot bewijs van voorbedachtheid strekken in

³⁶² California Supreme Court 23 december 1968, *People v. Anderson*.

³⁶³ PAULEY, M., ‘Murder by Premeditation’, *American Criminal Law Review*, 1999/2, (145) 157, https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcrimlr36&div=13&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.

³⁶⁴ *Ibid.*

aanwezigheid van bewijs wat de beschuldigde voor de feiten deed, of van bewijs over de wijze van de levensberoving.

278. Type 3 lijkt aldus het minst sterke bewijs te leveren volgens de *Supreme Court* van Californië. De uitvoering van het crimineel voornemen kan voorbedachtheid enkel aannemelijk maken indien een ander type bewijs eveneens voorligt. Op zichzelf kan het, naar mijn interpretatie, geen afdoende bewijs leveren voor de voorbedachtheid, waardoor de uitvoeringswijze van het crimineel voornemen geen essentieel element is van de voorbedachtheid.

279. Om de theorie die in *People v. Anderson* is uiteengezet, te verduidelijken, wordt het arrest *People v. Hillery* gebruikt.³⁶⁵ Hillery betrad het huis van het slachtoffer 's nachts, bond een handdoek rond haar hoofd zodat zij niet kon roepen en bond haar handen vast aan haar rug. Vervolgens bracht hij het slachtoffer naar een afgelegen plek, waar het slachtoffer werd omgebracht door steken met een schaar. Volgens de jury was er in deze zaak sprake van een sterke planmatigheid (type 1), en de wijze van het doden (type 3) vormt een bevestiging van het bewijs van voorbedachtheid.³⁶⁶

280. De Anderson-benadering vindt navolging in heel wat andere zaken. Verschillende uitspraken wijzen erop dat er steeds werd gezocht naar bewijs van een motief, plan, wijze van doden, met daarbij ook voldoende tijd om effectief overdenken en afwegen toe te laten.³⁶⁷

3. VERGELIJKING MET BELGIË

281. Een vergelijking tussen twee landen die elk een andere rechtstraditie aanhangen is niet eenvoudig. Waar in de Verenigde Staten precedentwerking geldt, is dat niet zo in België. In de Verenigde Staten spelen jury's een grote rol, terwijl dat in België alleen als dusdanig bestaat in het hof van assisen, voor de zwaarste misdrijven. Er valt desalniettemin veel te vergelijken tussen de twee landen, zo ook de voorbedachtheid.

282. In België kan voorbedachtheid gezien worden als een voornemen, bedachtzaam en zorgvuldig overdacht, gevormd voor het uitvoeren ervan. Er dient sprake te zijn van een zeker tijdsverloop opdat het aannemelijk is dat er daadwerkelijk is nagedacht over het voornemen. De beschuldigde dient eveneens in een voldoende stabiele gemoedstoestand te hebben gehandeld.

³⁶⁵ Supreme Court of California May 3 1965, *People v. Hillery*.

³⁶⁶ *Ibid.* en PAULEY, M., 'Murder by Premeditation', *American Criminal Law Review*, 1999/2, (145) 158, https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcrimlr36&div=13&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.

³⁶⁷ PAULEY, M., 'Murder by Premeditation', *American Criminal Law Review*, 1999/2, (145) 158, https://heinonline.org/HOL/Page?handle=hein.journals/amcrimlr36&div=13&g_sent=1&casa_token=&collection=journals.

De laatste jaren heeft zich echter een tendens voorgedaan waarbij de voorbedachtheid steeds meer een zeker plan veronderstelde en soms zelfs werd gelijkgesteld aan planmatigheid.

283. In de Verenigde Staten zijn er twee grote benaderingen omtrent de invulling van voorbedachtheid: de Carroll en de Anderson approach. Ten eerste zijn er twee mogelijkheden om de Carroll approach te interpreteren. Zo is voorbedachtheid ofwel hetzelfde als de intentie om te doden, ofwel vereist het meer, namelijk kalm en rustig beraad. Hierbij is de verstreken tijd tussen het vormen van het voornemen en de uitvoering irrelevant. De eerste benadering van de Carroll approach komt helemaal niet overeen met wat in België onder voorbedachtheid wordt gezien. Het is veel meer dan louter de intentie of het opzet om iemand te doden. De tweede benadering lijkt drie vereisten te omvatten, die ook in de Belgische leer voorkomen: reflectie, anterioriteit en een rustige gemoedstoestand. Een zeker tijdsverloop is hier echter niet vereist, net zoals een definitief besluit of planmatig karakter van het voornemen.

284. De *Anderson approach* geeft vooral handvaten voor het bewijs van voorbedachtheid, maar daaruit kan eveneens impliciet worden afgeleid wat de vereisten voor voorbedachtheid zijn. Het bewijs van type 1 is het belangrijkste, zijnde de handelingen die de beschuldigde stelde voor het uitvoeren van het misdrijf. Hier kan een zekere planmatigheid en overdenking uit worden begrepen. Bewijs van de relatie met en de gedragingen tegenover het slachtoffer (en een motief), kan voorbedachtheid enkel aannemelijk maken indien er eveneens bewijzen zijn van bepaalde handelingen voorafgaand aan de feiten, of bewijs van de wijze waarop het slachtoffer werd gedood. De wijze waarop het slachtoffer werd gedood kan op zichzelf ook geen bewijs leveren van voorbedachtheid. Zo zou voorbedachtheid volgens de Anderson-benadering kunnen worden gezien als een voornemen dat wordt gevormd voor de uitvoering van het misdrijf en waar sprake is van een zekere overdenking en planmatigheid. De band met het slachtoffer, het motief en de wijze van het uitvoeren van het voornemen zijn geen essentiële elementen, maar kunnen in samenhang met elkaar wel voorbedachtheid aannemelijk maken. Uit de Anderson-benadering volgt eveneens de vereiste van een tijdsverloop, aangezien handelingen voorafgaand aan de criminele feiten in zekere zin een bepaald tijdsverloop vereisen. De vereiste van een specifieke (kalme of stabiele) gemoedstoestand kan echter niet uit *People v. Anderson* geïnterpreteerd worden.

285. De tweede interpretatiemogelijkheid van de *Carroll approach* en de *Anderson approach* vertonen dus beiden, doch elk op hun eigen manier, gelijkenissen met de voorbedachtheid zoals die in België wordt ingevuld. Bij de Carroll-benadering kan voorbedachtheid worden ingevuld als kalm en rustig beraad, waarin de vereisten van anterioriteit, reflectie en een rustige gemoedstoestand kunnen gezien worden. Wat niet vereist is, is een zeker tijdsverloop. De Anderson-benadering vereist wel een zeker tijdsverloop, naast overdachtheid en planmatigheid. Aangezien *People v. Anderson* belang hecht aan het planmatig karakter van het voornemen, kan deze benadering gezien worden als het meest in overeenstemming met de realiteit in België,

waar de planmatigheid vaak vermeldt wordt in motiveringen van voorbedachtheid en er soms zelfs mee vereenzelvigd wordt.

HET NIEUWE STRAFWETBOEK: OPNIEUW EEN DEFINITIE

286. Waar de vorige Commissie tot hervorming van het strafrecht had besloten om geen definitie over voorbedachtheid aan te nemen, is dat andersom bij het Strafwetboek dat nu klaar ligt om in werking te treden op 8 april 2026. Artikel 79, 21° definieert het begrip als de “situatie waarbij de dader, in een voldoende stabiele gemoedstoestand en op een overwogen en geplande wijze, besluit tot het plegen van een misdrijf en er een voldoende tijdsverloop is tussen het besluit en de uitvoering ervan opdat de dader op zijn besluit zou kunnen terugkomen”.

287. In de memorie van toelichting wordt duidelijk gemaakt dat de voorbedachtheid een belangrijk begrip is. Onder de bouwsteen van een ‘accuraat’ nieuw strafwetboek, drong een definitie zich aldus op.³⁶⁸ De definitie zou opgesteld zijn, rekening houdende met de bestaande rechtsleer en rechtspraak.

288. De memorie van toelichting bevat tevens een uitgebreide uitleg van deze nieuwe definitie van voorbedachtheid. De verantwoording voor voorbedachtheid als strafverzwarend element betreft het ‘volharden in de boosheid’. Doordat de dader voldoende tijd had om op het gevormde criminele voornemen terug te keren, maar hij dat niet deed en aldus bleef volharden in diens besluit, getuigt deze van een zekere gevaarlijkheid voor de samenleving.³⁶⁹ Hierna zullen de verschillende voorwaarden, zoals toegelicht in de memorie van toelichting, besproken worden.

289. De dader moet een besluit nemen tot het plegen van een misdrijf, wat in het kader van dit onderzoek dus doodslag is. Dit besluit lijkt de kapstok te zijn waar alle andere vereisten aan vast hangen. Het moet ten eerste op een overwogen en geplande wijze genomen zijn. Onder ‘overwogen’ dient te worden verstaan dat de dader de ernst en de gevolgen van diens voornemen heeft ingezien, maar toch besloot om het misdrijf te plegen.³⁷⁰ Hoewel niet letterlijk vermeld, kan hieruit impliciet de vereiste van een definitief besluit worden afgeleid.

290. De planmatigheid van het besluit vond ingang via de rechtspraak en rechtsleer en is nu effectief door de wetgever bevestigd als een van de voorwaarden van voorbedachtheid. Het is vereist dat de dader een aantal uitvoeringselementen van het misdrijf heeft bepaald, waardoor diens voornemen voldoende concreet werd, zonder dat alles effectief vastgelegd en gepland moet zijn. Er moet aldus geen duidelijkheid zijn over alle elementen van het misdrijf (waaronder het slachtoffer, de wijze van het plegen van het misdrijf, de plaats en het tijdstip,...).

³⁶⁸ Memorie van toelichting bij het nieuwe Strafwetboek, 313.

³⁶⁹ *Ibid.*

³⁷⁰ *Ibid.*, 314.

291. De memorie van toelichting stelt verder dat uit het besluit dat op een overwogen en geplande wijze is genomen, een stabiele gemoedstoestand kan worden afgeleid. Opdat er voorbedachtheid aanwezig zou zijn, mag de dader dus niet verblind zijn door emoties of passies. Deze mag evenwel, in een emotionele toestand, het besluit gevormd hebben om een ander persoon te doden, maar moet vervolgens bedaren en nog steeds bij het genomen besluit blijven. Volledige kalmte is hierbij eveneens niet vereist.³⁷¹

292. Daarnaast moet er ook sprake zijn van een zeker tijdsverloop tussen besluit en uitvoering. Hoewel de memorie het beschrijft als de ‘tweede basisvereiste’ (naast het voorgenomen besluit), lijkt het eerder een vereiste te zijn die in het teken staat van de andere voorwaarden. Dit tijdsverloop moet namelijk aanwezig zijn opdat het aannemelijk is dat de dader de mogelijkheid had om het voornemen te overdenken en te overwegen, en voldoende tijd had om af te zien van het moorddadige besluit. De dader moet de mogelijkheid hebben gehad om alle argumenten af te wegen, om vervolgens te kunnen terugkomen op het criminele besluit. Dit laat de dader bovendien ook toe om de draagwijdte en de illegaliteit van het voornemen te beseffen en te overdenken. De duur van dit tijdsverloop is ten slotte een feitenkwestie. Er dient geval per geval te worden nagegaan of de dader in kwestie de mogelijkheid had om het voornemen te overdenken en af te wegen. Zo kan in een bepaalde situatie een kort tijdsverloop volstaan, waar een andere situatie een eerder langere tijd vereist.

293. De memorie van toelichting vermeldt nog: “Zoals bij het vormen van het besluit, is ook voor het kunnen heroverwegen van zijn besluit vereist dat de dader hiervoor in een voldoende stabiele gemoedstoestand verkeert.”³⁷² Mijns inziens kan deze zinsnede *in extremis* worden geïnterpreteerd als dat de dader, gedurende de verlopen tijd tussen besluit en uitvoering, steeds een stabiele gemoedstoestand moest hebben. Dit zou in de praktijk kunnen zorgen voor bewijsmoeilijkheden.

294. Bovendien is de ‘nieuwe’ vereiste van planmatigheid een tweesnijdend zwaard. Enerzijds wordt het toepassingsgebied van voorbedachtheid verstrengd door te eisen dat de dader de strafbare gedraging enigszins gepland moet hebben, wat tot op vandaag nog geen vaste voorwaarde is. Anderzijds lijkt de wetgever deze verstrenging te beseffen, door vervolgens in de memorie van toelichting te stellen dat de eisen hiervoor niet verregaand zijn.³⁷³

295. Aan de ene kant is het goed om voorbedachtheid strenger in te vullen. Waar doodslag een straf van niveau 7 kan opleveren (gevangenisstraf van twintig tot hoogstens dertig jaar of behandeling onder vrijheidsberoving van zestien tot achttien jaar), is dat bij moord strafniveau 8, zijnde een levenslange gevangenisstraf of een behandeling onder vrijheidsberoving van meer

³⁷¹ *Ibid.*, 315..

³⁷² *Ibid.*, 316.

³⁷³ *Ibid.*, 314.

dan achttien tot ten hoogste twintig jaar. De dader die een doodslag met voorbedachtheid pleegt, riskeert dus de zwaarste straffen, waardoor het goed is om slechts uitzonderlijke situaties als moord te kwalificeren. Bovendien is het denkbaar dat de verstrenging is ingegeven vanuit de visie dat procedures voor het hof van assisen duur en tijdrovend zijn. Door de voorbedachtheid strenger in te vullen, zullen minder zaken naar het hof van assisen (kunnen) verwezen worden, opdat deze procedure uiteindelijk veel minder toegepast zal worden.

296. De keerzijde van deze medaille ligt mijns inziens echter bij het bewijs en de motivering door de jury. Rechtspractizijnen, zoals bijvoorbeeld de procureur-generaal van het hof van beroep, zullen vanaf de inwerkingtreding van het nieuwe Strafwetboek namelijk moeten kunnen bewijzen dat er sprake is van een zekere ‘planning’ tot het plegen van een misdrijf, opdat er sprake is van voorbedachtheid.³⁷⁴ In de rechtspraak onder het huidige Strafwetboek lijkt het planmatig karakter enkel een ingang te vinden in de zaken waarbij er materiële feiten zijn die een zeker plan aantonen, zoals onder andere mondelinge of schriftelijke uitingen voor de eigenlijke feiten. Het is aldus afwachten hoe men er in zal slagen om het planmatige karakter te bewijzen wanneer er geen materiële elementen zijn die letterlijk een plan kunnen aantonen. Wanneer er een eerder langdurig tijdsverloop bestaat tussen het besluit en het effectief plegen van het misdrijf, zal dit vermoedelijk geen groot probleem vormen. Waar echter hiaten kunnen rijzen, is bij de zogenaamde ‘korte voorbedachtheid’. In de huidige jurisprudentie kan er al sprake zijn van voorbedachtheid wanneer er slechts luttele minuten tot zelfs seconden voorbij gingen tussen het besluit en het plegen van het misdrijf, waarbij de dader toch nog voldoende tijd had om op zijn besluit terug te komen. Op het eerste zicht lijkt de vereiste van een zekere planning de ‘korte voorbedachtheid’ toch enigszins uit te sluiten of de toepassing op zijn minst te beperken. Zal men echter, in soortgelijke cases, ook kunnen bewijzen dat dat besluit in die enkele minuten op een geplande wijze tot stand is gekomen?

297. In het verlengde daarvan kan, mijns inziens, de vereiste van planmatigheid eveneens voor problemen zorgen bij de motivering door de jury. Indien zaken worden verwezen naar assisen, waarbij er geen of weinig materiële elementen bestaan die erop wijzen dat de dader met een plan handelde, kunnen er zich twee tendensen voordoen. De eerste mogelijkheid is dat de voorbedachtheid minder snel zal worden toegepast, onder toepassing van de strengere definitie en de ‘nieuwe’ vereiste van planmatigheid. Een andere mogelijkheid, die mij het meest aannemelijke lijkt, is dat de jury voor dezelfde zaken nog steeds voorbedachtheid zal aannemen zoals het begrip vandaag wordt verstaan. Hierdoor zal de jury vermoedelijk op zeer subjectieve wijze ‘in het hoofd van de dader’ kijken en proberen te motiveren dat er wel degelijk sprake was van een zeker plan. Dit is mijns inziens een tendens die zal leiden tot slechte motiveringen en

³⁷⁴ In het hof van assisen wordt het openbaar ministerie gerepresenteerd door de procureur-generaal bij het hof van beroep, de eerste advocaat-generaal, een advocaat-generaal, of een substituut van de procureur-generaal.

rechtsonzekerheid, twee elementen die niet mogen voorkomen bij de berechting van een van de zwaarste misdrijven.

BESLUIT

298. De voorbedachtheid is een interessant begrip. Het vormt een subjectieve strafverzwarende omstandigheid bij verschillende misdrijven, waaronder doodslag. Daarnaast situeert het begrip zich binnen het moreel element van misdrijven, meer bepaald bij opzet.

299. Hoewel de term op het eerste gezicht vanzelfsprekend lijkt, ontbreekt een wettelijke definitie en blijkt uit een diepgaande analyse van rechtsleer en rechtspraak dat het begrip juridisch onvoldoende omlijnd is. Vooral in de rechtspraak riskeert het een subjectieve en willekeurige invulling te krijgen. Dit is problematisch gezien de zwaarte van de strafrechtelijke gevolgen bij de toepassing van voorbedachtheid en doet bovendien de rechtszekerheid teniet, wat dient te worden vermeden bij een van de zwaarste misdrijven.

300. Een duidelijker kader omtrent de voorbedachtheid dringt zich dus op. Voorbedachtheid op een sluitende wijze definiëren opdat het op objectieve en mechanische wijze kan beoordeeld worden, is echter een utopie. Het zal nooit een zwart op wit antwoord zijn. Wat ik echter wel beoogde met dit onderzoek, was het vinden van een rode draad doorheen rechtsleer en rechtspraak en het bieden van houvast.

301. De Napoleontische Code pénal van 1810 bevatte reeds een definitie van de voorbedachtheid, waarbij de enige voorwaarde was dat de beslissing de daad vooraf moet gaan, ofwel de anterioriteit. Deze omschrijving van voorbedachtheid werd echter bekritiseerd, aangezien zij geen melding maakt van reflectie. Voor het nieuwe Belgische Strafwetboek in 1867 werd gekozen om een definitie achterwege te laten, maar J. Haus, een van de opstellers van het ontwerp, meende dat ofwel het besluit, ofwel de uitvoering van het misdrijf bedachtzaam en in koelen bloede moeten gebeuren. Ook hierop kwam wederom kritiek, ditmaal aangezien het louter de reflectie omvat. Het was E. Pirmez die uiteindelijk de basis legde voor wat onder de huidige leer wordt verstaan onder voorbedachtheid: zowel reflectie als anterioriteit.

302. Deze basisstelling is verder aangevuld en geëxpliciteerd in de rechtsleer. Over de anterioriteitsvoorwaarde is er consensus onder rechtsgeleerden: op A. Prins en A. Delannay na, vermeldt elke auteur deze vereiste in hun invulling van voorbedachtheid. De voorwaarde van reflectie wordt vooral terminologisch aangevuld in de rechtsleer. Waar Pirmez beschreef dat het besluit overwogen moet zijn, gaven rechtsgeleerden daar onder meer de volgende termen aan: weloverwogen, beraamd, zorgvuldig overwegen, beraadslagen en berekenen.

303. Gaandeweg werd de basisstelling aangevuld. Zo is de anterioriteitsvoorwaarde verstrengd door een zeker tijdsverloop te eisen tussen besluit en uitvoering. Het wordt ofwel op zichzelf

vereist, of gekoppeld aan een andere voorwaarde, zoals de reflectie of een voldoende stabiele gemoedstoestand. Hoelang dit tijdsverloop moet zijn, blijft onbepaald en wordt aan de feitenrechter overgelaten. Ook de reflectie-vereiste werd verstrengd. Dit door de toevoeging van planmatigheid, geïntroduceerd door onder meer P. Arnou, J. De Herdt en J. Rozie. Daarbij volstaat dat het misdrijf concreet vorm kreeg, zonder dat alle uitvoeringselementen moeten bepaald zijn.

304. Een tweede bijkomende voorwaarde is dat het besluit definitief moet zijn, wat een logische voorwaarde is en vooral impliciet voortvloeit uit het plegen van een misdrijf. Indien het besluit niet definitief was, zou er geen strafbare gedraging gepleegd zijn en tot nog toe zijn louter gedachten (in de meeste gevallen) niet strafbaar. Er zijn dan ook weinig auteurs die het expliciet vermelden.

305. Daarnaast werd de vereiste van de gemoedstoestand van de dader toegevoegd aan de basisstelling. Hierover bestaat een duale visie onder rechtsgeleerden. Aan de ene kant vereisen auteurs dat het misdrijf in kalmte of koelen bloede besloten of uitgevoerd moet zijn. Aan de andere kant vereist een recentere visie dat de dader het besluit nam in een voldoende stabiele gemoedstoestand, waarna de uitvoering in emotie mocht gebeuren. Deze tweede visie gaat minder ver, aangezien het niet vereist is dat de dader volledig kalm bleef, voldoende stabiel is genoeg.

306. In het kader van dit onderzoek werden arresten van het hof van assisen van Oost- en West-Vlaanderen, geveld tussen 2010 en 2024, onderzocht. Ook hier is de basisstelling geëxpliciteerd en aangevuld.

307. Ook in de rechtspraak wordt reflectie in verschillende termen beschreven, waaronder het meeste met 'bewust' en '(wel)overwogen'. In bepaalde uitspraken wordt tevens ook gemotiveerd dat het besluit niet in een opwelling was genomen, ter motivering van voorbedachtheid. Omgekeerd werd tevens het bewijzen van een opwelling gebruikt om te concluderen dat er geen sprake was van voorbedachtheid. Dit is een zeer context gebonden en praktische invulling, die als dusdanig niet in de doctrine voorkomt.

308. De rechtspraak maakt soms een verder onderscheid tussen een overdacht besluit of een overdachte uitvoering, of combineert beiden. Dit vindt geen steun in de doctrine, waarin enkel het besluit overdacht moet zijn voor voorbedachtheid.

309. Daarnaast komt ook de anterioriteitsvereiste consistent voor in de rechtspraak, meestal door een loutere vermelding, zonder effectief bewijs dat het besluit de daad voorafging. Dit is begrijpelijk aangezien het besluit zich in het hoofd van de dader bevindt en vrijwel niet veruitwendigt. Ze wordt tevens vaak gekoppeld aan de reflectie, en zelfs aan de nieuwere voorwaarde van planmatigheid.

310. Daarop voortbouwend komt de bijkomende voorwaarde van een zeker tijdsverloop eveneens vaak voor in de bestudeerde arresten. Vaak wordt in algemene bewoordingen beschreven dat de dader nog voldoende tijd had om op diens voornemen terug te komen, waardoor het gekoppeld wordt aan de vereiste van een definitief besluit. Daarnaast wordt het tijdsverloop ook letterlijk gemotiveerd, dit in tegenstelling tot de doctrine die geen concrete duurtijd aangeeft. Hierbij is er een onderscheid tussen korte en lange voorbedachtheid: de relevante tijdsperiodes strekten zich uit over enkele minuten tot een aantal dagen of weken. Soms krijgt deze voorwaarde echter een te subjectieve invulling, waarbij zelfs de enkele seconden tussen de eerste en tiende hamerslag zouden volstaan om te spreken van een voldoende tijdsverloop. Dit gaat in mijn ogen te ver. Daarnaast zijn uitingen die de dader vooraf deed tevens een aanwijzing voor de aanwezigheid van het tijdsverloop, wat valt te verklaren doordat de voorbedachtheid in de rechtspraak een praktischere invulling krijgt.

311. De bijkomende voorwaarde van een definitief besluit komt in slechts 5 van de 88 bestudeerde arresten expliciet voor, vermoedelijk aangezien het een evidentie is. Indien het besluit niet definitief was en de dader zich nog bedacht, zou er uiteindelijk geen strafbare gedraging gesteld zijn. In de meerderheid van de uitspraken wordt het dan ook impliciet afgeleid, in samenhang met een zeker tijdsverloop en reflectie. Een vaak voorkomende motivering is dat de dader voldoende tijd had om zich te bedenken en op het voornemen terug te komen, maar dit niet deed.

312. Daarnaast komt de bijkomende voorwaarde van de gemoedstoestand van de dader ook voor in de jurisprudentie, doch slechts in 16 arresten, ondanks het in mijn ogen grote belang ervan. Waar rechtsgeleerden een duale visie aanhingen tussen 'in koelen bloede' en een 'voldoende stabiele gemoedstoestand', wordt in de rechtspraak een onderscheid gemaakt tussen het besluit of de uitvoering in een stabiele gemoedstoestand. Slechts een kleine meerderheid van de arresten motiveert dat er hiervan tijdens het besluit sprake was. In de praktijk lijkt het vooral belangrijk te zijn bij de uitvoering van het misdrijf, wat lijnrecht tegenvoer de doctrine staat. Bovendien lijkt deze voorwaarde, indien al vermeld, telkens weinig uitgebreid te worden gemotiveerd, vaak in slechts een tweetal zinnen. Ofwel vindt men het aldus geen belangrijke voorwaarde, of is de motivering ervan geen sinecure.

313. Eveneens opvallend is het feit dat de gemoedstoestand ná de feiten soms wordt meegenomen in de motivering van voorbedachtheid. Dit is een zuiver jurisprudentiële aanvulling op deze voorwaarde. In mijn ogen is het dan ook niet essentieel, maar kan het gebruikt worden om de aanwezigheid van deze vereiste te staven.

314. Hoewel de planmatigheid door slechts enkele auteurs werd beschreven in de doctrine, kwam het in maar liefst 45 van de geanalyseerde arresten voor. Sterker nog, deze bijkomende

voorwaarde lijkt in de rechtspraak te zijn geïntroduceerd en vervolgens opgepikt door rechtsgeleerden. In sommige arresten werd de voorbedachtheid zelfs gelijkgesteld aan het hebben van een plan, want bij onvoldoende bewijzen daarvan werd de voorbedachtheid niet aangenomen.

315. In de jurisprudentie lijkt daarnaast een tweedelig onderscheid te worden gemaakt. Het planmatig karakter kan blijken uit de opeenvolging van diverse handelingen voor of tijdens het plegen van het levensdelict (bijvoorbeeld op voorhand een wapen kopen), maar ook uit handelingen ná de feiten. Mijns inziens vormt dit tweede louter een bijkomstigheid, aangezien de voorbedachtheid enkel betrekking heeft op de feiten.

316. Soms krijgt deze voorwaarde ook een nogal subjectieve invulling. Zo maakten zes gerichte hamerslagen een plan uit, net zoals het aanbieden van een tas koffie en sigaretten voor het plegen van de feiten. In mijn ogen is het verregaand om dit onder de noemer van een plan te brengen. Ten slotte lijkt deze bijkomende voorwaarde eveneens de korte voorbedachtheid uit te sluiten, waar dat vroeger wel nog werd aangenomen door de jury.

317. In de geanalyseerde arresten kwamen ten slotte nog enkele voorwaarden naar voor die geen steun vinden in de rechtsleer. Zodoende lijken er drie louter jurisprudentiële elementen te zijn die eveneens kunnen wijzen op voorbedachtheid: een motief, uitlatingen voorafgaand aan de feiten en de handelswijze en aard en ernst van de verwondingen. In mijn ogen mag enkel het laatste een plaats krijgen in de invulling van voorbedachtheid, omdat de handelswijze en de verwondingen mijns inziens wel degelijk ondersteuning kunnen bieden in de beoordeling van voorbedachtheid, in samenhang met de andere voorwaarden.

318. Er zijn dus zowel gelijkenissen als verschillen tussen rechtsleer en rechtspraak omtrent de invulling van voorbedachtheid. Een definitie die beiden volledig synthetiseert is niet mogelijk gezien de tegenstellingen die niet vallen te verzoenen. Toch ben ik van mening dat volgende invulling van voorbedachtheid een goede omschrijving omvat van het begrip, rekening houdende met zowel de theorie als de praktijk:

Er is sprake van voorbedachtheid wanneer de dader, na er goed over nagedacht te hebben, een besluit neemt, en vervolgens hieraan uitvoering geeft na een voldoende verloop van tijd om dit voornemen te overdenken en er alsnog van af te zien. Het is vereist dat de dader zowel tijdens het nemen van het besluit als tijdens de uitvoering ervan in een voldoende stabiele gemoedstoestand verkeerde. Bij de beoordeling van de voorbedachtheid kunnen volgende elementen ondersteuning bieden, in samenhang met eerder genoemde voorwaarden: de dader verkeerde in een stabiele gemoedstoestand na de feiten en de handelswijze en de aard en ernst van de verwondingen wijzen tevens op een zekere voorbedachtheid.

319. In Nederland vult men voorbedachtheid minder streng in. De basisstelling daar bestaat uit ‘kalm en bedaard overleg’, wat reflectie en een kalme gemoedstoestand omvat. De anterioriteit en een zeker tijdsverloop zijn dus geen voorwaarden, doch hoogstens een aanwijzing voor kalm en bedaard overleg. Daarnaast heeft ook het planmatig karakter geen ingang gevonden in de Nederlandse leer.

320. Ook de rechtspraak is verschillend. Waar er in België nog steeds aandacht is voor de theoretische definitie, is dat in Nederland niet zo. Kalm en bedaard overleg lijkt, in de bestudeerde arresten van de Hoge Raad tenminste, vrijwel geen rol te spelen. De voorbedachtheid krijgt voornamelijk een praktische invulling, namelijk dat de dader tijd en gelegenheid moet hebben gehad om na te denken over de betekenis en gevolgen van het voornemen. Voorbedachtheid werd hierbij steeds sneller aangenomen, totdat de Hoge Raad na haar arrest op 28 februari 2012 een strengere koers is gaan varen. Sindsdien vormt het verloop van een zekere tijd nog steeds een aanwijzing dat de dader tijd en gelegenheid tot beraad had, maar kunnen contra-indicaties aangenomen worden waardoor de voorbedachtheid alsnog niet wordt toegepast. Dergelijk systeem van contra-indicaties is positief aangezien het flexibel is om in de meest uiteenlopende zaken toe te passen. Een nadeel is echter dat het niet zorgt voor rechtszekerheid en coherentie, aangezien vermoedelijk elk feitelijk element door de rechter als contra-indicatie kan worden beschouwd.

321. Daarnaast werd ook een blik geworpen op de Verenigde Staten. Er bestaan verschillende wettelijke bepalingen over *first degree murder*, waarin verscheidene toepassingsgevallen worden beschreven, waaronder voorbedachtheid. Deze veelheid aan toepassingen in de definitie van *first degree murder* kan verklaard worden door het systeem van precedentwerking in de VS. Dergelijke bepalingen staan veraf van de invulling in België; aangezien moord bij ons louter doodslag met voorbedachtheid is, zonder andere toepassingsvormen.

322. In de rechtspraak bestaan daarnaast twee grote benaderingen. Zowel de (tweede interpretatie van de) *Carroll Approach* als de *Anderson Approach* hebben raakpunten met de Belgische invulling van voorbedachtheid. Het Carroll-arrest bevat de vereisten van anterioriteit, reflectie en een rustige gemoedstoestand, doch geen tijdsverloop. Het Anderson-arrest vereist dan weer wel een tijdsverloop, naast overdachtheid en planmatigheid. Hierdoor lijkt dit laatste arrest nauw aan te sluiten met de recente Belgische invulling. Daarnaast is ook de indeling in 3 categorieën bewijs een interessante benadering. Zo vind ook ik de wijze of de aard van de dodende handelingen (categorie 3) relevant voor de beoordeling van voorbedachtheid.

323. Op 8 april 2026 zal het nieuwe Strafwetboek in werking treden, samen met een definitie van voorbedachtheid. Opvallend hierbij is onder andere de invoering van de planmatigheid als vereiste voor de voorbedachtheid.

324. Een vergelijking van de definitie met de invulling die dit onderzoek opleverde, brengen wat nuances mee. De reflectie, anterioriteit en het verloop van een zekere tijd, en een voldoende stabiele gemoedstoestand zijn voorwaarden die in beide invullingen voorkomen. Naar de mening van de opstellers van het wetboek moet de dader enkel in een stabiele gemoedstoestand zijn tijdens het nemen van het besluit, waar ik van mening ben dat deze toestand tevens aanwezig moet zijn tijdens de uitvoering van het misdrijf. Daarnaast heb ik besloten de planmatigheid niet over te nemen. Naar mijn mening is dit een zeer subjectieve vereiste die moeilijk te motiveren is in sommige situaties en dus beter buiten beschouwing wordt gelaten. Ten slotte reik ik in mijn persoonlijke invulling nog een aantal steunende elementen aan die geen essentiële voorwaarden zijn, maar een rechter of jury wel kunnen helpen bij de beoordeling van voorbedachtheid en die grondslag vinden in de rechtspraak.

325. Ik concludeer dat de voorbedachtheid een term is waar vermoedelijk nooit consensus over zal bestaan. Het is een interessant doch moeilijk in te vullen begrip. Momenteel is er geen duidelijke afbakening. De voorwaarden fluctueren en soms wordt voorbedachtheid snel aangenomen en op willekeurige en subjectieve wijze gemotiveerd, wat onaanvaardbaar is bij een van de zwaarste misdrijven. Coherentie en duidelijkheid zijn het minste wat een rechtsorde nodig heeft, zeker met betrekking tot een begrip met zwaarwichtige gevolgen.

326. De definitie die nu klaarligt om in werking te treden is een startpunt. Het reikt duidelijk de voorwaarden aan, die voldaan moeten zijn wil er sprake zijn van voorbedachtheid. De definitie is tevens omvattend, doch mogelijks te verregaand wegens de invoering van planmatigheid. Vermoedelijk is de verstrenging van de voorbedachtheid niet ingegeven met het oog op het vermijden van procedures voor het hof van assisen, aangezien voorbedachtheid een verzwarende omstandigheid is bij doodslag, wat een misdrijf is dat nog steeds voor een jury zal behandeld worden. Het is afwachten hoe er zal worden omgegaan met de planmatigheid. Is deze nieuwere voorwaarde ingeschreven om de definitie te verstrengen en situaties minder snel te kwalificeren als doodslag met voorbedachtheid? Of zullen dezelfde situaties nog steeds als moord worden gekwalificeerd, waarna de planmatigheid dient te worden bewezen, met het risico op een subjectieve invulling waardoor er een nog grotere rechtsonzekerheid en willekeur zal heersen? Het is hoopvol afwachten op een ongetwijfeld interessante tendens die zal ontstaan de komende jaren.

BIBLIOGRAFIE

1. Wetgeving

a. Belgische wetgeving

Gw. 17 februari 1994, *BS* 17 februari 1994.

Wet 8 juni 1867 Strafwetboek, *BS* 9 juni 1867.

Wet 10 oktober 1967 houdende het Gerechtelijk Wetboek, *BS* 31 oktober 1967.

Wetsontwerp tot invoering van een nieuw Strafwetboek 13 maart 2019.

b. Buitenlandse wetgeving

Wet van 3 maart 1881 Wetboek van Strafrecht, *Staatsblad* 5 maart 1881.

Code de 22 février 1810 Code pénal, *Bulletin des lois* 3 juin 1810.

Arizona Revised Statutes.

California Penal Code.

Model Penal Code.

2. Rechtspraak

a. Internationale rechtspraak

EHRM 2 juni 2005, 50372/99, 'Göktepe/België'.

EHRM 13 januari 2009, 926/05, Taxquet/België.

b. Belgische rechtspraak

Cass. 15 november 1948.

Cass. 13 februari 2018, ECLI:BE:CASS:2018:ARR.20180213.7.

Cass. 20 oktober 2020, P.20.0781.N.

Cass. 25 mei 2021, AR P.21.0326.N, noot ARNOU L.

Cass. 8 februari 2023, P.22.1351.F, ECLI:BE:CASS:2023:ARR.20230208.2F.1.

Assisen Oost-Vlaanderen 29 mei 2010.

Assisen Oost-Vlaanderen 17 juni 2010.

Assisen Oost-Vlaanderen 1 maart 2011.

Assisen Oost-Vlaanderen 24 mei 2011.

Assisen Oost-Vlaanderen 24 juni 2011.

Assisen Oost-Vlaanderen 19 december 2012.

Assisen Oost-Vlaanderen 22 maart 2013.

Assisen Oost-Vlaanderen 30 mei 2013.

Assisen Oost-Vlaanderen 22 oktober 2013.

Assisen Oost-Vlaanderen 14 november 2013.

Assisen Oost-Vlaanderen 23 mei 2014.

Assisen Oost-Vlaanderen 16 oktober 2014.

Assisen Oost-Vlaanderen 29 januari 2016.

Assisen Oost-Vlaanderen 14 maart 2016.

Assisen Oost-Vlaanderen 11 april 2016.

Assisen Oost-Vlaanderen 8 februari 2019.

Assisen Oost-Vlaanderen 23 mei 2019.

Assisen Oost-Vlaanderen 21 juni 2019.

Assisen Oost-Vlaanderen 24 oktober 2019.

Assisen Oost-Vlaanderen 3 december 2021.

Assisen Oost-Vlaanderen 21 maart 2022.

Assisen Oost-Vlaanderen 8 juni 2022.

Assisen Oost-Vlaanderen 26 december 2022.

Assisen Oost-Vlaanderen 13 juni 2023.

Assisen Oost-Vlaanderen 20 oktober 2023.

Assisen Oost-Vlaanderen 15 december 2023.

Assisen Oost-Vlaanderen 31 mei 2024.

Assisen Oost-Vlaanderen 14 oktober 2024.

Assisen West-Vlaanderen 17 juni 2010.

Assisen West-Vlaanderen 25 november 2010.

Assisen West-Vlaanderen 15 december 2011.

Assisen West-Vlaanderen 4 oktober 2012.

Assisen West-Vlaanderen 22 oktober 2012

Assisen West-Vlaanderen 17 november 2012.

Assisen West-Vlaanderen 28 februari 2013.

Assisen West-Vlaanderen 7 juni 2013.

Assisen West-Vlaanderen 21 juni 2013.

Assisen West-Vlaanderen 28 november 2013.

Assisen West-Vlaanderen 12 december 2013.

Assisen West-Vlaanderen 20 maart 2014.

Assisen West-Vlaanderen 23 mei 2014.

Assisen West-Vlaanderen 9 februari 2015.

Assisen West-Vlaanderen 13 mei 2015.

Assisen West-Vlaanderen 25 juni 2015.

Assisen West-Vlaanderen 29 oktober 2015.

Assisen West-Vlaanderen 18 november 2016.

Assisen West-Vlaanderen 18 mei 2017.

Assisen West-Vlaanderen 23 mei 2019.

Assisen West-Vlaanderen 17 oktober 2019.

Assisen West-Vlaanderen 30 oktober 2020.

Assisen West-Vlaanderen 15 januari 2021.

Assisen West-Vlaanderen 11 februari 2021.

Assisen West-Vlaanderen 29 april 2021.

Assisen West-Vlaanderen 13 maart 2023.

Assisen West-Vlaanderen 26 mei 2023.

Assisen West-Vlaanderen 4 maart 2024.

c. Buitenlandse rechtspraak

HR 27 juni 2000, ECLI:NL:HR:2000:A.A6308, NJ 2000, 605, concl. A-G Machielse.

HR 5 februari 2008, ECLI:NL:HR:2008:BB4959, NJ 2008, 97.

HR 6 mei 1975, ECLI:NL:HR:1975:AB3939, NJ 1975, 416, noot Van Veen.

HR 7 december 1999, ECLI:NL:HR:1999:ZD1569, NJ 2000, 263, noot De Hullu.

HR 22 februari 2005, ECLI:NL:HR:2005:AR5714.

HR 28 februari 2012, ECLI:NL:HR:2012:BR2342.

HR 15 oktober 2013, ECLI:NL:HR:2013:963.

Rb. Noord-Nederland 7 juli 2005, ECLI:NL:RBLEE:2005:AT8867.

California Supreme Court 23 december 1968, People v. Anderson.

Supreme Court of California May 3 1965, People v. Hillary.

Supreme Court of Pennsylvania 12 November 1963, Commonwealth v. Carroll.

Supreme Court of Pennsylvania 30 juni 1941, Commonwealth v. Earnest.

3. Rechtsleer

a. Belgische rechtsleer: boeken

BEERNAERT M.-A., BOSLY H.-D., CLESSE C.-E., DELANNAY A., DE LA SERNA I., DE RUE M., DE VALKENEER C., LUGENTZ F., MAGNIEN P., VAN DER EECKEN N., VANDERMEERSCH D. en WATTIER I., *Les infractions*, Larcier, 2010.

BEKAERT H., *Handboek voor studie en praktijk van het Belgisch strafrecht*, 1965.

BELTJENS G., *Encyclopédie du droit criminel Belge. Première partie: le Code Pénal et les lois pénales spéciales*, Bruylant, 1901.

BODSON P., *Manuel de droit pénal : principes généraux de la répression : commentaire du livre I du Code Pénal et des lois complémentaires*, Faculté de droit d'économie et de sciences sociales de Liège, 1986.

BRAAS A., *Traité élémentaire de droit pénal*, Bruylant, 1928.

COLETTE-BASECQZ N. en BLAISE N., *Manuel de droit pénal général*, Anthemis, 2016.

CONSTANT, J., *Manuel de Droit Pénal, première partie. Les principes généraux, livre premier du code pénal*, Impr. des Invalides, 1943.

CONSTANT J., *Manuel de droit pénal*, Impr. des Invalides, 1949.

CONSTANT J., *La loi pénale, l'infraction, le délinquant*, Impr. Nationales, 1965.

DE BUSSCHER M., MEESE J., VAN DER KELEN D., VERBIST J., *Duiding Strafrecht*, Larcier, 2015.

DE BUSSCHER M., MEESE J., VAN DER KELEN D., VERBIST J., *Duiding Strafrecht*, Larcier, 2018

DE CLERCK D., *Beginnelsen van strafrecht en van strafvordering*, Acco, 1995.

DECLERCQ F., *Seksuele, geweld- en levensdelicten. Psychopathologie van daders*, Acco, 2008.

DECLERCQ R., *Beginnelsen van strafrechtspleging*, Kluwer, 2014.

DE HERDT J., *Fysiek interpersoonlijk geweld*, Intersentia, 2014.

DELVAUX A., RIGO B., VANDER BEKEN T. en CLAEYS I., *Het voorstel tot invoering van een nieuw strafwetboek. Een (eerste) sprong vooruit*, Kluwer, 2021.

DEMEERSSEMAN H.A., *Met voorbedachten rade*, Gouda Quint, 1989.

DE NAUW A. en DERUYCK F., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, die Keure, 2015.

DE NAUW A., *Inleiding tot het algemeen strafrecht*, Die Keure, 2008.

DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Kluwer, 1998

DE NAUW A., *Initiation au droit pénal spécial*, Story-Scientia, 1987.

DE NAUW, A., *Initiation au droit pénal spécial*, Kluwer, 2008.

DE PEUTER, J., ARNOU, P., VANDEPLAS, A., HUTSEBAUT, F., DUPONT, L. en DECLERCQ, R., *Bijzonder strafrecht voor rechtspractici*, Acco, 1990.

DE RUYCK F. en DE NAUW A., *Inleiding tot het bijzonder strafrecht*, Wolters Kluwer, 2020.

DERUYCK, F. en VAN LANDEGHEM, Y., *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*, Die Keure, 2021.

DE SCHRYVER L., DENENBOURG K., DILLEN M. en VAN VOLSEM F., *Zakboekje strafrecht*, Wolters Kluwer, 2024.

DOUCET J.-P., *Précis de droit pénal général*, Université de Liège, 1976.

DUPONT L., *Beginnelsen van strafrecht*, Acco, 1983.

GERARD, P.A.F., *Code pénal expliqué, par les rapports et les discussions des deux Chambres Législatives, la comparaison avec les dispositions correspondantes du Code Pénal de 1810 et la jurisprudence qui s'y rapporte*, X, 1867.

GUILLAIN C. en WUSTEFELD A., *La réforme de la cour d'assises*, Anthemis, 2011.

HARDYNS W. en PEERAER F., *Onderzoeksmethoden*, X, 2022.

HENNAU C. en VERHAEGEN J., *Droit pénal général*, Bruylant, 1991.

KELK C., DE JONG F., *Studieboek materieel strafrecht*, Wolters Kluwer, 2019.

MARCHAL A. en JASPAR J.P., *Droit criminel, traité theorique et pratique*, Larcier, 1965.

MONBALLYU, J., *Zes eeuwen strafrecht. De geschiedenis van het Belgische strafrecht (1400-2000)*, Acco, 2006.

NYPELS J.S.G., *Législation criminelle de la Belgique ou commentaire et complément du Code Pénal belge*, Bruylant, 1868.

NYPELS J., *Législation criminelle de la Belgique ou commentaire et complément du Code Pénal belge*, Bruylant, 1872.

NYPELS, J.S.G. en SERVAIS, J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique, deuxième partie*, Bruylant, 1896.

NYPELS J. en SERVAIS J., *Le code pénal belge interprété principalement au point de vue de la pratique*, Bruylant, 1938.

PRINS A., *Science pénale et droit positif*, Bruylant, 1899.

ROZIE J., VANDERMEERSCH D. en DE HERDT, J., *Naar een nieuw strafwetboek? Het voorstel van de commissie tot hervorming van het strafrecht*, Die Keure, 2019

RUBBRECHT J., *Inleiding tot het Belgisch strafrecht*, Wouters, 1958.

SCHUIND G., *Traité pratique de droit criminel*, 3e ed, Bruylant, 1942.

SCREVEN R. en MEEUS A., *Les infractions*, Larcier, 1989.

SPEECKE J., *Fiscaal straf- en strafprocesrecht*, Wolters Kluwer, 2024.

TARDE G., *La philosophie pénale*, Cujas éditons, 1890.

TRAEST P., *Ontwikkeling van nieuwe deelnemingsvormen*, Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland, 2006.

TROUSSE P.-E., *Les principes généraux du droit pénal positif Belge*, Larcier, 1956.

TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE M., *Introduction au droit pénal. Aspects juridiques et criminologiques*, Story-Scientia, 1991.

TULKENS F. en VAN DE KERCKHOVE, M., *Introduction au droit pénal: aspects juridiques et criminologiques*, Story Scientia, 1999.

VANDERMEERSCH, D., *Éléments de droit pénal et de procédure pénale*, 3e édition, La Charte, 2009.

VAN DEN WYNGAERT C., DE SMET B. en VANDROMME S., *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen*, Maklu, 2011

VANHOUDT C.J. en CALEWAERT W., *Belgisch strafrecht*, Story-Scientia, 1968.

VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Maklu-Uitgevers, 2007.

VERBRUGGEN, F. en VERSTRAETEN, R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Maklu-Uitgevers, 2011.

VERBRUGGEN F. en VERSTRAETEN R., *Strafrecht & strafprocesrecht voor bachelors*, Intersentia, 2022.

VLIEBERGH E., *Beginnelsen van strafrecht*, De Vlaamsche Boekenhalle, 1921.

b. Belgische rechtsleer: tijdschriftartikels

ARNOU P., 'Voorbedachten rade', *Comm.Str.* 1990/11 (1) 9-11.

BREMS E., 'Objectieve verzwarende omstandigheden afgeschoten in Straatsburg. Rechter moet verzwarende omstandigheden individueel toepassen', *Juristenkrant* 2005/112, (1) 1-2, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx838369.pdf&originatingpage=documentview&title=De+Juristenkrant+2005%2c+afl.+112%2c+1+en+16&sourcetitel=BREMS,%20E.,%20Objectieve%20verzwarende%20omstandigheden%20afgeschoten%20in%20Straatsburg.%20Rechter%20moet%20verzwarende%20omstandigheden%20individueel%20toepassen%20Juristenkrant%202005,%20afl.%20112,%201%20en%2016.&sourceid=dn300038195&version=0#search=%20goktepe%20>.

KARSTEN N. en TUMMERS L., 'To read or not to read: over de waarde van vakliteratuur in kwalitatief onderzoek', *Tijdschrift voor Kwalitatief Onderzoek* 2008, (5) 6, https://www.aup-online.com/docserver/fulltext/18757324/13/3/KW_2008_013_003_002.pdf?expires=1743685972&id=id&accname=guest&checksum=989E3727AAF21B966C3A928C5A14906A.

KETELS B., 'De strafrechtelijke context van risicovol seksueel gedrag', *T.Strafr.* 2008/5, (354) 365, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1197943.pdf&originatingpage=documentview&title=Tijdschrift+voor+Strafrecht.+Jurisprudentie%2c+nieuwe+wetgeving+en+doctrine+voor+de+praktijk+2008%2c+afl.+5%2c+354-374&sourcetitel=KETELS,%20B.,%20De%20strafrechtelijke%20context%20van%20risicovol%20seksueel%20gedrag%20T.Strafr.%202008,%20afl.%205,%20354-374&sourceid=dn300077207&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>.

LAVRYSEN L., 'Straatsburg flash juli t.e.m. december 2010', *Panopticon* 2011/2, (91) 91, https://www.stradalex.com/nl/sl_rev_uvu/toc/panopticon_2011_2-nl/doc/panopticon2011_2p91.

SONCK S., 'Een laatste keer assisenarresten oude stijl', *Juristenkrant*, 2010/208, (5) 5, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1336069.pdf&originatingpage=documentview&title=De+Juristenkrant+2010%2c+afl.+208%2c+5&sourcetitel=SONCK,%20S.,%20Een%20laatste%20keer%20assisenarresten%20oude%20stijl%20Juristenkrant%202010,%20afl.%20208,%205&sourceid=dn300096164&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>.

c. Belgische rechtsleer: verzamelwerken

ARNOU, P., 'voorbedachten rade' in ARNOU, P., DE HERDT, J., VANDROMME, S. en VAN OVERBEKE, S., *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Wolters Kluwer, 1990, 1, <https://jura.kluwer.be/secure/DocumentView.aspx?id=dn10910&bron=doc&state=changed>.

DE HERDT J., X, in DE BUSSCHER M., MEESE J., VAN DER KELEN, D. en VERBIST J., *Duiding strafrecht*, Larcier, 2018, (489), 490-491.

MEGANCK B., 'Opzettelijk doden en opzettelijk toebrengen van lichamelijk letsel' in X., *Postal Memorialis. Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2013, (1) 20, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1672002.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=MEGANCK,%20B.,%20Opzettelijk%20doden%20en%20opzettelijk%20toebrengen%20van%20lichamelijk%20letsel%20&sourceid=dn300143423&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>.

SMET B., 'Deskundigenonderzoek in strafzaken', in X, *Strafrecht en strafvordering. Artikelsgewijze commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer*, Wolters Kluwer, 2023, (19) 54, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1455361.pdf&originatingpage=documentview&title=Strafrecht+en+strafvordering+-+Artikelsgewijze+commentaren&sourcetitel=DE%20SMET,%20B.,%20Deskundigenonderzoek%20in%20strafzaken%20&sourceid=dn300109577&version=0#search=%20deskundigenonderzoek%20strafzaken%20>.

VANDERHEIDEN K., 'Misdrijf' in X., *Postal Memorialis – Lexicon strafrecht, strafvordering en bijzondere wetten*, Wolters Kluwer, 2017, (321) 347, <https://jura.kluwer.be/secure/ShowFile.aspx?id=dx1268112.pdf&originatingpage=documentview&title=Postal+Memorialis+-+Lexicon+strafrecht%2c+strafvordering+en+bijzondere+wetten&sourcetitel=VANDERHEIDEN,%20K.,%20Misdrijf%20&sourceid=dn300085395&version=0#search=%20voorbedachtheid%20>.

d. Buitenlandse rechtsleer: boeken

ALGRA N. en JANSEN H., *Elementair strafrecht*, Tjeenk Willink, 1977.

C. CLEIREN, J., CRIJNS en M. VERPALEN, *Strafrecht. Tekst & Commentaar*, Wolters Kluwer, 2016.

DE HULLU J., *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Kluwer, 2003.

DE HULLU J., *Materieel strafrecht. Over algemene leerstukken van strafrechtelijke aansprakelijkheid naar Nederlands recht*, Kluwer, 2021.

DOBSON P., *Criminal Law in a nutshell*, Sweet & Maxwell, 2005.

HAGEN A., WINTERS J. en SIMONS L., *Korte schets van het Nederlandse privaats- en strafrecht*, Samsom Uitgeverij, 1977.

HAZEWINKEL-SURINGA D., *Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Tjeenk Willink, 1973.

HAZEWINKEL-SURINGA D., *Inleiding tot de studie van het Nederlandse strafrecht*, Tjeenk Willink, 1975.

KOOIJMANS T., *Op maat geregeld? Een onderzoek naar de grondslag en de normering van de strafrechtelijke maatregel*, Kluwer, 2002.

LINDENBERG K. en WOLSWIJK H., *Het materiële strafrecht*, Wolters Kluwer, 2021.

OEI K., GROENHUIJSEN M., KIERKELS S. en KOOIJMANS T., *De forensische psychiatrie geanalyseerd*, Maklu, 2011.

SCHARENBORG M., *Materieel strafrecht*, Mijnmanagementboek.nl, 2021.

SCHMIDT H.J., *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht*, Tjeenk Willink, 1891.

TER HAAR R. en MEIJER G., *De weg naar het strafvonnis*, Boom Juridisch, 2022.

TER HAAR R., *Algemeen materieel strafrecht*, Wolters Kluwer, 2023.

TURNER C., *Russell on crime*, Stevens & Sons limited, 1958.

VAN BEMMELEN J., *Het materiële strafrecht*, Tjeenk Willink, 1965.

VAN HAMEL G., *Inleiding tot de studie van het Nederlandsche Strafrecht*, Uitgeverij Belinfante, 1907.

VISSER M.J.C., *Zorgplichtbepalingen in het strafrecht*, Gouda Quint, 2001.

VOS H., *Leerboek van Nederlands Strafrecht*, Tjeenk Willink 1950.

WITHOUK C., AUDENAERT K. en VANDER LAENEN F., *Handboek forensische gedragswetenschappen*, 2015.

ZEVEBERGEN, W., *Leerboek van het Nederlandsche strafrecht*, J.B. Wolters, 1924.

e. Buitenlandse rechtsleer: tijdschriftartikels

HANLON R., BROOK M., STRATTON J., JENSEN M. en RUBIN L., 'Neuropsychological and Intellectual Differences Between Types of Murderers: Affective/Impulsive Versus Predatory/Instrumental (Premeditated) Homicide', *Criminal Justice and Behavior* 2013/8, (933) 933, <https://journals.sagepub.com/doi/epub/10.1177/0093854813479779>.

MANNHEIMER M., 'Not the Crime but the Cover-Up: a Deterrence-based Rationale for the Premeditation-Deliberation Formula', *Indian Law Journal*, 2011/3, (879) 880, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/indana86&id=897&men_tab=srchresults.

MELOY J., 'Empirical basis and forensic application of affective and predatory violence', *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 2006, (539) 543, https://drreidmeloy.com/wp-content/uploads/2015/12/2006_TheEmpiricalBas.pdf.

PAULEY M., 'Murder by premeditation', *American Criminal Law Review*, 1999/36, (145) 146, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/amcrimlr36&id=180&men_tab=srchresults.

PORTER S., WOODWORTH M. en BLACK P., 'Psychopathy and aggression', in PATRICK C., *Handbook of psychopathy*, The Guilford Press, 2018, (611) 617, https://www.researchgate.net/profile/Michael-Woodworth-5/publication/351352197_Psychopathy_and_Aggression/links/60931a4e299bf1ad8d7d82e6/Psychopathy-and-Aggression.pdf.

ROBINSON P. en DUBBER M., 'The American Model Penal Code: a brief overview', *New Criminal Law Review*, 2007/10, (319) 319, [KEEDY E., 'History of Pennsylvania statute creating degrees of murder', *University of Pennsylvania Law Review*, 1949/97, \(759\) 760, \[https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8778&context=penn_law_review\]\(https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=8778&context=penn_law_review\).](https://watermark.silverchair.com/nclr_2007_10_3_319.pdf?token=AQECAHi208BE49Ooan9kkhW_Ercy7Dm3ZL_9Cf3qfKAc485ysgAAA0swggNHBgkqhkiG9w0BBwagggM4MIIDNAIBADCCAyOGCSqGSib3DQEHATAeBgIghkgBZQMEAS4wEQQMccsk_Q16PLDrrQMAgEQgIIC_vaFyqPHi6ScKKvw5gEAVi28lQklxVVX-jMjOliW6ks9VgxP8vqkzZuhOEHGtiW_G-w1mp1ziiWjH99PKU9iB5zEFQoW7uE_H8x8kqUK_Plbn8rRikMz6vDKJLvU_auzUdPY0hjH_netWxY Mx29ofH_uRTjORQyx1UIO8mfnETZnOCLct_USI4l_wjXGGUhd3Fbs9maF64uwi9XtqOAT79a4D26_cq_juM7ZSKyx03L0k3zFs6uNsW6Ne2-NdUh8palcmS9qleyLj_hGMnheOHLwfDp3N1goNvAwLDxIKyz9MuV_BhjlEp0ISLH14GmdEO9e4D-LoAZEelOVsQopRv4IBZ8xNvUrPssWYqbCiBlZAWuAf840d_qZ4got9GcRWy0s23bUBHVwDP9fNeyv6yJDSRcXMCzwVFhOC3jvP7_k1NkK90kTH_4DQeSYxZ1JzLe0c5cRdzFd7GF0j0L1_Erryac77x785NE0-xtzb-VphcGM8q1ccglUjNJVkrmlpYpz_EiKvuZvhzwJYvcGAQ81SMLOYe9TNPtMxWFh0KvzNWDDRPSXIPQUXaCh7mutFsVB4Zxy72YAohl8_IDd79h8UICUp3VQpIDTgZFWktVUu6tChbjlYjrtciX_moRs8WwcyLo6JTolRVOM48hMkrHOFpysOWJFSkZfnb4yxu_ogck8w5J5LbA7rhJBLIXd1-dqkQT9UF8dB31tEDMYTI2-ULy7Rf5rwtShueJHF1ldMpgH1gl4DACBtdWaepyblB9tf2gXCIQKNvXvU2CWgL99xbNwPhUZPx8eSTCY2TyauRsW7v0gYGPZlHoMw68V9D4TG0nJ4kCsYNcFlrxYD_1vhguRt6lxUFffW9S2YRenPmwVD2kayuxKMPZNPh20p0C2tSodXvXSzn-tiPVWBVa5LX-eHhS9_C-TTZBwyOuBCiZjroWpe32afnrLV6rvLhqg63iUOPL3jE_KlYq0xFlrFaKF9O6bzFk8go_cmzj-FSeCKLOkXtgQTYnk.</p>
</div>
<div data-bbox=)

ZIMRING, F. en HAWKINS G., 'Murder, the Model Code, and the multiple agendas of reform', *Rutgers Law Journal*, 1988, (773) 775, https://heinonline.org/HOL/Page?collection=journals&handle=hein.journals/rutlj19&id=785&men_tab=srchresults.

4. Overige

VAN DER VEKEN C., Interview met Frédéric Declercq, 14 april 2025.